

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 6 Sayı: 24 Volume: 6 Issue: 24

Kış 2013 Winter 2013

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

OSMANLI DEVLETİ'NDE SİYASETEN KATL (HUKUKİ MAİYETİ, SEBEPLERİ, USULÜ, İNFAZI VE SONUÇLARI)

POLITICALLY-DEATH IN OTTOMAN EMPIRE (ITS LEGAL NATURE, CAUSES, PROCEDURES, EXECUTION AND RESULTS)

İsmail KATGI*

Öz

İlk insan toplumundan bugüne, bütün dinler ve hukuk sistemleri, hatta örf ve adetler cana kasta kadar varabilen suçları önlemek üzere bir kısım cezai yaptırımlar getirmiştir. Ölüm cezası bu yaptırımlardan biri ve en ağırdır. İslam Hukuku devlet başkanına ölüm cezasına hükmetmek yetkisini tanımıştır. Osmanlı padişahları ise örfi tasarruflarına dayanarak bu yetkiyi fazlasıyla kullanmışlar ve çoğu zaman da ulemanın fetvasına başvurmuşlardır. Osmanlı hukukunda toplumda huzursuzluğa yol açanlar, can ve mal güvenliğini tehlikeye atanlar hakkında ağır yaptırımlar uygulanmıştır. Padişahın siyaseten katle dair pekçok sebebi vardır; özellikle siyasal suçlar bunun içerisine girmektedir. Osmanlı devletinin tek ve mutlak hakimi olan padişahın meşruiyetini sorgulamak ya da onu tahttan indirmeye teşebbüs etmek açık bir siyaseten katil sebebidir. Bunların yanısıra pek çok siyaseten katil sebebi vardır. Biz bu makalede siyaseten katlin sebepleri, usul ve infazı ve sonuçlarını analiz ettik. Ayrıca toplum yapısının farklı konumdaki zümrelerinin siyaseten katil karşısındaki statülerine de değindik.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Hukuku, Örfi Hukuk, Ölüm Cezası, Siyaseten Katil.

Abstract

All religions, legal systems and even social customs, since the appearance of first human communities, have imposed some sanctions to prevent crimes extending murder. Capital punishment is one of these sanctions, and the severest. Islamic Law gave the president the authority to rule the death penalty. The Ottoman sultans used their power highly as based on their savings of customs and applied to the fatwas of the scholars. In Ottoman legal system, those crimes which were threatening the security of life and of property were heavily condemned extreme sanctions were applied against them. The sultans had many reasons over the politically slay; this includes especially the political crimes. The attempts of dethrone and to question the legitimacy of the sultan of the Ottoman Empire who is the absolute ruler of the state are the clear causes of 'politically-slay'. Aside from these, there are many death penalty reason. In this article the causes of the death penalty, execution procedures and the results analyzed. In addition, we talked about the status of the classes which are in different positions against politically death.

Keywords: Ottoman Law, Urf, Death Penalty, Politically Death.

GİRİŞ

İnsanlar tarihin eski çağlarından beri bir arada, topluluklar halinde yaşamak zorunda kalmıştır. Klasik bir ifadeyle "yalnızlık Allah'a mahsustur" ve sosyal bir varlık olan insan bundan müstesnadır. Diğer taraftan insanların bir arada yaşamaları bazı toplumsal sorunlara da yol açmıştır. Bu sorunlar ise toplum ileri gelenlerini ya da bilhassa devlet erklerini bazı

* Gaziantep üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi.

tedbirlerin alınmasına sevketmiştir. Toplumsal yaşamı düzenleyici, bireyi ve daha ziyade devleti koruyan bu tedbirler zamanla yazılı hale gelmiş ve “kanun” olarak kabul edilmiştir. Böylece günümüz hukuk sistemlerine göre ilkel denilebilecek hukuk sistemleri ortaya çıkmıştır. Din kuralları ve örfi kurallar (töre) yanında kanunlar, söz konusu bu hukuk sistemlerinin önemli sacayaklarından birini oluşturmuştur. Bu cümleden olarak Orta ve Yeniçağlar boyunca varlığını korumuş olan dualist hukuk sistemleri içerisinde ölüm cezasının yeri de hayli önemli bir husustur. Yukarıda da ifade edildiği gibi insanlar bir arada toplu olarak yaşamak zorundadır ve fakat bu durum bir takım adli ve toplumsal sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu yüzden devlet yöneticileri, dini ve örfi kurallar ışığında bir takım cezai önlemler alma yoluna gitmişlerdir. Ölüm cezası bu önlemler içerisinde en fazla başvurulanıdır.

Türk örfi hukuku ile devlet geleneğinde, mutlak bir otoriteye sahip olan hükümdarın, kudretinin son sınırı olarak ölüm cezası verebilme yetkisinin bulunduğu genel olarak kabul edilmiştir. Tüm Ortaçağ devletlerinde olduğu gibi İslam öncesi Türklerde ve İslamiyet’i kabul etmiş Türk devletlerinde hükümdar, ölüm cezası verme yetkisine sahip olmuştur.¹ Diğer bir deyişle, devlet maslahatı ve toplumun huzur ve güvenliğinin tesisi gereği hükümdar ölüm cezası verme tasarrufuna sahiptir. Diğer taraftan bu yetki İslam hukukunda da tanınmıştır. İslam hukukçuları kaynağını örfi hukuktan alan bu yetkiyi “siyaset” adı altında tanımak zorunda kalmışlar ve hükümdarın bu fiili durumunu, İslam hukuku adına tasdik ve tescil etmişlerdir. Şöyle ki İslam Ceza Hukuku’nda bir takım suçlar “hadd, kısas ve diyet” gibi belli cezaları gerektirmektedir. Ancak, suç sayılan bazı fiillerin cezaları tayin edilmemiş ve bazen de cezayı ve cezalandırmayı gerektiren fiiller, suç olarak tespit olunmamış ve dolayısıyla cezaları da gösterilmemiştir. Fakat İslam Hukuku’nun bu boşlukları, fıkıhın ana kaynaklarıncı bulunup meşrulaştırılan ta’zir kurumu formülü ile kısmen de olsa doldurulmaya çalışılmış, bu sayede kamuya (devlete) karşı işlenen suçlara, devlet hizmetlilerinin görevleriyle ilgili olarak işledikleri suçlara ve hatta bazen Tanrı’ya karşı işlenmiş suçlara ceza vermek imkanı doğabilmiştir. Fakat bu cezanın üst sınırı olan 79 sopa çok ağır cezaları işleyenler için caydırıcı bir nitelik taşımadığı için hukuk teorisyenleri, ta’zir kurumunun prensiplerinden hareketle bir başka usul bulmuşlar ve hakkında kesin bir şer’i hüküm bulunmama halinde padişahın örfi tasarrufuna istinaden vereceği ölüm cezasını “siyaset” adıyla kabul etmişlerdir. Bu suretle hükümdara, eğer devlet ve millet yararına bir sonuç verecekse, suç sayılmasına imkan olmayan fiilleri dahi cezalandırma hakkı verilmiştir.² (Arık, 1999: 43-4) Çalışmanın bundan sonraki aşamalarından da anlaşılacağı üzere, “siyaseten katl” Osmanlı devletinde tam anlamıyla hukuki bir kurum halini almış ve işletilmiştir.

Osmanlılar istisnai durumlar bir tarafa bırakılacak olursa cezalandırmada adalet ilkesini benimsemişler ve İslam dininin gereği olarak insan hak ve haysiyetini zedeleyecek uygulamalardan kaçınmışlardır. Ancak onlar buna rağmen bazı haksız suçlamalardan da kendini kurtaramamışlardır. Nitekim Osmanlı Tarihi, yerli ve yabancı pek çok yazar tarafından kanla tasvir olunmakta; asırlar boyu, üç kıtaya yayılmış bir cihan imparatorluğunun neredeyse bütün devirleri idamlarla, kıtallerle tasvir edilmektedir. Öyle ki Osmanlıların (Türklerin) barbarlığı, gaddarlığı ve kıtal girişimlerine ilişkin çoğu popüler binlerce yerli ve yabancı eser neşredilmiştir.

¹ Metin And bir makalesinde ceza kaynaklarını üç ayrı gruba ayırır. Bunlar İslam ceza hukuku yani ukubet, Türklerin İslam öncesi gelenekleri ve özellikle Türk-Moğol yasaları ve son olarak Osmanlıların sonradan çıkardıkları yasalar ve siyaseten katl anlayışı ile koydukları cezalardır. Bkz. Metin And, (1969) “XVI. Yüzyılda Osmanlılarda Cezalar”, *Hayat Tarih Mecmuası*, C. I, Sayı: 3, İstanbul, s. 29

² Bununla birlikte zaman zaman ölüm cezasının kimi hükümdar ya da devlet ileri gelenlerince suiistimal edildiği de tarihi bir gerçekliktir. Ortaçağ’ın kendine özgü devlet örgütlenmesi ve siyasal yapısı gereği hükümdarların haksız ölüm cezaları verdikleri anlaşılmaktadır. Bu durum bilhassa Yakınçağ başlarında ölüm cezasına ilişkin tepkilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Özellikle Avrupa’da Beccaria gibi aydınlar açık bir şekilde ölüm cezasının yasalardan çıkarılması gerektiğini savunmuşlardır. Bkz. Beccaria, (1961) *Suçlar Ve Cezalar Yahut Beşeriyetin Mecellesi*, çev. Muhiddin Göklü, Güven yay., 2. Baskı, İstanbul, Camus, Albert-Koestler, Arthur, (1986) *Ölüm Cezası Üstüne Düşünceler*, çev. Ali Sirmen, Alan yay., İstanbul, Nitekim başta Avrupa ülkeleri ve Türkiye olmak üzere pekçok ülke yasalarından ölüm cezasını çıkartmışlardır. Buna karşın son dönemlere kadar pekçok devlet, yasalarında ölüm cezasına (idama) yer vermeye devam etmişlerdir. Bugün Birleşik Devletler, Çin, İran gibi ülkeler idam cezalarını infaz etmektedirler.

Söz konusu bu eserlerin gerçeği ne derece yansıttığını tahlil etmek bu çalışmanın kapsamı içerisine girmemektedir. Ayrıca Hammer ve Jorga gibi yabancı müelliflerin eserleri incelendiğinde, devletin kuruluşundan Tanzimat'a değin ve özellikle de I. Selim ile IV. Murat gibi şedid padişahlar dönemlerinde siyaset cezasının çok yoğun bir şekilde icra edildiği inkar edilmemektedir. Ancak aynı eserlerden Osmanlı devletinin adalete, hukuka ve insan hak ve hürriyetine ne kadar değer verdiğini ve söz konusu idamların devlet ve toplum yaşamının yani "nizam-ı alem" in tesisi için zorunluluk teşkil ettiğini de çıkarabilmekteyiz. Nitekim tarafsız bir dille yazmış olan Jorga'nın eserinde geçen sadece birkaç kayıt bile gerçeği gözler önüne sermektedir. Ona göre, "Çalışkan, sessiz, mütevazî ve vicdanlı Osmanlılar, sadece savaşta ve bu da zorunda kalırlarsa insan öldürürlerdi." (I, 402) Diğer taraftan, " ..bir yudum süt çaldığı ya da atı, tarladan başakları kopardığı için bir yeniçerinin ölümüyle cezalandırıldığı görülebiliyordu." ³ (II, 297) Bir oryantalistin kaleminden çıkan bu iki kayıttan ilkinde Osmanlıların; İslam dininin ve tarihi geçmişlerinin gereği olarak insan hayatının dokunulmazlığına olan inançları, ikincisinde ise adaletin, hakkın tecellisi olarak cezalandırmanın önem ve gereğine işaret edilmektedir.

Osmanlı padişahları İslam anlayışlarının da etkisiyle ve merkeziyetçi devlet anlayışının bir gereği olarak, devletin güç ve devamlılığı ve halkın huzur ve güvenini sağlamaya büyük ehemmiyet vermişlerdir. Bu durum devletin zaafa düştüğü en zor anlarında bile terk edilmeyen bir ilke olmuştur. Bu bakımdan padişahlar cezalandırma gücünü uzun bir süre ellerinde tutmuşlar ve bunu sonuna kadar kullanmışlardır. Nitekim başka bir Batılı yazar, "Bu hareket tarzı katı ve insaniyetsiz bir karaktere sahip olduklarını göstermez. Aksine hükümetin prensipleriyle paralel olarak yürüyen bir politikanın neticesidir. Bir hükümdar, daha tahta çıkar çıkmaz, umumi nizamı muhafaza etmek hususunda ne kadar titiz olduğunu ve saraydan sadır olacak bütün emirlere en küçük bir itaatsizlik karşısında müsamaha etmeyeceğini, göze batacak şekilde göstermeyi menfaatine uygun sayar. Bu korku prensibini bütün zihinlere yerleştirmenin idare bakımından faydası vardır. Zaten bütün mutlakiyet idarelerinin elindeki en büyük ve belki de tek koz budur." (D'ohsson, t.y.: 104) diyerek söz konusu düşünceleri desteklemektedir. Dolayısıyla siyaseten katl, padişahların zalim kişiliklerinden çok tahtlarının meşruiyetini sağlama alma, devletin kudret ve devamlılığı, toplumun huzur ve güvenliği ve genel olarak devlet ve reayanın menfaatini koruma perspektifinden değerlendirilmelidir.⁴

1. "Siyaset" Kavramı ve "Siyaseten Katl" in Tanımı

Günlük hayatta sıklıkla kullanılan "siyaset" kelimesi, en genel anlamıyla hükümet etme, devlet idaresi, devlet işlerini düzenleme ve yürütme sanatıyla ilgili görüş ve anlayış, devlet idaresi ile ilgili esaslar ve devletlerarası ilişkiler kurma anlamlarını ihtiva etmektedir.(Pakalın, 2004: III, 240, Devellioğlu, 2003: 959) Bizim açımızdan siyaset, kısmen devlet idaresi amacıyla alınan tedbirler ve bununla ilişik olarak hükümdarın verdiği ölüm cezası anlamında kullanılan "siyaset" tir. Nitekim Schacht siyaseti; hükümdarın nazari olarak kutsal hukuku tatbik etme ve tamamlamasını; ameli olarak da gerçekten bağımsız yasama ile emniyet işleri, vergi, ceza hukuku gibi bütün hususları nizamaya koymasını sağlayan serbestçe kullanabileceği yetki olarak tanımlamaktadır. Politika yani "idare" anlamına gelen siyaset, hükümdar ve onun siyasî temsilcileri tarafından tevzi edilen, İslam'ın dini hukuku olan ideal şeriat sistemine uymayan bütün idari adaleti içine alır. (Schacht, 1977: 64) Kısacası eski devirlerden itibaren cezai adaletin yerine getirilmesi işini siyasî otoritenin üzerine aldığı

³ Krş. J. Von Hammer, (2010) *Devlet-i Osmaniye Tarihi*, III, haz. Mümin Çevik, İstanbul, s. 683, Krş. IV, s. 1111, Silahdar Fındıklı Mehmed Ağa (1962) *Nuretname*, C. I/Fasikül-1, sad. İsmet Parmaksızoğlu, MEB yay., İstanbul, s. 33-4, Silahdar, II. Mustafa'nın sefer esnasında bütün ordugahta tellallar dolaştırarak " ..kimesne ekine girmeyüp zulüm itmeye, her kim muhalefet ederse bila aman katl olunur.." şeklinde sıkı uyarılarda bulunduğunu belirtir. Hatta ordunun ilerleyişi sırasında Divan'lar toplanarak seferle ilgili meseleler müşavere edilmiş, olumsuz davranışları olanlar cezalandırılmıştır. Sultan Mustafa tebdil-i kıyafet gezerek emirlere aykırı hareket edenleri cezalandırmıştır. Bkz. A.g.e., s. 34-5

⁴ Nitekim IV. Murad döneminde -ki saltanatı zamanında yüz binden fazla insanın öldürüldüğü söylenir ve aynı zamanda o şeyhülislam katlinin ilk uygulayıcısıdır- III. Murad ile başlayan ve kronik hale gelen bozulmanın bir sonucu olarak ortaya çıkan bir çok sorunun çözülme yoluna gidildiği, kısacası devletin yeniden diriltildiği malumdur. Yine Köprülü Mehmed Paşa'nın sadrazamlığı döneminde de oldukça fazla insanın siyaseten katledildiği ve fakat cebren de olsa düzenin tesis edildiği görülmektedir.

soyleyebiliriz ki siyaset kelimesini “cezaî adalet”, “idarî adalet”, “idarî adaleti icra tasarrufu” ya da “kamu yönetimi” olarak da nitelendirmek mümkündür.⁵ (Schacht, 1977: 85, 94, 99, 192) Ortazaman Doğu devletlerinde olduğu gibi Osmanlı devletinde de benzer bir anlamlandırma söz konusu olup, “siyaset”, padişahın devlet ve toplum maslahatı gereği aldığı tedbirler olarak tarif edilmektedir.⁶

Diğer taraftan siyaset kelimesinin cezalandırma, bilhassa idam cezası anlamına kullanıldığını da belirtmek gerektir.⁷ Nitekim Selçuklu Devleti’nde Vezir Nizam’ül-Mülk’ün siyaset kelimesini ölüm cezası anlamında kullandığı görülmektedir. Ona göre “siyaset”, devlete karşı işlenen bir suçun cezası idi ve suçun ehemmiyetine göre verilecek olan cezanın infazı padişahın emriyle gerçekleşirdi.⁸ Osmanlı Devleti’nde de siyaset kelimesinin sözlük anlamlarına bir de “ölüm cezası” kavramı eklenmiş ve “siyaset” kelimesi birçok hallerde, yanında “katl” kelimesi olmaksızın “hükümdarın verdiği ölüm cezası” anlamında kullanılmıştır.⁹ Burada ölüm cezası ile ilgili siyaset kelimesinden türetilmiş terimler de konumuzu destekler mahiyettedir.¹⁰ Osmanlı kaynaklarında sıklıkla kullanılan “seyfi siyaset”¹¹, “şimşir-i siyaset”¹², “tuğ-i siyaset”¹³, “kemend-i siyaset”¹⁴, “eşedd-i siyaset”¹⁵,

⁵ II. Bayezid dönemi müelliflerinden Tursun Bey de buna işaretler, “İnsanoğulları arasında yardımlaşmayı ve terakkiyi sağlayacak güç ve iş neyse insanları onlarla meşgul etmeli ki bunun gibi tedbire siyaset derler.. Bu kuvvet dünya ve ahiretin kazanılmasıdır ki, hikmet ehli buna ilahi siyaset ve va’zına namus derler. Şeriat ehli ise ona şeriat der ve vaz’ına şari derler ki peygamberdir. Bu tedbir böyle yüksek mertebede olmazsa, halis akıl üzere nizam-ı alemin görünüşü için, Cengiz Han’ın yaptığı gibi olursa olayları sebebine bağlarlar ve buna siyaset-i sultani ve yasağ-ı padişahi derler ki, geleneğimize göre ona örf denir” demektedir. Bkz. Tarih-i Ebu’l Feth, Tercüman Gazetesi 1001 Temel Eser Serisi, t.y., s. 22, “Ve her devlet bekasının şartı siyasettir, bu dahi ya akli ola hikmet-i ameliyeden bir kısım olan ilm-i siyaset-i müluk gibi ya şer’i ola, kitabullah ve sünnet-i Resullullah’da varid olan ahkam-ı ilahiye gibi. Siyaset-i şer’iyye siyaset-i aklıyyeden muğni olmakla müluk-ı İslamiyyeye düsturü’l-ameldir..”, Na’ima Mustafa Efendi (2007), Tarih-i Na’ima (Ravzatü’l- Hüseyin fi- Hulasati Ahbari’l-Hafikayn), I, haz. Mehmet İpşirli, TTK yay., Ankara, s. 25

⁶ “Mülkün nizamu ve siyasetin temeli iyi atılınca, Müslümanlık ve adalet böyle yürür ve idare edilir.”, Bkz. Nizamülmülk (1990) Siyaset-Name, haz. Mehmet A. Köymen, Kültür Bakanlığı yay., 2. Baskı, İstanbul, s. 57, “..kullar efendimizin adalet ve siyasetinde yaşasınlar..”, Ag.e., s. 14

⁷ Devlilioğlu, Lügât, 959, Ta’zir cezası olarak takdir edilen sopa ve para cezası dışındaki cezalara da siyaset cezası denmektedir. Bkz. Cin, Halil ve Akgündüz, Ahmet, (1990) Türk Hukuk Tarihi, C. I, Timaş yay., İstanbul, s. 332

⁸ Nizam’ül- Mülk, Siyasetname (1990), haz. Mehmet A. Köymen, Kültür Bakanlığı yay., 2. Baskı, İstanbul, s. 174, “..(Başka türlü hareket edenin bulunduğu) bana malum olursa, onu siyaset ederim.”, Ag.e., s. 146, 254, “..hiç kimse siyaset korkusu ile padişaha karşı düşünmeye cesaret etmesin..”, s. 39, “Müminlerin emiri Mutasım’ın korku ve siyasetinden..”, s. 74

⁹ Ahmet Mumcu (2007a), Osmanlı Devleti’nde Siyaseten Katl, Phoenix yay., 3. Baskı, Ankara, xx, “..siyaset olunup hakkından geline.”, Robert Anhegger- Halil İnalıcık, (2000) Kanunname-i Sultani Ber Muceb-i Örfi Osmani, TTK, Ankara, s. 83, “Gerçi bu ademlere siyaset eylemek, başkanlığının gereği idi..”, Solakzade Mehmet Hemdemi, (1989) Solakzade Tarihi, II, haz. Vahid Çabuk, Kültür Bakanlığı yay., Ankara, s. 13, “Merhum İskender Çelebi’nin asılarak siyaset olunmasının..”, Ag.e., II, 185, “..Sultan Osman’ın katillerini şeriatın iktizası üzere siyaset ettirdi..”, Ag.e., II, 504, “..Diğer zalim ve isyan ehlinde nicelerini siyaset etmekle icra-yı ahkama riyaset eylediler..”, Ag.e., II, 523, “Bunca siyaset olunmasına rağmen..”, Ag.e., II, 534, “..İktiza ederse şer’an mütahak-ı siyaset olanları o gün siyaset ve mucib-i ibret iderler..”, Abdurrahman Abdi Paşa (2008), Vekayiname, haz. Fahri ç. Derin, Çamlıca yay., İstanbul, s. 10, 260, 478, Katip Çelebi, Fezleke Tarihi Tahli Ve Metin, I-III, haz. Zeynep Aycıbin, MSGSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, s. 406, 467, 804, “..canib-i padişahide tehdid ve siyaset-i şiddet buldu..”, Ag.e., s. 840, Bkz. Katip Çelebi, Fezleke, 885, 887, Na’ima, Ravzatü’l- Hüseyin.., III, 867, 874-9, Selaniki Mustafa Efendi, (1999) Tarih-i Selaniki, I-II, haz. Mehmet İpşirli, TTK yay., Ankara, 19, 24, 227, 263, II, 439, 511, 777, Peçevi İbrahim Efendi (1992) Tarih, II, haz. Bekir S. Baykal, Kültür Bak. yay., Ankara, s. 305

¹⁰ Mesela Delhi Türk Sultanlığı (1206-1414) döneminde, suçluların cezalandırılmasında daha doğru kararlar vermek ve haksız yere bir kimsenin cezalandırılmasını engellemek amacıyla “Divan-ı Siyaset” adı verilen bir daire tesis edildiği anlaşılmaktadır. Bkz. S. Haluk Kortel, (2006), Delhi Türk Sultanlığı’nda Teşkilat, TTK yay., Ankara, s. 259-260, Fatih’in Kanunnamesindeki kardeş katli daha sonra siyaset kanunu olarak tabir edilecektir. “..sultanlara huzur içinde bulunmaları için kardeşlerini idam ettirmek yetkisini veren siyaset kanunu..”, J. Von Hammer, (2010) Devlet-i Osmaniye Tarihi, VI, haz. Mümin Çevik, İstanbul, s. 1816

¹¹ Abdi Paşa, Vekayi-name (2008, 49, Na’ima, Ravzatü’l- Hüseyin.. (2007) VI, 1642, 1878, Ravzatü’l- Ebrar Zeyli (2003), 29, “Tahrir sebep ve şerik olanlar siyaset kılıcından geçtiler.”, Solakzade, II, 33, “O karanlık ömürlü yıkılmışların, uğursuz vücutları kırılarak uğursuz başları siyaset kılıcı ile katl olundu..” Aynı eserde geçen benzer bir tabir de “siyaset eli” şeklindedir. “Sekbanların ve hesabı olmayan zalimler zümresinin reislerinin bazularını siyaset eli ile kırdı..”, Bkz. Ag.e., II, 459

¹² Na’ima, Ravzatü’l- Hüseyin.. (2007) II, 604, 756, Ravzatü’l- Ebrar Zeyli (2003), 14, 146, 153-4

¹³ Abdi Paşa, Vekayi-name (2008), 75, Na’ima, Ravzatü’l- Hüseyin.. (2007) III, 722, 943, Katip Çelebi de Sultan IV. Murad hakkında, “Tuğ-i siyasetle serkeşleri korkutup zımm-i devleti keff-i kifayyetlerine alup yedi sene kadar zaman keyfe ma-yeşa tasarruf eyledi” demektedir. Bkz. Katip Çelebi, Fezleke, (2007), 921, Krş. Ravzatü’l- Ebrar Zeyli (2003), 140

¹⁴ Abdi Paşa, Vekayi-name (2008), 54, Defterdar Mehmed Paşa zülmü tespit edilen Bursa beyinin “kemend-i siyaset”le cezasının verildiğini söylemektedir. Bkz. Zübde-i Vekayiat, (1995), haz. Abdülkadir Özcan, TTK yay., Ankara, s. 84

“mehabet-i siyaset”¹⁶, “siyaset-i azim”¹⁷, “mazhar-ı siyaset”¹⁸, “tertib-i siyaset”¹⁹, “pençe-i siyaset”²⁰, “hükmi siyaset”²¹, “icra-i siyaset”²², “siyaset mahalli”²³, “siyasetgah”²⁴, “meydan-ı siyaset”²⁵, “meydan-ı siyaset ustası”²⁶, “siyaset çeşmesi”²⁷, “salb ü siyaset”²⁸, “dar-ı siyaset”²⁹ bunlardan başlıcalarıdır.

2. Siyaseten Katlin Hukuki Mahiyeti

a. Osmanlı Hukukunun Yapısı Ve Örfi/Şer’i Karakteri

Siyaseten katlin hukuki mahiyetine geçmeden önce önce Osmanlı hukukunun yapısı ve işleyişinin³⁰ irdelenmesi zaruridir. Osmanlı hukuku yapısal olarak iki farklı kaynaktan beslenen (*dualist*) bir yapı arz etmektedir.³¹ Bir İslam devleti olmasından ötürü Osmanlı hukukunun İslam hukukundan ibaret olduğu ileri sürülmektedir.³² Zira İslam, Osmanlıların nazarında, temsili iddiasında oldukları değil, gerçekten bağlı buldukları bir inançtı, hatta sadece inanç değil, aynı zamanda bir ideoloji ve kimlik ögesi idi. (Genç, 2007: 58, Zilfi, 2008: 1-2) Diğer taraftan kuruluştan çöküş sürecine kadar farklılıklar arz etmiş olsa bile genel olarak uygulamalardan

¹⁵ Na’ima, *Ravzatü'l- Hüseyin..*, I, 154, Selaniki, *Tarih*, I, 232, 272, Katip Çelebi, *Fezleke Tarihi*, 406, Silahdar Fındıklı Mehmed Ağa (1969) *Nuretname*, C.II/ Fasikül-2, sad. İsmet Parmaksızoğlu, MEB yay., İstanbul, s. 197

¹⁶ Selaniki, *Tarih*, II, 622

¹⁷ Selaniki, *Tarih*, II, 546

¹⁸ Na’ima, *Ravzatü'l- Hüseyin..*, III, 933

¹⁹ Abdi Paşa, *Vekayi-name*, 171

²⁰ Karaçelebizade Abdülaziz, (2003) *Ravzatü'l Ebrar Zeyli*, haz. Nevzat Kaya, TTK yay., Ankara, s. 280

²¹ Na’ima, *Ravzatü'l- Hüseyin..*, VI, 1689, 1697

²² Na’ima, *Ravzatü'l- Hüseyin..*, VI, 1691

²³ Hammer, V, 1321

²⁴ Hammer, II, 367, Na’ima, *Ravzatü'l- Hüseyin..*, I, 217, Selaniki, *Tarih*, II, 780, Müminzade Ahmed Hasib (2003) *Ravzatü'l- Kübera*, haz. Mesut Aydın, TTK y., Ankara, s. 87

²⁵ Meydan-ı siyaset, kabahatlerinden dolayı ölüm cezasına çarptırılanların asıldıkları yer manasına gelmektedir. Pakalın, II, 526, Mesela *Sahai’ül- Ahbar’da*, “Sultan II. Bayezid Han, casusların siyaset meydanına götürülmelerini emreylediler.” ifadesi geçmektedir. Bkz. *Sahai’-ül Ahbar fi Vekayi-ül A’sar*, Arapça aslından Türkçeleştiren: İsmail Erünsal, II, Tercüman 1001 Temel Eser Serisi, t.y., s. 409, “...siyaset meydanında idam olundular.”, Peçeci (1992), II, 241, 394, Hammer, III, 689, Katip Çelebi, *Fezleke*, 701, Na’ima, *Ravzatü'l- Hüseyin..*, II, 505, 623 vdl., Mü’minzade, *Ravzatü'l- Kübera*, 25, 80, Beccaria, (1961) *Suçlar Ve Cezalar Yahut Beşeriyetin Mecellesi*, çev. Muhiddin Göklü, Güven yay., İstanbul, s. 188

²⁶ Pakalın, II, 526

²⁷ Na’ima, *Ravzatü'l- Hüseyin..*, IV, 1138, Ya da cellad çeşmesi. Pakalın, I, 273, A.g.e., III, 240, And, 33, “Orta Kapı’nın sağındaki duvarda cellatların ellerini ve kılıçlarını temizledikleri Cellad Çeşmesi vardı.”, John Freely, (1999) *Osmanlı Sarayı: Bir Hanedanlığın Öyküsü*, çev. Aysegül Çetin, Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 56, Krş. Peçevi, II, 401, Katip Çelebi, 701, 830

²⁸ “...sa’i bi’l- fesad makulesinden bir nice eşkiya tarik-i ammda salb ü siyaset ve mucib-i ibret kılınmışlaridi.”, Abdi Paşa, *Vekayi-name* (2008), 138, Selaniki, *Tarih-i Selaniki*, I, 257, 264

²⁹ Bkz. Selaniki, *Tarih-i Selaniki*, I, 291, II. 569, 662, 802

³⁰ Bkz. Coşkun Üçok - Ahmet Mumcu, (1993) *Türk Hukuk Tarihi*, Savaş yay., İstanbul, Halil Cın - Ahmet Akgündüz, (1993) *Türk Hukuk Tarihi*, C.I, Timaş yay., İstanbul, M. Akif Aydın (1999) *Türk Hukuk Tarihi*, Beta yay., İstanbul

³¹ Murat Belge, (2005) *Osmanlı’da Kurumlar Ve Kültür*, Bilgi Üniversitesi yay., 1. Baskı, İstanbul, s. 221, Tarihteki bütün İslam toplumlarında dini hukukun hemen her coğrafyada az veya çok uygulandığını inkar etmek mümkün değildir. Ancak bu toplumların kendi iç dinamikleri, İslamiyet’e geçiş süreçleri, siyasal örgütlenmelerinin gerçekleştiği coğrafyalardaki mevcut durumlar, hukuki açıdan değişik tercih veya zorunluluk icabı farklı gelişme mecralarının doğmasına imkan vermiştir. Bu bakımdan şeriatın yetersiz kaldığı durumlarda devreye örf hukuku girmiştir. Dolayısıyla İslam hukuku (şeriat) ile örfi hukuk (kanun) zaman ve mekana göre değişiklik göstermekle beraber hukuk sisteminin iki ana sacayağı olmuşlardır. Fahreddin Atar, (1979) *İslam Adliye Teşkilatı/Ortaya Çıkışı Ve İşleyişi*, Diyanet İşleri Başkanlığı yay., Ankara, s. 24 vd., Mesela Selçuklularda adalet teşkilatı, bütün Ortaçağ Türk İslam devletlerindeki gibi şer’i ve örfi yargı olmak üzere ikiye ayrılmıştı. Ali Sevim-Erdoğan Merçil, (1995) *Selçuklu Devletleri Tarihi (Siyaset, Teşkilat Ve Kültür)*, TTK yay., Ankara, s. 515-6

³² Halil İnalçık, (1993a) “Örfi-Sultani Hukuk Ve Fatih’in Kanunları”, *Osmanlı Toplum Ve Ekonomi*, Eren yay., İstanbul, s. 319, a. mlf. (1993b) “İslam Arazi Ve Vergi Sisteminin Teşekkülü Ve Osmanlı Devrindeki Şekillerle Mukayesesi”, *Osmanlı Toplum Ve Ekonomi*, Eren yay., İstanbul, s. 29 vd., Cın-Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, I, s. 225, Madeline C. Zilfi, (2008) *Dindarlık Siyaseti Osmanlı Uleması*, çev. Mehmet Faruk Özçınar, Birleşik yay., Ankara, s. 1 vdl., Ejder Okumuş, (2005) *Klasik Dönem Osmanlı Deoleti’nde Din-Deolet İlişkisi*, Lotus yay., Ankara, s. 79-80, Albert Howe Lybyer, (2000) *Kanuni Sultan Süleyman Devrinde Osmanlı İmparatorluğu’nun Yönetimini*, çev. Seçkin Cılızoğlu, Sarmal yay., İstanbul, s. 34-5, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, (1999) “Kanunlaştırma Hareketleri Ve Tanzimat”, *Tanzimat I*, MEB yay., İstanbul, s. 154, Robert Mantran, (1990) *XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul*, I, çev. M. Ali Kılıçbay-Enver Özcan, TTK yay., Ankara, s. 204, Bernard Lewis (2000) *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, çev. Metin Kıratlı, TTK yay., Ankara, s. 12-3, 109 vd., a. mlf. (1975) *İstanbul Ve Osmanlı Uygartlığı*, çev. Nihal Öno, Varlık yay., İstanbul, s. 47, Alan Palmer, (1995) *Osmanlı İmparatorluğu Son Üç Yüz Yıl: Bir Çöküşün Yeni Tarihi*, çev. Belkis Çorakçı Dilbudak, Yeni Yüzyıl yay., İstanbul, s. 56-7

Osmanlı hukukunun İslam hukuku dışında, İslam öncesi Türk hukukundan da ciddi şekilde etkilendiği anlaşılmaktadır. Bu cümleden olarak Osmanlılar kuruluşundan itibaren İslam hukukunu esas almışlar ve fakat İslam hukukunun yetersiz kaldığı alanlarda İslam öncesi Türk hukuk ve geleneklerini devreye sokmuşlardır.³³ Zaten ulemanın bazı konularda verdiği fetvalar, “*şer’i maslahat değildir, ul’ulemr ne ise öyle olsa..*” şeklindedir. (Çağatay, 1987: 631, İmber, 2004: 49) Şu halde Osmanlı hukukunun şer’i ve örfi³⁴ hukuk³⁵ olmak üzere iki farklı sacayağı üzerine kurulmuş olduğu ya da din hukuku ile seküler hukukun uyumlu bir bileşiminden oluştuğu söylenebilir.³⁶ Burada dikkati çeken husus Osmanlıların kamu maslahatı ve toplumsal düzenin sürdürülebilirliği açısından bir takım kanunlaştırma faaliyetleri içerisine girdikleridir ki Osmanlı padişahları, kendilerine tanınan bu yetki çerçevesinde, İslam hukukunun yetersiz kaldığı durumlarda ve fakat şeriat ile çatışmayan bir takım kanunlar tedvin etmişlerdir.³⁷ Şeriatın bağımsız olan ve kanun diye bilinen bu yasalar, dini değil, akılcı ilkelere dayanır ve öncelikle kamu ve yönetim hukuku alanlarında konurdu.³⁸ Dolayısıyla *kanun*, nazari olarak dini hukuku feshetmek veya onun yerine kaim olmak için değil, yalnız onu tevsî etmek ve onun bir mütemmimi olarak farz edilmiştir.³⁹ Bu kanunlar zamanla bir araya getirilerek *kanunname*⁴⁰ halinde düzenlenmiş ve özellikle kadıların başlıca kaynakları olmuştur. Sonuç olarak Osmanlı padişahları İslam hukukunun devlet başkanına tanıdığı sınırlı yasama yetkisini geniş bir şekilde kullanmış⁴¹ ve bu şekilde salt kendi emri ve fermanlarından oluşan bu hukuka “örfi hukuk” denilmiştir.⁴² Bu cümleden olarak siyaseten katl uygulaması doğrudan örfi hukukun içerisinde değerlendirilmektedir.

B. Siyaseten Katlin Menşei ve Tarihi-Sosyolojik Gelişimi: Teorik Bir Giriş

Siyaseten katl hukuki bir uygulama olarak Abbasiler zamanında ortaya çıkmış ve çeşitli köklerden gelmiştir. İslam’dan önceki Arap gelenekleri, Emeviler devrinde kısmen uygulanmış,

³³ Fuat Köprülü, “İslam Amme Hukuku’ndan Ayrı Bir Türk Amme Hukuku Var mıdır?”, *Bellekten*, C.II, TTK yay., Ankara, s. 72, Üçok-Mumcu, *Türk Hukuk Tarihi*, 185, Davut Dursun, (1992) *Osmanlı Devleti’nde Siyaset Ve Din*, 2. Baskı, İşaret yay., İstanbul, s. 159-160, Stanford J. Shaw, (1982) *Osmanlı İmparatorluğu Ve Modern Türkiye*, C.I., E yay., 1. Baskı, İstanbul, s. 47, 193, Ricaut şöyle der: “[Din adamları] halka Kur’an-ı Kerim’in mükemmel olduğunu, hiçbir konuda yanılmadığını yayarlar; fakat siyasiler, şeriatın, İslamiyet’in yayılmasını önleyecek durumlara sebebiyet vermediğini ileri sürerek, kendilerince yararlı gördükleri yerlerde yasaları istedikleri gibi yorumlarlarlar.”, Bkz. (1996), *Türklerin Siyasi Düsturları*, çev. M. Reşat Uzman, Milliyet yay., İstanbul, s. 120

³⁴ Devellioğlu, *Lügat*, 750, Osmanlı kaynaklarında bu anlamda “örf” kelimesine ilk defa Tursun Bey’de rastlanmaktadır. Bkz. *Tarih-i Ebu’l Feth*, s. 22-3, Ancak bunun öncesinde Osman Bey zamanında yaşanan bir vergi olayı örfi hukukun ilk uygulaması olarak gösterilir. Bkz. Aşıkpaşaoğlu (1970) *Tarih*, Atsız, Kültür Bakanlığı Devlet Kitapları, Ankara, s. 23-4

³⁵ Hammer, I, 56, Üçok-Mumcu, *Türk Hukuk Tarihi*, 183, Mantran, XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul, I, s. 123-4, Halil İnalçık, (2003) *Osmanlı İmparatorluğu’nda Klasik Çağ*, Yapı Kredi yay., İstanbul, s. 76, Robert Anhegger- Halil İnalçık, (2000) *Kanunname-i Sultani Ber Muceb-i Örfi Osmani*, TTK, Ankara, Heyd, Uriel, “Eski Osmanlı Ceza Hukukunda Kanun Ve Şeriat”, trc. Selahaddin Eroğlu, A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, XXVI s. 642, 646-7, Lybyer, (2000), 35

³⁶ Bkz. İmber, *Şeriatın Kanununa*, s. 1, 30, Krş. Köprülü, a.g.m., 39-51, Velidedeoğlu, a.g.m., 154, Lewis, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, s. 109, Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 394, Üçok-Mumcu, a.g.e., 184, Lybyer Osmanlı hukukunun yapısını şeriat, kanun, adet/töre ve örf olarak dört ana guruba ayırır. Bkz. Lybyer, a.g.e., 142, Krş. Hammer, II, s. 433

³⁷ Bkz. Coşkun Üçok, (1946a), “Osmanlı Kanunnamelerinde İslam Ceza Hukukuna Aykırı Hükümler”, A.Ü. Hukuk Fakültesi Mecmuası, C.III, Sayı: I, s. 126, İnalçık, “Örfi-Sultani Hukuk Ve Fatih’in Kanunları”, s. 320, Mumcu, *Siyaseten Katl*, s. 24, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, (1999) “Kanunlaştırma Hareketleri Ve Tanzimat”, *Tanzimat I*, MEB yay., İstanbul, ss. 139-209, Tavernier de Türklerin din dışı hukuku da dinin parçası haline getirdiklerini belirtmektedir. Bkz. Jean-Baptiste Tavernier, (2007) *17. Yüzyılda Topkapı Sarayı*, çev. Teoman Tunçdoğan, Kitap Yay., İstanbul, s. 35

³⁸ İnalçık, *Klasik Çağ*, 76, Krş. a. mlf. “Örfi Sultani Hukuk.”, s. 325, Rıfa’at Ali Abou El- Haj (2000) *Modern Devletin Doğuşu*, çev. Oktay Özel-Canay Şahin, İmge yay., Ankara, s. 103, Osmanlıların Hanefi mezhebine temayül etmelerinin arka planında da bu yatmaktadır. Bkz. İnalçık, a.g.e., s. 189, Cin-Akgündüz, I, 119, Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, s. 377

³⁹ Heyd, “Kanun Ve Şeriat”, s. 642, Carlo A. Nallino, (1954) “İslam Hukuku”, çev. Akif Ergin Ay, A.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, XI, S.1-2, Ankara, s. 548-9, Krş. Hammer, I, 56, Mantran, İstanbul, I, 124, Çağatay, 626, Lewis, *Osmanlı Uygarlığı*, 54, Osman Turan, (2005) *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi*, Ötügen yay., İstanbul, s. 250

⁴⁰ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 67, Lewis, *Osmanlı Uygarlığı*, s. 170, Pakalın, II, s. 162-3, Cin-Akgündüz, I, 192, 338 vd., Heyd, 634, İnalçık, “Örfi Sultani Hukuk.”, 320, Ömer L. Barkan, (1968) “Kanunname”, İA, VI, MEB Basımevi, Ankara

⁴¹ Aydın, a.g.e., 73, Cin-Akgündüz, I, 143-4, 192 vd., Çağatay, a.g.m., 630 vd., Nallino, a.g.m., 559, Mantran, İstanbul, I, 205, Ricaut da hükümdarın ne kadar yararsız olursa olsun buyruklarının “yasa” olduğunu belirtir. Ricaut, a.g.e., 11

⁴² Üçok-Mumcu, *Türk Hukuk Tarihi*, 183, “..Ve de doğrusu, “Sultanın yasakladığı Kur’anın yasakladığından çoktur.” “Yani pek çok kimse, Kur’an’da yasaklanmış saygı gösterilmesi (uyulması) buyrulmuş, tersine hareket edildiğinde şiddetle cezalandırılacak günahları işlemekten kendilerini alikoyamazlarken, sultanın korkusu ile alikoyarlar.”, Bkz. Mehmet Halife, (1976) *Tarih-i Gilmani*, haz. Kamil Su, Kültür Bakanlığı 1000 Temel Eser, İstanbul, s. 71

sonra da Doğu'nun hükümdara mutlak egemenlik tanıyan Sasani ve Bizans gelenekleri ile Arap kültürünün birleşmesi, tarihi ve sosyolojik etkilerin de etkisiyle siyaseten katlin İslam Kamu Hukukuna girmesine neden olmuştur. İslam'dan önceki hukuklarında hükümdara böyle bir yetkiyi tanımış olan Türkler, İslam medeniyetine girdikten sonra bu uygulamayı benimsemiş; böylece "siyaseten katl" Osmanlılara kadar geniş bir şekilde uygulama alanı bulmuştur.

Türkler, İslam'ı kabul etmeden önce de yerleşmiş bir hukuk sistemine sahiptiler.⁴³ Bu durumda Türk Kamu Hukukunda hükümdarın serbest iradesiyle katl emri verme yetkisinin olup olmadığı da önemli bir hususiyet arz etmektedir. Eski Türk hukuku incelendiği zaman kamu hukuku ve bu hukuk içinde padişahın cezalandırma yetkisine dair bir takım ip uçlarına sahip olmaktayız. Kısıtlı sayıdaki bilgilerden anlaşılacağı üzere, Türklerde suçların ve cezalarının infazında en üst otorite hükümdardır. Türk hükümdarlarına Tanrı'dan kut almak suretiyle kutsallık atfedilmiş ve kendisine mutlak yetki tanınmıştır. Hükümdarın yetkileri sınırsız olup dilediği gibi kanunlar koyabilir, yüksek memurları azl ve tayin edebilirdi. Böyle bir yetkinin içinde idam cezası verme hakkınının olması da gayet normal karşılanmalıdır.⁴⁴ Nitekim gerek Türklerle benzer hususiyetlere sahip olan Moğollarda ve gerekse çeşitli Türk kavim ve siyasi teşekküllerinde hükümdarın çeşitli sebeplerle verdiği çok sayıda siyaseten katl örneğine sahibiz.⁴⁵

8. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İslam dinini kabul ve zamanla bu dinin en önemli savunucusu haline gelen Türkler, İslam Hukuku yanında bu eski Türk Kamu Hukukunu da uygulamaya devam etmişlerdir. Nitekim meşhur Selçuklu veziri Nizamü'l- Mülk hükümdarın bu tür bir yetkisine temas etmiş ve "siyaset"i daha ziyade ölüm cezası olarak ifadelendirmiştir.

⁴³ Köprülü, "İslam Amme Hukuku'ndan Ayrı Bir Türk Amme Hukuku Var Mıdır?", s. 51, Çok-Mumcu, *Türk Hukuk Tarihi*, s. 18-9, İbrahim Kafesoğlu (1980) *Kutadgu Bilig Ve Kültür Tarihimizdeki Yeri*, Kültür Bakanlığı yay., İstanbul, s. 22

⁴⁴ Bk. Mumcu, *Siyaseten Katl*, 16, Hunlarda suç işleyenleri cezalandırmak devletin yetkisine münhasır idi; adli teşkilat, Hakan'ın başkanlığındaki yüksek devlet mahkemesi (yargu) ile hakan adına töreleri tatbik eden "yargan"lardan müteşekkildi. Bu mahkemelerde suçluların cezaları önce hükümdara arz edilir, hükümdarlar da bunu kanun gereği icra ederlerdi. Cin-Akgündüz (1993) I, 45

⁴⁵ Cengiz yasalarına göre evli olsun olmasın zina ve livata eden, sihir yapan ve birisi hakkında casusluk eden, suya veya göle işeyenler, kendisine mal verilip üç defasında da zarar eden kimseler, birinin kaçmış kölesi ya da esirini bulup da eski sahibine iade etmeyenler katl olunur. Müslümanların kestikleri şekilde bir hayvan kesen olursa kendisi de onun gibi boğazlanır. Ayrıca emirlerin hükümdarın yanından başka bir yere gitmenin yasaklandığı ve bu yasağa uymayanların ve kendisine emr olunan yerden izinsiz olarak başka bir yere gidenlerin de katledileceği yazılıdır. İsmail H. Uzunçarşılı, (1988b) *Osmanlı Devlet Teşkilatına Medhal*, TTK yay., Ankara s. 251, Hunlarda en ağır ceza hapis ve ölüm cezası (idam) idi. Mesela harpten kaçmanın cezası ölümdür. Cin-Akgündüz, I, 45-7, Hunların ceza kanunlarından bahseden Çin kaynaklarına göre birisine kılıç çeken, öldürülürdü. Ufak suçlar araba tekerleği altında ezilmekle, büyük suçlar ise ölümlerle cezalandırılırdı. "Araba tekerleği altında ezilmek" sözlerini kimi sinologlar "Yüzü damgalanmak" veya "Sopayla dövülmek" şeklinde ifadelendirmektedirler ki, ağır suçlar ölümlerle cezalandırıldığına göre bu ifadelendirmenin doğru olduğunu ortaya koyar. Çok-Mumcu, 14, Göktürklerde ise isyan, vatana ihanet, adam öldürme, başkasının karısıyla gayrimeşru münasebet (zina), bağlı atı çalmak ve ikinci defa hırsızlık yapmanın cezası idamdı. Cezayı vermek ve infaz etmek hakkı devlete aitti. Cin-Akgündüz, I, 57, Feda Şamil Arık, "Eski Türk Ceza Hukukuna Dair Notlar-I", *AÜDTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 28, Ankara, s. 24, Çok-Mumcu, a.g.e., s. 21, Kırgızlarda memleket meseleleri üzerinde münakaşa yapanlar ve haydutluk edenlerin başları kesilir, hırsızlık yapan çocukların başları kesilirdi. Bkz. Bahaeddin Ögel, (1988) *İslamiyet'ten Önce Türk Kültür Tarihi*, TTK yay., Ankara, s. 209, İslamiyet'i henüz kabul etmemiş Türk kavimleri üzerine önemli bilgiler veren X. yüzyıl seyahatlerinden İbn-i Fazlan'ın Seyahatname'sinde de Türk ceza hukukuna dair bazı önemli bilgiler yer almaktadır. Mesela Oğuzlarda adam öldürmenin cezası ise kısas idi. İbn-i Fazlan, (1995) *Seyahatname*, haz. Ramazan Şeşen, Bedir yay., İstanbul, s. 38, İbn-i Fazlan'a göre Oğuzlarda zina suçunun cezası ölüm idi. "Onlar böyle bir suç işleyen birini ortaya çıkarırlarsa ikiye bölerler. Şöyle ki, bu kimseyi iki ağacın dallarını bir yere yaklaştırarak bağlarlar. Sonra bu dalları bırakırlar. Dalların eski durumuna gelmesi neticesi o kimse iki parçaya bölünür." A.g.e., 35, İbn-i Fazlan Bulgar Türklerinde de zinanın, hırsızlığın ve adam öldürmenin cezasının idam olduğunu belirtir. "Bir adam diğerini kasten öldürürse, suçuna karşılık kısas olarak onu da öldürürler.. Bulgarlar ayrıca zina etmezler.. Zina onlara göre en büyük suçlardandır. İçlerinden biri zina ederse, kim olursa olsun dört kazık çakıp zina eden el ve ayaklarını buna bağlarlar. Sonra onu boynundan uyluklarına kadar balta ile yarak iki parçaya ayırırlar.. Onlar, Hırsız da zina yapan gibi öldürürler." Fazlan, a.g.e., 35, Hazarlar ise savaştan kaçan ya da mağlup olarak dönenleri öldürürlerdi. A.g.e., 82-3, Moğollarda ise cezalar Türklere benzer bir durum arz etmekle birlikte bazı farklılıklar da söz konusudur. Cengiz Yasası'na göre zina, livata, kasten yalan söylemek, sihirbazlık, kavga eden iki kişiden sadece birine yardım etmek, suya veya kül'e işemek, üç defa başkalarından mal alıp üçünde de iflas etmek ve diğer bazı suçların cezası idamdı. Cin-Akgündüz, I, 80

Gerek Büyük Selçuklularda⁴⁶ gerekse çağdaşı diğer Türk-İslam devletlerinde⁴⁷ siyaseten katle dair çok sayıda örneğe sahibiz. Anadolu Selçuklu devleti⁴⁸ ve beylikler⁴⁹ zamanında da siyaseten katli geniş bir uygulama alanı bulmuş ve bu şekilde Osmanlı devlet ve hukuk yaşamına tesir etmiştir.

İslam'da devlet başkanlarına devlet ve toplum maslahatı gereği cezalandırma ve nihayet devlete zararlı oldukları kanısına vardıkları kimseleri öldürebilmeleri⁵⁰ yolunda bir yetki tanınmıştır. Ancak bir hükümdarın ya da devlet adamının, başka bir devlet görevlisini ya da reayadan bir kimseyi öldürmek için hukuki dayanağı var mıdır? Yoksa keyfi bir durum, yani hukuksuzluk durumumu söz konusudur? Mumcu'nun da sorduğu gibi (2007: xix) Kur'an, belirttiği durumlar dışında ölüm cezası verilmesini yasak ettiği halde, acaba hükümdarlar bu tanrısal emirleri nasıl bir şekilde yorumlayarak, mutlak yetkilerinin son sınırına ulaşmışlardır? Diğer kaynaklarda buna dair bir dayanak bulabilmişler midir? Yoksa İslam hukuku dışında başka yollara mı gitmişlerdir?

İslam Ceza Hukuku Türk-İslam ülkelerinde tam manasıyla tatbik edilememiştir; çünkü şer'iatın maddi hukuku yetersiz kalmıştır. Tayin edilmiş cezalar sadece sınırlandırılmış suçlar için konulmuş olup, birçoğu da hiç bahis konusu edilmemiştir. Bundan başka delil ve ispat kaideleri son derece sınırlandırılmış olduğundan birçok suç yeterince cezalandırılmamaktadır. (Heyd, 1983: 633) Nihayet İslam dininin ölüm cezası hakkında koyduğu sıkı sınırlamalar padişahı bu konuda şeriatla işbirliği yapmaya zorlamıştır. Böylece, hükümdar katli emri verebilmek için ulemadan izin istemiş, ulema da buna, "şer'i maslahat değildir, nasıl emredilmiş ise öyle yapılınsın" (Çağatay, 1987: 631) şeklinde cevap vererek, bilakis çoğunlukla katli isteğinin şer'i olduğunu belirtmiştir. Şu halde hükümdarın örfi yetkisinin bu konuda, bir istisna olarak şeriatla birleştiği görülmektedir. (Mumcu, 2007a: 36) Ceza kanunnameleri de, İslam hukukunun ana prensibine dayanılarak, bütün imparatorluğa ve her sınıfa şamil yegane genel kanun olarak konulmuşlardır. İşte bu kanunnamelerde şeriatın tespit edemediği ta'zir cezalarında, sultanın örfi hukuk yaratma prensibine dayanarak ölüm cezaları koyduğu görülmektedir. Özetle belirtmek gerekirse ve daha öncede belirtildiği gibi İslam hukukçuları kaynağını örfi hukuktan

⁴⁶ Selçuklularda siyaseten katli hususunda Nizamü'l Mülk ilginç örnekler verir. Bkz. *Siyasetname*, 35-7, 48-9, 71-4, Özellikle hanedan içi siyaseten katli olayları için eserlerde bazı bilgiler vardır. Mesela Tuğrul Bey'in kendisine karşı isyan eden kardeşi İbrahim Yınal ve yeğenleri Ahmed ile Mahmud'u öldürtmüştür. Bkz. Osman Turan, (1993) *Selçuklular Tarihi Ve Türk-İslam Medeniyeti*, Boğaziçi yay., 4. Baskı, İstanbul s. 136-8, Sevim-Merçil, 43-4, Ahmed b. Mahmud, (1977) *Selçuk-Name*, I, haz. Erdoğan Merçil, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, s. 41, Alparslan da Tuğrul Bey'in veziri Kunduri'yi, Melikşah da cülusuna müteakip isyan girişiminde bulunan Kutulmuş'un oğlu Mansur (Uzunçarşılı, *Medhal*, 22, Kafesoğlu, "Melikşah", 668) ile amcası Kavurd'u kendi yayının kirisiyle boğdurtmuştur. Turan, *Selçuklular Tarihi*, 199, Ahmed b. Mahmud, 120, Sevim-Merçil, 78-81, Sultan Melikşah, Bizans ile kendisi aleyhine bir ittifak antlaşması yapması nedeniyle yakalanması için emir çıkarttığı Ebül-Kasım'ı da kendi yayının kirisi ile boğdurtmuştur. Kafesoğlu, 668, Sevim-Merçil, 92-3, Melikşah'ın da karısı Terkan Sultan tarafından zehirletilerek öldürüldüğü bilinmektedir. Nizamü'l-Mülk'ün ölümünden sonra halifelik makamı ile bozulan ilişkiler nedeniyle tahta kendi oğlunu getirmek isteyen Terkan Sultan halife ile işbirliği yaparak Melikşah'ı zehirlettirmiştir. (1987) *Urfalı Mateos Vekayi-Namesi (952-1136) Ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, çev. Hrnt D. Andreasyan, Notlar. E.Dulaurer, M.Halil Yınanç, TTK, Ankara, s. 178, Ahmed b. Mahmud, II, 29, Kafesoğlu, 672-3, Turan, *Selçuklular Tarihi*, 219, Sevim-Merçil, 133, Sultan Berkियarug amcası Tekiş ve oğlunu (Sevim-Merçil, 143) ve diğer amcası Tutuş'u başını kesmek suretiyle öldürtmüştür. Sevim-Merçil, 140-6, Ahmed b. Mahmud, II, 34, Muhammed Tapar ise veziri Sadü'l- Mülk'ü kendisini devirmeye teşebbüs ettiği için İsfahan Kapısı'nda astırmıştır. Sevim-Merçil, 180-1, 189, Ahmed b. Mahmud, II, 43

⁴⁷ Delhi Türk Sultanlığı'ndaki yasalara göre genellikle görevlerini kötüye kullananlar, haksız yoldan servet edinenler, devlete olan borçlarını ödemeyenler, yolsuzluk yapanlar ve rüşvet alanların malları müsadere edildiği gibi dayak, işkence, sürgün etme ve idam cezası ile cezalandırılmaktaydılar. Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat*, 260

⁴⁸ II. Kılıçarslan kardeşi Dolat'ı ve Şahinşah adlı kardeşinin oğullarından birini öldürtmüştür. Urfalı Matteo'ya göre Kılıçarslan'ın ayrıca devlet ricalinden bazı adamları, emirleri ile babasının büyük bir prensi olan Behaaddin'i ve babasının kadısını öldürttüğü de kaydedilmektedir. Bkz. *Urfalı Matteo Vekayinamesi*, 313, Genel olarak Bk. Feda Ş. Arık (1999) "Türkiye Selçuklu Devleti'nde Siyaseten Katli (1075-1243)", *Bellekten*, LXIII, S. 236, TTK yay., Ankara, ss. 43-93

⁴⁹ Beylikler için Bkz. Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, (2003a), *Anadolu Beylikleri Ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, TTK yay., 5. Baskı, Ankara, s. 11, Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, 93, 172, 118, 126

⁵⁰ Hz. Peygamber'in bir hadisinde buna işaret edilmiştir: "Uzak olsun yakın olsun Allah'ın yasaklarını işleyenlere dini ceza tatbik ediniz. Allah'ın hadlerini tatbikte, umunun menfaati ile ilgili durumlarda Allah için olan muamelelerin hepsinde, kınanırım gibi vehimler sizi vazifeden men etmesin." Bk. Mehmet Arif, *Binbir Hadis*, I, haz. A. Karaman, 1001 Temel Eser, t.y., s. 92

alan bu yetkiyi “siyaset” adı altında tanımak zorunda kalmışlar ve hükümdarın bu fiili durumunu, İslam hukuku adına da tasdik ve tescil etmişlerdir.

4. Osmanlı Devleti’nde Siyaseten Katl: Sebepleri, Usulü, İnfazı Ve Sonuçları

Osmanlı Devleti’nde siyaseten katl uygulaması üzerine yapılmış ilk ve tek müstakil çalışma olan *Osmanlı Devleti’nde Siyaseten Katl* adlı kitabın sahibi Ahmet Mumcu, “Egemenliğin mutlak bir şekilde tek elde toplandığı devletlerde, hükümdarın kudretinin son sınırı, kendi takdir hakkını kullanarak ölüm cezası verebilmesidir. Gerçekten, insanlar için en ağır ceza “ölüm”dür. Bu yüzden hükümdar, tebaasının hayatı üzerinde tasarruf edebildiği nispette otoritesini kuvvetlendirmiş ve devlet rejiminin mutlak karakteri şiddetlenmiş olur. Eskiçağ’ın bütün hükümdarları için bu yetki aynı derecede bahis konusu olmuşsa da, Orta Çağ’ın sonlarından itibaren Doğu’daki bütün devletlerde, diğerlerinden daha fazla genişlediği görülmüştür. Bilhassa İslam ve Türk-İslam devletlerinde bu kurum gelişmiş ve İslam kamu hukukunun önemli bir parçası haline gelerek yaşamıştır. Türk-İslam devlet nazariyesi, hükümdarın bu yetkisine bağlı olarak gelişen kuruma “siyaseten katl” adını vermiştir.” demektedir. Mumcu’ya göre “Örfi hukuk, siyasetin ta kendisidir.” (Mumcu, 2007a: xix, Krş. Tursun Bey, 22) Bu yüzden hükümdarın örfi yetkisine dayanarak ceza alanını düzenlemesi gayet tabii görülmektedir. Bunu da “siyaseti” ile yapacaktır. Dolayısıyla siyaseten katli hükümdarın ta’zir hakkına dayanarak verdiği bir ceza olarak kabul etmek gerekmektedir. (Mumcu, 2007a: 41-3, Pakalın, 2004: I, 699) Şeriatle işbirliği yapılarak verilen bu ceza, padişahın, can ve mal üzerinde sınırsız yetkisine dayanan bir örfi hukukudur. Osmanlı devletinde bu tür cezalara “hadden katil”, “siyaseten katil” (Üçok-Mumcu, 1993: 64) ya da kısaca “siyaset” cezası adı verilmiştir. (Pakalın, 2004: I, 699, And, 1969: 30)

Siyaseten katlin hukuki bir kurum olarak benimsenmesi ve yaygınlaşması zorunluluğun bir gereğidir de. Nitekim 1525 Mısır Kanunnamesi’nin mukaddimesinde; zamanla suçların kat kat arttığı, artık anlaşmazlıkların ve kan davalarının, şer’i hukuk uygulayıcıları tarafından verilecek kararlarla neticeye bağlanamayacağı, bu nedenle, ağır cezalar uygulamaları hakkında kendilerine yetki verilenlerin kılıçlarının ucuna ihtiyaç duyulduğu belirtilmektedir.(Heyd, 1983: 635) Ayrıca önceki kanunnamede tayin edilen cezalar hemen hemen para cezaları ve ta’zir iken, ilave kanunlar “siyaset”i yani idamı yüklemektedir. Nitekim Osmanlı kanunnamelerinde ölüm cezasının bulunduğunu görmekteyiz. Mesela Fatih Sultan Mehmed Kanunnamesi’nin ceza kanununa sonradan siyasetnamenin ilave edilmesi ile *Kanunname-i Ali Osman*’ın birinci bölümünü teşkil eden Ceza kanunnamesi ortaya çıkmıştır. (Heyd, 1983: 636, Cin-Akgündüz, 1993: I, 338) Bu kanunname hadd cezalarının eskidiğini ileri sürerek bunların yerine dayak atma ve suçlunun iktisadi durumuna göre değişik miktarlarda konan para cezaları gibi ta’zir cezalarını getirir. Hükümleri sadece hükümdarın “siyaset”i ile şeriatı tamamlamanın ötesinde şeriatın yerini alma derecesine kadar varır.(Schacht, 1977: 99)

Burada şeyhülislamın meşrulaştırıcı fetvasına da işaret edilmelidir. Bu fetvalarda sultan, “*veliyül- emr*” ve “*sebeb-i nizam-ı alem*” olarak şeriate göre daha hafif cezalara maruz kalacak suçluları gerektiğinde idam cezasına çarptırma yetkisini vermektedir. Mesela Sultan, devlet hazinesine girmek isterken yakalanan fakat aslında bir şey çalmamış olan kimseyi idam salahiyetine sahiptir. (Heyd, 1983: 646) Diğer bir fetva, sarayda işlenen bir adam öldürme fiilinde, sultanın şeriatın emrettiği şekilde maktulun varisinin meydana çıkarak dava açması ve dilediği takdirde diyet karşılığında katili idam ettirme hakkından vazgeçirmesini beklemeksizin, katilin idamına emir vermesine müsaade etmektedir. Diğer birçok fetva, dini hukuka göre cezası idam olmayan suçluların, bu gibi fiilleri işlemeyi adet haline getirdikleri ispat edildiğinde, bunların “*sa-i bi’l- fesad*” veya Kur’an’da belirtilen “*bozgunculuk yapan kimseler*”⁵¹ kategorisi altında telakki edileceği için idam edilebileceklerini belirtmektedir.⁵²

⁵¹ Maide: 5/33-4, Mehmed Halife Köprülü’nün itaatsiz kapıkullarına karşı bu yola başvurmak zorunda kalmış olduğunu belirtirek şöyle der: “Çaresiz ortalığı yola getirmek, korkutmak için Bezzaziye Fetvaları’nda Kitab-ı Siyerde söz konusu edilen fakihlerin şu sözlerine göre hareket etti: “Kargaşa günlerinde zulm edicileri, kötü davranışlarda bulunanları ve zorbaları öldürtmek muhaktır. Çünkü bunlar yeryüzünde fesadı yaygınlaştırırlar. Öyle ise ölümleri yerindedir. Çünkü Tanrı’nın, kullarına şevkat göstermek, onların sevinçleriyle sevinmek, acılarıyla acılanmak İslam’ın şartları arasında iken onlar (yani bağı ve zalimler) bunun aksine hareket ederler.” Bkz. *Tarih-i Gilmani*, 70-1

a. Siyaseten Katli Gerektiren Haller

Osmanlı devletinde, İslam Ceza Hukukuna uygun olarak hangi hallerde siyaseten katli cezasının verileceğini tamamıyla tespit etmek mümkün değildir. Nitekim siyaseten katli gerektiren pek çok sebep vardır. Bu suçlar içinde bizzat İslam Ceza Hukukuna uygun olarak verilen cezalar ile birlikte, daha sonra meydana gelmiş ve salt hükümdarların kanunlaştırma faaliyetlerinin sonucu olarak ortaya çıkmış olanlar da vardır.

Ceza Hukuku alanında bedeni cezalara önemli bir yer veren I. Süleyman Kanunnamesi'nde ırza geçen kimsenin iğdiş edilmesi, kundakçıların, adet haline gelen yerlerde sahtekar, kalpazan ve hırsızların elinin kesilmesi yanında bazı hırsız ve ev soyanların asılması hükümlerine yer verilmiştir.(Schacht, 1977: 99-100) Nitekim Hammer esir aşırın, dükkanlara kapısını kırarak giren, birkaç defa hırsızlıkla mahkum olan hırsızların asıldığını belirtmektedir. (Hammer, III, 921, Krş. Aydın, 1993: 479) Benzer bir şekilde bir mahpusu kaçırın, bir köleyi efendisinden kaçmaya teşvik eden veya bir dükkana zorla girmenin cezası idam idi. Önceden tasarlanmış kundakçılık ya da hırsızlık gibi bazı suçların tekrarı için de hüküm idamdı.(Heyd, 1983: 644, Krş. D'ohsson, t.y.: 142) Ekilmiş tarlalara girmek, hayvan otlatmak, arazi sahiplerinin hayvanlarını almak idam cezası ile yasaklanmıştı.(Bkz. dn: 3) Adam öldürme⁵³, zina⁵⁴, dinden dönme (irtidat)⁵⁵, şarap içme⁵⁶, hırsızlık⁵⁷ ölüm cezasını gerektiren istisnai suçlardır.

⁵² Heyd, 647, Ahmet Mumcu, (2007b) *Osmanlı Hukuku'nda Zulüm Kavramı*, Phoenix yay., Ankara, s. 31 vd., "...otluk emini ve odun emini iştirâ için miriden virilen akçaları re'ayaya eksük virüp emanetlerinde hıyanetleri ve fukaraya zulm ü te'addi ve eziyetleri sabit olmakla haklarında şer'an lazım gelen ceza istifta ve sa'y bi'l- fesad mes'lesiyle ifta olunmağın ber-muceb-i ferman-ı Padişahi nazargah-ı alide ikisi dahi katl olundular.", Abdi Paşa, *Vekayi-name*, 309

⁵³ Mustafa Avcı, (2004) *Osmanlı Hukukunda Suçlar Ve Cezalar*, Gökkuşbu yay., İstanbul, s. 82 vd., Kısa cezasına dair birkaç örnek için Bkz. Selaniki, *Tarih*, I, 257, 272, Thevenot "bir cinayet davasında, itham edenlerin (davacıların) sağlam delil ve şahitleri varsa, suçlu ölüme mahkum edilirdi." demektir. Jean Thevenot, (1978) *1655-1656' da Türkiye*, çev. Nuray Yıldız, Tercüman Gazetesi 1001 Temel Eser, İstanbul, s. 159

⁵⁴ D'ohsson Behçet Abdullah Efendi'nin fetvalarına istinaden zina suçunun cezai müeyyidesini belirtmiş ve zinanın tekerrürü halinde suçlunun idamına cevaz verilebileceğini ifade etmiştir. *A.g.e.*, s. 146, Fezzullah Efendi'nin fetva mecmuası *Katibau'l- Cinayat* bölümünde - buna dair fetvalar mevcuttur. Bkz. *Fetava-yı Fevziyye*, 2549. fetva, s. 439, 2554. fetva, s. 439, Osmanlı kanunnamelerinde de zina suçunun tarifi yapılmamış, buna karşın cezalandırma ekseriyetle para ya da sopa cezası şeklinde uygulanmıştır ve recm cezasına dair bahis de yoktur. Bkz. İsmail Acar, (2002) "Osmanlılarda Zina Suçu Ve Cezası", *Türkler*, X, Yeni Türkiye yay., Ankara, s. 84, Osmanlı ceza hukukunda da recm cezasına hemen hemen hiç rastlanmamaktadır. Nitekim Hammer *Süleyman Kanunnamesi*'ni bu yönüyle "insani" olarak görür. III, 922, Hammer, IV. Mehmed dönemi ulemasından Bayezid-zade'den bahsederken, onun Hz. Peygamber'in irtihalinden sonra ilk defa olmak üzere recm cezasını tatbik etmiş olduğunu belirtmektedir. Hammer, V, 1573, Krş. Defterdar Mehmed Paşa, (1995) *Zühde-i Vekayiat*, haz. Abdülkadir Özcan, TTK yay., Ankara, s. 114-5, Şemdanizade Fındıklılı Süleyman, (2009) *Şem'danizade Fındıklılı Süleyman Efendi'nin Mir'üt- Tevarih Adlı Eserinin (180b-345a) Tahlil Ve Tenkidli Metni*, haz. Mustafa Öksüz, MSGSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, s. 224, Zilfi bu olayda Vani Efendi'nin rolüne işaret eder. Bkz. *Dindarlık Siyaseti*, s. 212-3, Birkaç istisnai örnek için Bkz. Selaniki, II, 597, 715

⁵⁵ Ricaut'a göre, "Müslüman olanlardan hiçbirisi ölümü göze alarak tekrar Hristiyanlığa geri dönemez" di. Bkz. *Türklerin Siyasi Desturları*, 96, Fransız seyyah Thevenot da, "Muhammed onlara (müslümanlara) iyi bir düzen getirdi, çünkü akıllı bir insan olduğundan dinin münakaşa edilirse tamamen yıkılacağını önceden gördü, bunun içindir ki O, aksini söyleyen bir kimsenin ölüme mahkum edilmesini emretti." demektir. Bkz. *1655-1656' da Türkiye*, s. 101, Dinden dönme suçu sonucu idam edilenler içinde birkaç tanesine burada değinmek gerekir. Bunlardan biri Kanuni döneminde Hz. İsa'nın Hz. Muhammed'e üstün olduğunu iddia eden Molla Kabız'dır ki, Şeyhülislam Kemalpaşazade ve İstanbul Kadısı Sadi Çelebi tarafından muhakeme edilerek idamına fetva verilmiştir. Hammer "Sultan III. Murad zamanında din için bir kişiden başka kimse idam olunmamıştır. Cülusundan az vakit sonra Hz. İsa'nın Hz. Muhammed'e üstünlüğünü iddia eden Hamza, mühlid sayılarak *Atmeydanı'nda parça parça edilmiştir.*" demektir. Bkz. *A.g.e.*, IV, 1111, Aynı padişah döneminde Sarı Abdurrahman'ın, mühlid yani dininden dönmüş sayılarak boynu vurulmuştur. Hammer, III, 683, Krş. Katip Çelebi, *Fezleke Tarihi*, 416, Fetva mecmualarında da örnekler mevcuttur. Mesela Bkz. *Fetava-yı Fevziye*, s. 130, 862. ve 864. fetvalar.

⁵⁶ Mesela I. Süleyman Müslümanlara şarap içmeyi yasaklamış ve yasağa karşı gelenlerin boğazlarına erimiş kurşun akıtılmasını bile emretmişti. D'ohsson'a bakılırsa bu irade derhal tatbik mevkiine konmuş ve bütün hükümdarlığı boyunca büyük bir titizlikle tatbik edilmiştir. D'ohsson, *a.g.e.*, s. 44, Krş. Şemdanizade, *Mür'it- Tevarih*, (2009), 25, Ricaut, sefer sırasında şarap içme yasağına uymadıklarından dolayı iki askerin idam edildiğine bizzat tanık olduğunu da belirtmektedir. Ricaut, *a.g.e.*, 228, IV. Murad da diğer yasaklarında olduğu gibi şarap yasağına uymayanlara ölüm cezası koymuş ve gerçekten önemli sayıda insanın hayatına mal olmuştu. Hatta aksi harekette bulunanları, tebdil-i kıyafet ile gezerek bizzat kendi eliyle öldürürdü. D'ohsson, s. 46-7, Krş. Hammer, V, 1399

⁵⁷ Hammer, III, 921, Kanuni Kanunnamesi m. 37 ve 40'da hırsızlık cürmüne tazir nevinden verilen ceza yani siyaseten katli söz konusudur. Mumcu, *Siyaseten Katli*, 119, Dn: 336, Avcı, *Suçlar Ve Cezalar*, 264, Mesela Postel at çalanların asıldığını belirtir. Kanuni Süleyman Macaristan seferinde iken at çalan iki askerin boynularını vurdurmuştur. And, "XVI. Yüzyılda Osmanlılarda Cezalar", 33, " .Jursuzların hüccetlerün ve kadıların arzların bizzat kıra'at buyurduktan sonra

Siyaseten katli gerektiren durumlar içinde özellikle padişahın şahsına, devlet (kamu) ve topluma karşı işlenen suçların ayrı bir yeri vardır. Burada ölçü, genel olarak kamu menfaatine kötülük yapılması yani *sai bi'l-fesad*⁵⁸ ki bu da tam anlamı ile genel bir ölçü değildir. (Mumcu, 2007a: 45, Akman, 1997: 158) Bu suçlar şu şekilde sıralanabilir: Büyük hırsızlık ve haramilik⁵⁹, yol kesme ve eşkıyalık⁶⁰, kalpazanlık⁶¹, zulüm⁶², reayanın ürünlerine zarar vermek⁶³, devlet görevlilerince halkı ağır vergilerle ezmek, sebepsiz yere mallarını müsadere etmek, haps ve katl cezası vermek⁶⁴, narha aykırı satış yaparak malları değeri üzerinden fiyatla satmak⁶⁵ vb. şeklinde sıralanabilir.⁶⁶ Görevde ihmalkarlık⁶⁷ ya da tedbirsizlik⁶⁸ ve savaştan kaçmak⁶⁹, düzmece şehzadelik⁷⁰, padişaha itaatsizlik, padişaha isyan⁷¹, padişahın meşruiyetini

kemal-i diyanetlerinden tekrar yine Şer'i Şerife havale idüp, "Bunları Ka'im'makam Paşa'ya getsünler; ahwallaerini şer' ile görsün ve Müfti Efendi'den istifta olunsun. Eğer katllerine fetva-yı şerif virilür ise şehir içinde salb olunsunlar" deyü ferman buyurdular.", Abdi Paşa, *Vekayi-name*, 240

⁵⁸ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 480, "Sahir ve sai bi'l-fesad olan Zeyd kable't-teobe ahz olunsu Zeyd'e ne lazım olur? El- cevap: Katlolunur." Bkz. *Fetava-yı Fevziye*, 782. fetva, s. 116, "Zeyd'in sahir olup sai bi'l-fesad olduğu şer'an sabit olsa Zeyd'in katli meşru mudur? El-cevap: Meşrudur", aynı yerde

⁵⁹ Bkz. Cin-Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, I, 322-3, Krş. Schacht, a.g.e., 186, "Çerkes Şahin nam katı'u't- tarikon kellesi arz olunup..", *Vekayi-name*, 165, 266, Buna dair güzel bir örnek için Bkz. Selaniki, II, 835-6, Silahdar, *Nusretname*, (1962), 39

⁶⁰ Üçok (1946a), 144 vd., Mesela Silahdar, Sultan II. Mustafa'nın ikinci divanında yol kesen bir haydudun boynunu vurdurduğunu kaydetmektedir. Silahdar, *Nusretname* (1962), 33, Krş. *Fetava-yı Fevziye*, 801. fetva, s. 119, 804. fetva, s. 120

⁶¹ Bkz. Selaniki, *Tarih*, I, 273

⁶² Mumcu, *Osmanlı Hukuku'nda Zulüm Kavramı*, s. 4 vdl., 17. yüzyılda Osmanlı ülkesinde bulunan yabancı bir gözlemci, Bağdat Muhasarası sırasında halka zulmedenlerin derhal cezalandırıldığını belirtmektedir. And, a.g.m., s. 33, Mesela Beyşehir Beyi Abazalı Küçük Bey zulm töhmetiyle katl olunmuştur. Bkz. Katip Çelebi, *Fezleke Tarihi*, 889, " ..otluk emini ve odun emini işтира için miriden virilen aqçaları re'ayaya eksük virüp emanetlerinde hıyanetleri ve fukaraya zulm ü te'addi ve eziyetleri sabit olmakla haklarında şer'an lazım gelen ceza istifta ve sa'y bi'l-fesad mes'lesiyile ifta olunmağın ber-muceb-i ferman-ı Padişahi nazargah-ı alide ikisi dahi katl olundular.", Abdi Paşa, *Vekayi-name*, 309

⁶³ "Zinhar kimesnenin ekinlerine davar girmeye ve illa davarı miri tarafından ahz ve sahibi siyaset olunur" deyü dellal nida etdirüldü.", Abdi Paşa, *Vekayi-name*, 260, Başka bir örnek için bkz. Silahdar, *Nusretname*, (1962), 54

⁶⁴ Sinanpaşazade Mehmed Paşa da, " ..vali olduğu muhill-i 'ırz-ı vezaret enva'-i hiffet ve hilaf-ı şer' katl ve müsadere eylediği" için katledilmiştir. Katip Çelebi, *Fezleke Tarihi*, 506-7

⁶⁵ Padişahın kanunlarına karşı gelerek, mesela "narh"a riayet etmemek de reayaya zulüm olarak değerlendirildiği için siyaseten katli sebebi kabul edilmiştir. Thevenot'da geçen bir kayıta, IV. Mehmed, tebdil-i kıyafet ile saraydan çıktığı bir sırada uğradığı bir kasaptan et almış; ancak kasap ona, koymuş olduğu narhın üzerinde et satmak isteyince derhal kasabın başını vurdurmuştu. Thevenot, 1655-1656'da Türkiye, 152, Thevenot şöyle der: "Ben, kilosunu beş akçeyle kar satan bir adama ayaklar altında nasıl sopa atıldığını gördüm, çünkü tartıda hile yapmıştı. Bir diğeri de bir çocuğa iki misli fiyatla soğan satmıştı. Bu çocuğa rastlayan zabıta memurları ona soğanın eksik verildiğini gördüler ve satıcıya giderek ona otuz değnek vurdular." (...) "Türklerin hileli tartı kullanan satıcılar için başvurdıkları daha az can yakıcı fakat cemiyet içinde onu utandırıcı olan başka bir cezaları daha vardır; onlar adamın boynuna iyice birleşen iki levha koyarlar ve bunun ortasında yuvarlak bir delik olacak şekilde oyarlar, bu delikten adamın boynunu geçirirler. Bu lehalara ağır yük asarlar ve çingraklar bağlarlar; bu adamı herkes tanımın ve kendisiyle alay etsin diye bu vaziyette şehirde dolaştırırlar.", A.g.e., s. 161, 164, D'ohsson, s. 36-7

⁶⁶ Bkz. Peçevi, *Tarih*, I, 4, Yine Kanuni döneminde Rumeli Beylerbeyi Ferhad Paşa'nın katli de bu babdandır. Peçevi onun katlini anlatırken cümlesini şu şekilde tamamlar. "Böylece, eylemleri yüzünden haketmiş olduğu cezaya çarptırılmış oldu.", A.g.e., s. 64, Solakzade, II, 137, Başka bir örnek de İskenderiye Sancak Beyi Bali Bey'in katlidir. Bu komutanın o bölge halkına aşırı derecede baskı ve zulüm yaptığı, hatta reayanın çoluk çocuğunu köle diye sattığını Peçevi aktarmaktadır. Peçevi, I, 98, I. Ahmed döneminde de Bağdat Valiliğine atanan Kasım Paşa da Ankara'ya varınca reayaya salmalar salmış ve Celaliler gibi halktan vergi toplamaya başlamış olduğundan hakkında katli fermanı çıkarılmıştı. Peçevi, II, 276

⁶⁷ Na'ima, *Ravzatü'l-Hüseyn.*, III, 764

⁶⁸ "Karahisar-ı Sahib sancağı beğinin sefere sür'atle gitmeyüp eğlenmesi nedeniyle salbi" hakkında Bkz. Selaniki, *Tarih*, II, 751-2

⁶⁹ Sultan IV. Murad Bağdat Seferi sırasında, şehrin alınmasından önceki hücumdan kaçanları bizzat kendi eliyle öldürmüştü. Thevenot, a.g.e., 173, Seferden kaçan iki yeniçerinin katli için bkz. *Nusretname*, (1962) 146-8, Katip Çelebi *Fezleke*'sinde "Ukubet-i Firariyan" başlığı altında savaştan kaçanların katledildiğini kaydetmektedir. Bkz. *Fezleke Tarihi*, 319, Krş. Na'ima, *Ravzatü'l-Hüseyn.*, I, 21-2, İszade Abdullah, *Tarih-i İsa-zade*, 9, " ..ruz-ı muharebede me'mur oldukları üzere harekete ve fermana ita'at itmeyenler mu'aheze olunup cümleden biri, bindiği kalyonu ceng gününde Rum-ili tarafında baştan kara itmek töhmetiyle Ferhad Paşa katl olundu ve mahal-i mukatelede yoldaşlarını cenge tergi ve tahrik itmedüklerinden ma'ada kendüler dahi kenar çizmekle Yeniçeri Kethüdası Yusuf Ağa ve Segban-başı Kasım Ağa katl olundular ve Kapudan yirine baştardeye süzar olan Sivas Beğlerbeğisi Çerkes Osman Paşa me'mur olduğu üzere Bozca-ada'ya gitmeyüp kenara mürtaca'at ve fermana muhalefe itdüğü için katl olunup..", Abdi Paşa, *Vekayi-name*, 110, Vezir Fazlı Paşa'nın benzer bir sebeple katli için bkz. A.g.e., s. 119, "Küffârın önünden acele gûyâ isti'âze iderek geçüp kal'a altına cân atup bir kaç başdan kara itmekle sığlara urcak ekseri gark ve garkdan halâs olan sekiz yüz yeniçeri dahi vezir kılıçdan geçürdü.", Bkz. *Mür'i't- Tevârih*, 196

⁷⁰ III. Mehmed döneminde kendisini Sultan II. Selim'in oğlu Süleyman olarak tanıtarak hanedanda hakkının olduğunu iddia eden birinin siyaseten katli için bkz. Selaniki, *Tarih*, II, 779-80

⁷¹ Bkz. Ali Şafak, (1991), "Bağy", *DİA*, C. IV, TDV yay., İstanbul, s. 451-452, Akman, *Osmanlı Devleti'nde Kardeş Katli*, s. 131, 158, Cin-Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, I, 323-4, Askeri sınıfın isyan etmesi ya da bağımsız hareket etme temayülü

sorgulamak, padişahın tahtına saldırı⁷² ya da şahsına karşı suikast⁷³, padişaha yalan söylemek⁷⁴ veya devlet işlerinde padişahu yanlış yönlendirmek⁷⁵, padişahu tenkid ve ona hakaret etmek⁷⁶ ise başlıca siyaseten katl sebeplerindedir.

Bunlar dışında padişahın kapıkullarının baskısı ya da çeşitli kesimlerin⁷⁷ etkisinde olarak verdiği katl emirleri⁷⁸ de vardır. Padişah böyle durumlarda baskı sonucu ya da devlet menfaati gereği katl emirlerini vermek zorunda kalmıştır. Nitekim Tavernier, “..eğer yeniçeriler bir vezirin, bir kazaskerin ve hatta kendi ağalarının kellesini istiyorlarsa, padişah bu isyancıların öfkesini

önemli bir siyaseten katl sebebi idi. Mesela III. Mehmed zamanında çıkan bir isyan sonucu, isyanın tertipçisi olduğu düşünülen Sunullah Efendi'nin azledilmesi ve yerine Mustafa Efendi'nin getirilmesinden sonra Vezir-i azam Yemişçi Hasan Paşa yeni şeyhülislam teslimi istenen asi zorbalara ve ferman-ı hümayunu dinlemeyenlerin şer'an cezasını sorduğu zaman Mustafa Efendi, “İslam padişahının emrine itaat etmemekle, bağı olurlar, kıtal ile cemiyetlerini dağıtmak lazım gelir” karşılığını vermiştir. Solakzade (1989) II, 433, “İsyan u tuğyan iden ha'in Hüseyin Paşa tutulup Divan-ı alide şer'-i şerif ile ulema siyaset buyurup, eşedd-i azab ile katl” olunması hakkında Bkz. Selaniki, *Tarih*, II, 846-7

⁷² Solakzade Sultan İbrahim dönemi vezir-i azamlarından Salih Paşa'nın katl sebebi olarak padişahu tahtından indirmeye teşebbüsü göstermektedir. Solakzade, *Tarih*, II, 572

⁷³ Ricaut'a bakılırsa, “padişahın hayatına kastetmekle suçlanan herhangi bir paşa, topraklarını ve veya gelirini bir camiye bağılırsa padişah bunlara dokunamaz” idi. A.g.e., 15, I. Ahmed, Derviş Paşa'yı (Peçevi, II, 308, Katip Çelebi, *Fezleke Tarih*, 521, Na'ima, I, 318-9, Şemdanizade, *Mürü't- Tevarih*, 75-6, Hammer, IV, 1202, Uzunçarşılı, IV, 362-3) ve Nasuh Paşa'yı (Feridun Emecen, (2001) “Osmanlı Hanedanına Alternatif Arayışlar Üzerine Bazı Örnekler Ve Mülahazalar”, *İslam Araştırmaları Dergisi*, S. 6, İstanbul, s. 69-70, Krş. Hammer, IV, 1239, Na'ima, II, 415-6), I. Abdülhamid ise Halil Hamid Paşa'yı bu tür bir sebeple katlettirmiştir. Bkz. Uzunçarşılı, *OT*, V, 484, Akşin, III, 77, Mustafa Nuri Paşa bu tür bir suçlanmanın temelsiz ve akla aykırı olduğu görüşündedir. Bkz. (1980) *Netayic ül- Vukuat*, C.I-II, haz. Neşet Çağatay, TTK yay., Ankara, s. 158, Kemal Beydilli, (1997) “Halil Hamid Paşa”, *DİA*, C.XV, TDV yay., İstanbul, s. 318

⁷⁴ Kazakların Sinop'u basması üzerine padişaha gelen şikayetler sonucu Vezir-i azam Nasuh Paşa sorguya çekilmiş, ancak paşa gerçeği söylemeyince yalanından ötürü katline ferman çıkarılmıştır. Peçevi, II, 320, Kemankeş Ali Paşa, 3 Nisan 1624'de Bağdat'ın İranlılar tarafından işgalini padişahın gizlemesi üzerine önce azl sonra da idam edilmiştir. Baysun, Cavit (1987) “Murad IV.”, *İA*, VIII, MEB yay., İstanbul, 626, II. Mustafa da, kendisinin ordunun başında sefere gitmek niyetini engellemeye çalışan Süremeli Ali Paşa'yı öldürtmüştür. *Netayic ül- Vukuat*, III-IV, 13, Anonim yazarı Ali Paşa'nın “..edna bahane ile azl” olduğunu kaydeder. Bkz. *Anonim Osmanlı Tarihi*, 111, Sultan III. Ahmed de sadrazamlığı sırasında gerek asker ve gerek halk arasında sevilen birisi olan ve bu şekilde halkı ayaklandırmak peşinde olduğunu düşündüğü Ali Paşa'yı öldürtmek istemiş, kendi aleyhinde konuşmak hatta yapay bir korkuyla kendisini aldatmak dışında düşmanı yenmek ve sonunda tüm topraklarını ele geçirme olanağına sahip bulunduğu halde kendisini düşmana saldırmaktan men eden Çorlulu Ali Paşa'yı müftiden aldığı bir fetva ile öldürtmüştür. Dimitri Kantemir, (1980) *Osmanlı Devleti'nin Yükselişi Ve Çöküşü*, III çev. Ö. Çobanoğlu, Kültür Bakanlığı yay., Ankara, s. 510-1

⁷⁵ IV. Mehmed zamanında Serasker İbrahim Paşa padişahın habersiz Avusturyalılarla barış yönünde sohbet ettiği için katl edilmiştir. Bkz. Şemdanizade, *Mürü't Tevarih*, s. 232

⁷⁶ Tavernier, “Sadrazamın padişahın hoşuna gitmeyecek bir öneride bulunmamasına dikkat etmesi gerekir. Yoksa, Osmanlı sarayında söylenegelen “padişahu kızdıracak hiçbir teklifte bulunmayın” deyişi doğrultusunda, padişah hemen oracıkta sadrazamı boğdurur.” demektedir. Bkz. *Topkapı Sarayı*, 22, I. Selim Mısır Seferi'nden dönüştü kendisini, burada yapılan kıtal nedeniyle tenkit eden ve “bu denli zahmet ve meşakkatler çekilerek Mısır alındıktan sonra bir hain çerkeze vereceğinizi bilseler kulların arkana düşüp gelmezlerdi” diye tarize cesaret eden vezir-i azam Yunus Paşa'yı da derhal katlettirerek bu alandaki tutumunu bir kez daha göstermiştir. Solakzade, II, 84, *Netayicü'l- Vukuat*, I-II, 87, Krş. Hammer, II, 608, Uzunçarşılı *OT*, II, 294, Sultan Mustafa da Zenta yenilgisinden sonra kaçarken kendisini tenkit eden Kapıcıbaşı Şahin Mahmud'u derhal öldürtmüştür. Kapıcıbaşı, sultanı işlediği hatadan alkoymaya çalışmış ve karargahı böyle alçakça terk etmemesini, zira kaçmasıyla Osmanlı ordusunun henüz küçük bir kısmını yok etmiş bulunan düşmanın tam zafer elde etmesine meydan vermemesini tavsiye eder. Fakat Sultan Mustafa, kapıcıbaşının tavsiyelerinden endişeye kapılarak onu, Almanlar için çalışan bir ajan olduğu için öldürtmüştür. Kantemir, III, 282, I. Süleyman döneminde yaşanan bir olayda, Sultan Süleyman'ın sefer sırasında tebaayı sömürmekle suçladığı Ferhad Paşa sultana hakaret etme cürretini göstermiş, ancak bunun bedelini cellatlar tarafından öldürülmekle ödemiştir. Nicolae Jorga, (2009) *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epceli, C. II, Yeditepe yay., İstanbul, s. 301

⁷⁷ Mesela III. Mehmed dönemi sadrazamlarından Ferhad Paşa, Damad İbrahim ve Sinan Paşa ile Şeyhülislam Bostanzade'nin girişimleri ile katledilmiştir. Bkz. Na'ima, *Ravzatü'l- Hüseyin*., I, 88- 93, Kanuni Sultan Süleyman zamanında Vezir-i azam Kara Ahmed Paşa'nın katli de bu babdardır. Temeşvar gibi sağlam bir kalenin fatihi, padişaha ve bütün devlet erkanına hizmetini beğendirmiş olan Ahmed Paşa'nın bir divan akdinde arz odasının önünde boynu vuruldu. Solakzade buna işaretler, “Şaşılacak husus bu ki, katli değil azilini bile icab ettirecek bir durum yok iken, bazı sahte keyfiyet ve yalanların boynuna asılması isnadı ile biçare, padişah hazretlerini hüsmuna uğramıştı.”, demektedir. Bk. *Tarih*, II, 246-7 ⁷⁸ “..am [Yemişçi Hasan Paşa]dahi padişah-ı alem-penah hazretlerine bi-cürm i günah gamzidiüp, bi'l-ahare katl ittirdiler. Ve Deroiş Mehmed Paşa ve Nasuh Paşa gibi dilir-i dilaver merd-i bahadır nice sadık vezirleri, ba'zı eshab-ı ağraz ve nice iftiralar idüp haşa sümmne haşa saltanat-ı aliyeye su-i kası vardır deyü mazhar-ı gazab ı padişahi itidiler.”, Koçi Bey (1997), *Risale*, haz. Musa Şimşekçakan, Yeni Zamanlar yay., İstanbul, s. 43, Kemankeş Mustafa Paşa'nın Cinci Hoca'nın telkiniyle katli de buna dair güzel bir örnek teşkil etmektedir. Bkz. Solakzade, II, 558, Uzunçarşılı, *OT*, III, 211, İsmail Katgı, (2012) “Osmanlı Devleti'nde Ulema Yozlaşmasının Tüpk Bir Temsilcisi Olarak Safranbolulu Hüseyin Efendi: Nam-ı Diğer Cinci Hoca”, *Hikmet Yurdu*, C. 5, Sayı: 10, Temmuz-Aralık-2012/2, s. 217-220

dindirmek için çoğunlukla istedikleri kişiyi boğdurarak kellesini isyancılara gönderir.”⁷⁹ demektedir. Padişahı yanıltmak suretiyle giriştiği II. Viyana seferinden başarısızlıkla dönen Merzifonlu Kara Mustafa Paşa bu sebepten ve saraydaki düşmanlarının sultanı etkilemeleri⁸⁰ sonucu celladlara boğdurulmuştur.⁸¹ Tüm bunlar dışında padişahların makul olmayan sebepler yüzünden verdiği katl emirlerine de rastlanmaktadır.(Üçok-Mumcu, 1993: 175) Özellikle bazı padişahlar hiç olmayacak sebepler yüzünden değerli devlet adamlarını katlettirmişlerdir. Bu tür siyaset cezaları çoğu zaman muhakemesiz ve şer’i dayanağı olmayan katl vakalarıdır.⁸²(Mumcu, 2007a: 82)

b. Siyaseten Katilde Usul Ve İnfaz

Siyaseten katlin sebeplerini kısaca inceledikten sonra, siyaseten katilde usul⁸³ ve infaza da kısaca değinmek gerekir. Öncelikle padişah siyaseten katilde mutlak söz sahibidir. Osmanlı padişahlarının, mutlak egemenlik anlayışı ve teb’anın askeri ve reaya şeklinde bir ayrıma tabi tutulmasından ötürü herhangi bir soruşturma yapmaya gerek görmeden siyaseten katle ve bunun infazına dair hüküm verebildikleri söylenebilir. (Olivier, 1977: 146) İslam hukukuna göre siyaset-tazir hakkına sahip olan hükümdar, bazen bir suç karşılığı olmadan da bu hakkını gerekli gördüğü kimseler karşısında kullanabildiğinden, onların takdir hakları kimi zaman soruşturma ile bağlı olmadan da genişletilebilmiş⁸⁴, soruşturma yapmaksızın da katle karar verebilmişlerdir. Mutlak hakim olan hükümdarlar, örfi yetkisini zaman zaman kötüye kullanmış ve suç unsuru bulunmayan ya da suçluluğu ispatlanmayan pek çok insanı muhakemesiz siyasetle cezalandırmışlardır.(Mumcu, 2007a: 42-3, Thevenot, 1978: 160) Thevenot’a göre hükümdar en ufak bir bahane ile derhal idam hükmü verebilirdi.⁸⁵ Ricaut ise (1996: 17) din adamlarının, padişahın sebepsiz yere bin kişiyi katlettirmiş olsa bile hiç kimsenin ondan hesap soramayacağını söylediklerini kaydeder.

Bununla birlikte herhangi bir sebeple suçlanan askeri sınıf ya da reayanın siyaseten katllerinden önce yargılanması da mümkündür.⁸⁶ Bu tür bir durumda önce soruşturma ve akabinde de yargılama yapılır ve karar hükmüne bağlanırdı.⁸⁷ Hüküm şeyhülislamın fetvası⁸⁸ ve

⁷⁹ *Topkapı Sarayı*, 64, Mesela IV. Mehmed ayaklanan sipahilerin istedikleri İpşir Paşa’yı onlara vermek zorunda kalmıştır. Bkz. İsa-zade Abdullah (1996), *Tarih-i İsa-zade*, haz. Ziya Yılmaz, İstanbul Fetih Cemiyeti yay., İstanbul, s. 18-9

⁸⁰ Mustafa Paşa saltanat makamına göz diktiği gibi gerçek dışı suçlamalarla padişaha gammazlanmıştır. Danişmend, bir zenci ile Boşnak serserisinin tezviratına uyarak Paşa’yı katlettirmesini Sultan Mehmed’in en büyük günahı olarak niteler. Bkz. (1972) *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. III, Türkiye yay., İstanbul, s. 457

⁸¹ Bkz. Kantemir, III, 75-8, Hammer, VI, 1787, Abdurrahman Şeref, (2005) *Osmanlı Devleti Tarihi*, haz. Musa Duman, Gökkuşbu yay., İstanbul, s. 278, *Silahdar Tarihi: XVII. Asır Saray Hayatı*, haz. Mustafa N. Özön, Akba Kitabevi, t.y., s. 39-43, Hazarfen Hüseyin Efendi, (1998) *Telhisü’l-Beyan Fi Kavanin-i Ali Osman*, haz. Sevim İlgürel, TTK yay., Ankara, s. 192

⁸² Mesela Sultan İbrahim, Kaptan-ı Derya Yusuf Paşa’yı yeterince kürk getirmediği ve Giri’te sözde 3 milyon altını zimmetine geçirdiği gerekçesiyle katlettirmiştir. Jorga, IV, 55, Danişmend, III, 399-400, Uzunçarşılı, III, 224-5, Şemdanizade, 142, Katip Çelebi de “...edna sebep ile izale olundu.” demektedir. Bkz. *Fezleke Tarihi*, 970, Na’ima, *Ravzatü’l-Hüseyn*., IV, 1109, Aynı padişah Salih Paşa’yı da İstanbul’a arabaların girmesini ve halkın arabaya binmesini yasaklayan emrine uyulmadığı gibi saçma bir sebeple idam ettirmiştir. Mehmet Halife, *Tarih-i Gilmani*, 24, Katip Çelebi, *a.g.e.*, 1014-5, Hammer, V, 1504-5, Danişmend, III, 404, Uzunçarşılı, III, 226-7, Batılı kaynaklar sadrazamın, kesin yasağına rağmen padişahın kayığına benzer bir kayık kullanmış olması gibi gülünç bir sebeple katledildiğini söylerler. Bkz. Jorga, IV, 59, Salih Paşa’nın asıl katil sebebinin, padişahı tahtından indirmeye teşebbüs olabileceğini daha önce ifade etmiştik. Bkz. Solakzade, II, 572, Jorga’nın Brosch’tan aktardığına göre, Budin Beylerbeyi Murad Paşa 1578 yılında Osmanlı sultan kızı ile evlenmek gibi tehlikeli bir adıma karar veremediği için boğdurulmuştur. Jorga, III, 161

⁸³ Bkz. Mehmet Akman, (2004), *Osmanlı Devleti’nde Ceza Yargılaması*, Eren yay., İstanbul, s. 112 vd.

⁸⁴ Nitekim Katip Çelebi IV. Murad hakkında, “kendilerü her hususu ‘adl ü şer’ ve kanun üzre görmezlerdi” demektedir. Bkz. *Fezleke Tarihi*, s. 912

⁸⁵ *A.g.e.*, 160, Batılı seyyahlar da bunu müşahede etmişlerdir: “Onlar, özellikle çok zaman acele, mes’uliyetsiz ve çetin bir şekilde verilen cezalar ve şüpheli, mahkumiyet için yeterli sebep olarak kabul etme temayülü gibi Osmanlı ceza hukukunun menfi yönlerini görmezlikten gelmemişlerdir. Mesela XVII. yüzyılda yaşamış bir seyyahın müşahedesine göre Osmanlı adaleti, bir suçluyu kaçırmaktansa, iki masumu kesmeyi yeğlemektedir; çünkü suçsuzun idam edilmesi, gerçekten suçlu olan için de bir örnek teşkil eder.” Heyd, “Kanun Ve Şeriat”, 650

⁸⁶ Heyd, *a.g.m.*, 640, Mumcu, *Siyaseten Katil*, 89-90, Molla Kabız’ın yargılaması buna dair güzel bir örnektir. Bkz. Solakzade, II, 157-160, Peçevi, I, 95-6, Kantemir, II, 84, Hammer, III, 689, Bir evi basarak cinayet ve hırsızlık yapanların yargılamalarına dair bir örnek için bkz. *Silahdar, Nusretname*, (1962), 39-40

⁸⁷ Ceza yargılaması hususunda Bkz. Mehmet Akman, (2004) *Osmanlı Devleti’nde Ceza Yargılaması*, Eren yay., İstanbul

⁸⁸ “Şer’le katline fetva ve emr gönderiliüp..”, Katip Çelebi, *Fezleke Tarihi*, 510, Abdi Paşa, *Vekayi-name*, 149, 266, Kösem Sultan katlinde fetva alınmış ve padişah bunu imzalamıştır. Bkz. Ricaut, *a.g.e.*, 31

padişahın fermanı⁸⁹ ile resmîlik kazanırdı.⁹⁰ Usulüne uygun verilen bir siyaseten katl fermanında, klişe dua ve sözlerden sonra, katledilecek devlet adamının bu cezaya çarptırılması için yaptığı fiiller, yani katl sebepleri yazılırdı. Sonra, bu sebeplerin suçluyu idam etmek için gerek ve yeter olduğunun fetva ile tespit edildiği, yani katl hükmünün fetvaya dayandırıldığı belirtilirdi. Üçüncü olarak katl hükmünün verildiği ve bunun icra edilmesinin emredildiği yazılırdı. Emrin kimler tarafından icra edileceği bazen fermanın başına bazen de bu üçüncü bölüme yazılabilir. (Mumcu, 2007a : 96-7)

Suçlunun abdest almasına izin verilmesi katline işaret sayılmıştır. Lamartine, Türklerde “*Abdest al!*” cümlesinin “ölüme hazırlan” demekle aynı anlamı taşıdığını belirtir.⁹¹ (Lamartine, II, 645) Padişah öldürülmesini emrettiği bir devlet adamına bunu kılıç ve topuz göndermek suretiyle gösterirdi. (Tavernier, 2007: 107) Diğer taraftan katledilecek kişi önemli bir devlet adamı ise padişahlar, katledilecek kişiye bunu “kara kaftan” giydirecek bildirirlerdi. (Jorga, II, 374) Siyaseten katlin infazı farklı görevlilerce gerçekleştirilirdi. Bunun için sarayda celladlar teşkilatı da vardı. İnfaz İstanbul’da ise Bostancıbaşı⁹², taşrada ise Kapucubaşı⁹³ görevlendirilirdi. Bunlar dışında çavuş ve çavuşbaşı⁹⁴, subaşı⁹⁵, asesbaşı⁹⁶, cebecibaşı⁹⁷ vb. gibi diğer memurlar da infazla görevlendirilebilirlerdi.

İnfaz (Akman, 2004 : 131, 134-5) sarayın içinde olacaksa fermanı bostancıbaşı, saray veya İstanbul dışında infaz edilecekse kapıcıbaşı götürür ve bunlar, idamın sonuna kadar işe nezaret ederlerdi. Sarayın birinci ve ikinci avlusu arasında muvasala vasıtası olan kapıda, idama mahkum olan vezirlerin saraydan çıktıkları ya da saraya girdikleri zaman kendilerine felaket ipini atmaya ve yahut boyunlarını kesmeğe memur celladlar mevcuttu. (Hammer, II, 539) İnfaz taşrada gerçekleşecekse ise ölüm fermanı çıkarılmış bir sadrazama hemen bir kapucu gönderilirdi.⁹⁸ Kapucu ona ölüm fermanını gösterir, hükümdarın ölüm fermanını alan mahkum bu emre duyduğu hürmeti göstermek için hükmü başına koyar; abdestini alır, sonra duasını eder ve başını cellada teslim ederdi.⁹⁹ Kapucu onu ya bizzat kendisi ya da beraberinde

⁸⁹ “..ferman-ı hümayunla katl olunup”, Abdi Paşa, *Vekayi-name*, 147, 150, “Kadıza İbrahim Paşa ferman-ı kaza-cereyan-ı Padişahi mucebince katl olundu”, *A.g.e.*, s. 159,

⁹⁰ “..hıklarında şer’an lazım gelen ceza istifta ve sa’y bi’l-fesad mes’lesiyile ifta olunmağın ber-muceb-i ferman-ı Padişahi nazargah-ı alide ikisi dahi katl olundular.”, Abdi Paşa, *Vekayi-name*, 309

⁹¹ Kul taifesini tahrik etmekle suçlanan Recep Paşa, kendisini iktidara getiren ilk ihtilalde, Sultan Murad’a ayak divanına çıkarken, “Padişahım, abdest alın, öyle taşra çıkın” diyecek derecede cüret göstermiş, zorbaların isteklerine boyun eğmezse öldürüleceğini ima etmiştir. Bunu unutmayan IV. Murad onu saraya çağırarak ve ona aynı şekilde mukabele ederek boynunu vurdurtmuştur. Bkz. Peçevi, II, 398-9, 400, Mehmed Halife, *Tarih-i Gülmani*, 13, Solakzade, II, 531, Na’ima, *Ravzatü’l-Hüseyn..* (2007) III, 716-7, Hammer, V, 1381, Danişmend, III, 354

⁹² Bkz. Tavernier, *Topkapı Sarayı*, 32, 69, Thevenot, 70, Uzunçarşılı, *Saray Teşkilatı*, 476, Pakalın, II, 92, Abdulkadir Özcan, (1992b) “Bostancı”, *DİA*, C. VI, TDV yay., İstanbul, ss. 308-309, Mesela Yemişçi Hasan Paşa’nın katli bostancıbaşı vasıtasıyla infaz edilmiştir. Peçevi, II, 242, Nasuh Paşa’nın katli için de bostancıbaşı ile yüz bostancı gönderilmişti. Na’ima, *Ravzatü’l-Hüseyn..*, II, 415, Bu hususta çok sayıda örnek verilebilir ancak burada IV. Murad’ın meşhur Bostancıbaşı Duçe Mehmed’in ismini zikretmek yeterlidir. Şeyhülislam Ahizade Hüseyin Efendi’nin siyaseten katli, Duçe Mehmed’in bu doğrultudaki görevlerinden sadece bir tanesidir.

⁹³ Pakalın, II, 168, Mustafa Nuri Paşa, *Netayicü’l-Vukuat*, III-IV, 106, Tavernier, *Topkapı Sarayı*, 109, Olivier, *Türkiye Seyahatnamesi*, 25, Mesela I. Selim’in kardeşi Korkud Bursa’ya getirilirken yolda Kapucubaşı Sinan Ağa tarafından kemend ile boğularak cesedi Bursa Orhan Gazi türbesine defnedilmiştir. Uzunçarşılı *OT*, II, 251

⁹⁴ Cin-Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, I, 280, Lybyer, 123, Mantran, *İstanbul*, I, 142-3, Akman, *Ceza Yağlaması*, 50, Krş. Selaniki, *Tarih*, II, 439, Peçevi, II, 402-3, Abdi Paşa, *Vekayi-name*, 160

⁹⁵ Cin-Akgündüz, *a.g.e.*, I, 281, Selaniki, *Tarih*, II, 439

⁹⁶ Abdi Paşa, *Vekayi-name*, 31, 54, Mesela Müneccimbaşı Hüseyin Efendi’nin katlini asesbaşı gerçekleştirmiştir. “Şeyhülislâm Bahayî Efendi katline fetvâ virmekle asesbaşı varup kayıkda râst geliüp kayığına alup boğup helâk itdi.” Şemdanizade, *Mür’i’t-Tevarih*, 159, Köprülü Mehmed Paşa’nın celladlık hizmetini yerine getiren de Asesbaşı Zülfikar idi. Abdurrahman Şeref, *Deolet-i Osmaniyye Tarihi*, 255, 261

⁹⁷ Bkz. Hammer, IV, 1271, Jorga, III, 367, “..cebecibaşı olacak kafir kulağım kesüp Sultan Mustafa Validesine alamet götürdü..”, Şemdanizade, *Mür’i’t-Tevarih*, 96, Katip Çelebi, *Fezleke*, 687, Na’ima, *Ravzatü’l-Hüseyn..*, II, 489,

⁹⁸ “Arpalık ile Ayıntap sancağına mutasarrıf olan Vezir Halil Paşa’nın idamı için bir hatt-ı hümayun ile Dergah-ı Ali Kapucubaşlarından Papuccu Hasan Ağa gönderildi ve Halil Paşa’nın işini bitirdi.”, Solakzade, II, 588

⁹⁹ Olivier bu hususta şunları kaydeder: “Eğer paşa bu gelen adamdan şüphelenip onu daha yanına girmeden uzaklaştırmazsa, kapucu koynunda sakladığı ve padişahın imzasını taşıyan fermanı bire ortaya çıkarıp gösterir. Hazır bulunanların hepsi mutavaat anlamında fermanı öpüp başlarının üstüne koyarlar. Böylelikle paşanın ömrü değilse bile görevi son bulur.” Bkz. *Türkiye Seyahatnamesi*, 25

götürdüğü adamları ile boğdurtur ve sonra başını keserek İstanbul'a götürürdü.¹⁰⁰ İnfaza memur görevliye infaz esnasında nasıl bir yol takip edileceği de anlatılarak, padişahın şan ve şerefini ayaklar altına alacak ya da suçlunun rütbesine göre saygısızlık olacak hareketlerden kaçınması gerektiği ihtar edilirdi. Katledilecek kişinin gönlü hoş tutulur ve infazdan önce son dini ödevlerini yerine getirebilmesi için kendisine gerekli imkanlar da sağlanırdı.¹⁰¹

Siyaseten katlin infazında kullanılan araçlar kemend, urgan, kılıç, balta veya pala vb. idi.(Mumcu, 2007a : 106-7, İpşirli, 1993: 271) İnfaz zanlının statüsüne göre asılmak¹⁰², kılıçla kafası kesilerek¹⁰³, hançerle ya da ateşli silah ile öldürmek¹⁰⁴ veya suda boğdurulmak¹⁰⁵, suretiyle gerçekleştirilirdi. Hanedan üyeleri, vezir-i azam, vezir ve sair yüksek rütbeli devlet adamlarının idamında genel kural boğulmak suretiyle infazdır. Türk kültüründe hanedan mensuplarının ve asil memurların idamında kan akıtılması yasaktı.¹⁰⁶ Bu bakımdan infaz genel olarak kemend (Pakalın, 2004 : II, 240, And, 1969 : 32), ipekten bir ip ya da yay kirişi ile boğulmak şeklinde gerçekleştiriliyordu.¹⁰⁷ Ordu mensubu olmayan askeri sınıfın katlinin genellikle asılmak ya da kafasının kesilmesi şeklinde olduğu belirtilmektedir. Ordu mensubu olan askerlere ise herkesin önünde ölüm cezası verilemediğini Thevenot ve Ricaut ifade ediyorlar.(Krş. Pakalın, 2004 : III, 624) Ölümü hak etmiş bir asker gece vakti boğulur ve sonra da bir sandığa ya da çuvala konularak denize atılırdı. Bu idamlar ayaklanmalara sebep olmasın diye hep gizlilik içerisinde yapılırdı.¹⁰⁸ Pakalın, yeniçerilerin asılmak ya da kurşuna dizilmek suretiyle de idam edildiklerini belirtiyor. (Pakalın, 2004: III, 624)

¹⁰⁰ Thevenot, *a.g.e.*, 155 vd., Ferman kendisine ulaşmadan ölen sadrazamlar da vardır. Mesela Baltacı Mehmed Paşa ve Köprülü Numan Paşa gönderilen ölüm fermanı kendilerine ulaşmadan ecelleri ile ölmüşlerdir. Mustafa Nuri Paşa, *Netayicü'l- Vukuat*, III-IV, 28-30

¹⁰¹ Tavernier siyaseten katline ferman çıkmış bir devlet adamının infazının cereyan şeklini şöyle anlatır: "*Beş altı kapucu ile yola çıkan ulak, tercihan buyruğu eyalet divanının toplandığı sırada iletmeye çalışır; eğer toplantıyı kaçırılmışsa, paşayı bularak padişah adına eyalet divanını toplamasını ister. Bu divan, paşanın vekili, müftü, kadı, o yerin yeniçeri ağası ve eyaletteki ileri gelen ulemadan oluşur. Divan toplanınca, ardında adamları olmak üzere içeri giren kapucu başı, padişahın fermanını paşaya verir. Paşa fermanı büyük saygıyla alır, üç kez alnına götürdüktan sonra açar, okur ve padişahın kellesini istediğini görür. Bu buyruğa birkaç sözcükle yanıt verir: "Padişahın iradesi yerine getirile, ama izin ver de namazımı kılalım" İzin verilir. Namaz bitince kapıcılar paşayı kollarından tutar, kapıcıbaşı ise kuşağını çıkararak paşanın boynuna dolar. Bu kuşak iki ucunda düğümler bulunan bir çok ipek sicimden oluşur; görevlilerden ikisi hemen ipin uçlarını yakalar ve kendilerine doğru çekerek bir anda paşanın canını alırlar. Eğer kendi kuşaklarını kullanmak istemezlerse, bir mendil alır ve genellikle sağ başparmaklarına taktıkları yay germeye yarayan yüzüğü kurbanın boynuna doladıkları mendille gırtlığın arasına sokarak ümüğünü sıkırlar. Böylece adamı sadakatinden caymadan, umutsuzluğa düşme zamanı bulamadan ve acı çekirtmeden bir anda boğarlar."*, Bkz. 17. Yüzyılda Topkapı Sarayı, 109 vd., Krş. Selaniki, *Tarih*, II, 736, Hammer, V, 1378, *Silahdar Tarihi: XVII. Yüzyıl Saray Hayatı*, s. 55

¹⁰² II. Murad, kendisine karşı taht mücadelesine giren Şehzade Mustafa'yı Edirne'ye getirterek burada gerçek bir Osmanlı şehzadesi gibi yay kirişi ile boğdurtmamış, Mustafa, aksine adli ve suçlu gibi asılarak idam edilmiştir. Jorga, I, 319, Hammer, I, 243, Çağdaş tarihlerde ve kanunnamelerde "*..örf ile salb olunmağın..*" ifadelerine sıklıkla raslanmaktadır. Bkz. Katip Çelebi, *Fezleke Tarihi*, 845, Krş. Anhegger-İnalçık, *Kanunname-i Sultani*, 9, 13, 16, 31,

¹⁰³ Kantemir, I, 149-150, "*..zira kılıçla kafa kesmek boğmaktan daha aşığıştırdıdır..*", Hammer, VII, 1942

¹⁰⁴ Mesela III. Selim döneminde, Ruslarla olan savaşın yönetimini ciddi derecede kargaşaya sokan Sadrazam Çelebizade Şerif Hasan Paşa, padişahı o kadar kızdırmış olacak ki, yatağında yatarken kurşunla vurulmak gibi Osmanlıda o döneme kadar görülmeyen bir yöntemle öldürülmüştü. Bk. Uzunçarşılı *OT*, V, 577-8, Sina Akşin, (2009) *Siyasal Tarih (1600-1789)*, *Türkiye Tarihi*, III, haz. Sina Akşin, Cem yay., İstanbul, s. 78

¹⁰⁵ Mesela II. Mehmet, tahta çıkışının hemen akabinde henüz sekiz aylık olan kardeşi Şehzade Ahmed'i suya attırıp boğdurtmuştu. Jorga, II, 22, Bu zaman zaman denize atılmak yoluyla da gerçekleştiriliyordu. Peçevi, *Tarih*, II, 403, Abdi Paşa, *Vekayi-name*, 54, Mesela III. Ahmed döneminde, II. Mustafa'nın hal'i ve Şeyhülislam Feyzullah Efendi'nin katli ile sonuçlanan Edirne Vak'asına karıştıkları belirlenen on dört binden fazla asi gece karanlığında Boğaziçi'ne atılarak boğdurulmuştur. Bunlardan Firari Hasan Paşa halkın teveccühü nedeniyle öldürülmekten kurtulmuşsa da bilahere sadrazamlık vaadiyle İstanbul'a çağrılarak burada padişahın emriyle bir gemiye bindirilmiş ve Marmara Denizi'ne atılmıştır. Bkz. Kantemir, III, 319-320, İsmail Katgı, (2011) *Osmanlı Devleti'nde Öldürülen Şeyhülislamlar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep, s. 404 vd.

¹⁰⁶ Bkz. Münecimbaşı, *Sahaifü'l- Ahbar*, II, 454-6, Thevenot, 132, 148, Akman, *Kardeş Katli*, 162, Alderson, 60-1, İnalçık, *Klasik Çağ*, 81, Mumcu, *Siyaseten Katl*, 181, Anık, 49 vd., And, "XVI. Yüzyılda Osmanlılarda Cezalar", 32, "*Tabi ki asil kanlarına gösterilmesi gereken saygı ile..*", Jorga, II, 266

¹⁰⁷ Bkz. Thevenot, 148, Alderson, *a.g.e.*, 60-1, İnalçık, *Klasik Çağ*, 81, Uzunçarşılı (1988c) *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, TTK yay., Ankara, s. 46, Mumcu, *a.g.e.*, 103-4, Mesela Sultan İbrahim'in annesi Kösem Sultan için de kılıçla ya da başka bir şeyle zarara uğramadan sadece ipele boğulacağına dair bir fetva yazılmıştı. Ricaut, *a.g.e.*, 31-3

¹⁰⁸ Bkz. Thevenot, 169, Ricaut, 206, 214, Peçevi, II, 403, Uzunçarşılı *OT*, II, 408, "*..Padişahın kulu durumunda olanlar, kanun ve şeriat sebebiyle katl edildiklerinde cesetlerinin gizlice denize atılmaları eski bir kanun iken..*", Solakzade, II, 585, Burada Thevenot'da geçen bir kayda işaret etmek gerekir. Fransız seyyah, sarayın sahil tarafında, hükümdarın çoğu zaman eğlenmeye geldiği bir köşkün hemen yakınında büyük bir pencere bulunduğunu, bu pencereden sarayda boğdurulmuş

Siyaseten katle hükmedilen askeriler, eğer sarayda iseler genellikle Orta Kapı ile Çeşme Kapısı'nın ortasında infaz edilirlerdi.¹⁰⁹ Meşhur *Siyaset Çeşmesi* (Na'ima, 2007: IV, 1138) ya da *Cellad Çeşmesi* önünde olan bu yerde gerekli teşkilat mevcuttu.¹¹⁰ Boyunları vurulan suçluların başları ibret için bu taş üzerine konular, celladlar kullandıkları aletlerin kanlarını bu çeşme de yıkardı. (İpşirli, 1993 : 271) Bunun dışında idam cezalarının İstanbul'da Yedikule¹¹¹, Baba Cafer Zindani¹¹², Balıkpazarı¹¹³ gibi mekanlarda infaz edildiği anlaşılmaktadır. İnfaz taşrada ise genel olarak zanlının o an bulunduğu mekanda gerçekleştirilirdi.

c. Siyaseten Katlin Sonuçları: Müsadere ve Teşhir

Siyaseten katlden sonra maktulün malları müsadere ve cesedi veya kesikbaşı teşhir¹¹⁴ edilirdi¹¹⁵ ki bu iki uygulama da bir tür cezalandırma aracı olarak görülmüştür. İnfaz eğer boğulmak ya da asılmak suretiyle gerçekleşmişse, ölünün başı muhakkak kesilir ve kesilen kafa, içi bal dolu kıl torbalar içine konarak İstanbul'a gönderilirdi. Kesik kafanın İstanbul'a gönderilmesi bizzat katil fermanında belirtilmiştir. Kesik kafaların İstanbul'a gönderilmesi hususundaki kesin talimatın arkasında, katlin infaz edilip edilmediğinin gerçeklik kazanması düşüncesi ile suçlunun cezasını bulduğunun ilan etmek için bu başın Saray Kapısı önünde teşhir edilmesi düşünceleri yatmaktadır.¹¹⁶ Bunun dışında yine aynı gaye ile maktulün başı "ibret taşı" denilen bir yerde teşhir edilirdi. Orta Kapı da denilen Babü's- Selam Kapısı'nın yanında "seng-i ibret" yani ibret taşı olarak bilinen iki mermer niş vardı ve bunlarda suç işlemiş devlet adamlarının ve ileri gelenlerin vurulan başları sergileniyordu. (And, 1969: 33, İpşirli, 1993: 271, Freely, (1999: 56) Teşhir genel olarak üç gün sürer¹¹⁷ ve teşhirde kafanın önüne suçlunun hangi sebeple katil olduğuna dair bir hafta konulurdu.¹¹⁸ Teşhiri yapılan kesik baş ya da vücut gövdelerinin daha sonra ne yapıldığı hususunda kayıt olmadığı belirtilmektedir. Ancak devletçe gömüldüğü ya da cesedin son sahibi olarak celladın tasarrufuna bırakıldığı düşünülmektedir. Ayrıca maktulün akrabalarının cesedi satın alabildikleri ancak bazen bu cesetlerin akrabalarına verilmeyerek denize veya başka bir yere atıldığı da ifade edilmektedir. (Mumcu, 2007a: 109)

olanların geceleyin denize atıldığını hatta bu esnada top atılarak durumun ört-bas edilmeye çalışıldığını belirtir. A.g.e., 66, "İaşeleri nafaka-i hayvanat-ı derya" yani (leşleri deniz hayvanlarının nafakası) olmak için denize atılırdı.", Bkz. Hammer, VI, 1610, Krş. Abdi Paşa, *Vekayi-name*, 103

¹⁰⁹ Akman, *Ceza Yağlaması*, 127, Thevenot da "hükümdar bu çeşme yanında vaktiyle paşaların ve diğer devlet ileri gelenlerinin kellerini vurdururdu" demektedir. A.g.e., 66

¹¹⁰ Pakalın, I, 273, And, a.g.m., 33, Mehmet İpşirli (1993) "Cellad", *DİA*, C. VII, TDV yay., İstanbul, s. 271, Akman, *Ceza Yağlaması*, 134, Krş. Peçevi, II, 401, Silahdar, *Nusretname* (1966), 237, Silahdar ayrıca Divan-ı hümayun bulunan bir "İbret çeşmesi"nden de bahsetmektedir. Bkz. A.g.e., (1962), 136

¹¹¹ Bkz. Akman, *Ceza Yağlaması*, 135, Genç Osman Yedikule'de hapis ve katil olduğu gibi buna sebep olan Davut Paşa'nın hayatına da burada son verilmiştir. Pakalın, III, 614, İpşirli, a.g.m., 271, " ..Kapuci Musa Paşa Bağdad eyâletinden ma'zül gelüp içeri duhül sûretinde iken ahz ve Yedi Kulle'de habs olunup on dördünde katil olundu.", Katip Çelebi, *Fezleke Tarihi*, 1057, Selaniki, *Tarih*, II, 439

¹¹² Bkz. *Telhisü'l- Beyan..*, 153, Akman, *Ceza Yağlaması*, 134, Örneğin örfi nedenler yüzünden idama mahkum olan yeniçeriler, yanlarında asesbaşılar ve asesler olduğu halde "Baba Gafer Zindanı"na götürülür ve ceza gece vakti infaz edilirdi. Mantran, *İstanbul*, I, 146-7

¹¹³ Selaniki, *Tarih*, I, 224, 257, " .. Balıkpazarı siyasetgahuna gönderilüp..", A.g.e., II, 704

¹¹⁴ " ..başları kesilüp, kelleri divan-ı muallaya gelüp düküldü.", Selaniki, *Tarih*, II, 758, Selaniki'de geçen bir kayıt teşhir cezasına dair güzel bir örnek teşkil etmektedir. İsyân ve zulm suçlamalarıyla Divan'da yargılanan Hüseyin Paşa'nın ulema tarafından siyaseten katline hükmedilmiş, " ..celladlar Divan-ı ali meydanında çeşme kurbunda soyup Padişah-ı gerdun-cenab hazretleri Kasr-ı adlden seyr idüp, ha'in-i bed-baht ma'siyete müstağrak belki isyanı mutlak iken "Padişahım ser'ullah eylen" diyü eşekler gibi çağurdu. Balta döğdüsi ile bir elin ve bir ayağın hurd idüp, uryanen bir bargire ters bindirüp, sesesinden kayışlar çıkarup, içine mumlar sokup, amme-i halka siyaset gösterüp, odun kapusunda dar ağacına iletüp, çengale urdular.", Bkz. *Tarih*, II, 846-7, " ..cesedini mucib-i ibret için çengale urdular." A.g.e., II, 780

¹¹⁵ " ..Padişah- alem penah hazretleri Kasr-ı Adl'e çıkup, pencere açılınca işaret olunup fi'l-hal cellad kellesin düşürdü. Ba'dehu kaldırup, cesedin çengele urdular. Muhallefatın miriye zabt eylediler.", Bkz. Selaniki, *Tarih*, II, 840

¹¹⁶ Mumcu, *Siyaseten Katli*, 107, " ..bir kaç gün Dergah-ı Ali önünde galtan ve ibret-nüma-yı alemyan oldu.", Abdi Paşa, *Vekayi-name*, 160, Silahdar Divan-ı hümayun önündeki "İbret çeşmesi"nden bahsetmektedir. Bkz. *Nusretname*, (1962), 136

¹¹⁷ Sürmeli Ali Paşa'nın cesedi tam üç gün Sırık Meydanı'nda kalmıştır. Kanetmir, III, 245-6, Jorga, IV, 221, Silahdar Mehmed Ağa, "halka ibret olmak üzere dışarıya bırakıldı" demektedir. Bkz. *Nusretname* (1962) 31,

¹¹⁸ Mumcu, *Siyaseten Katli*, 107-8, " ..salb ü siyaset ahkamları boğazlarına asıldı.", Selaniki, *Tarih*, II, 795

d. Siyaseten Katilde Af

Son olarak siyaseten katilde affın söz konusu olduğunu da belirtmek gerekir.(Cin-Akgündüz, 1993: I, 337) Bu durum failin cezasının suçu tekrarlamamak şartı ile tam olarak kaldırılması şeklinde olduğu gibi, ölümden sürgüne, kürek cezasına ya da mallarının müsadere edilmesine tebdil edilerek hafifletildiği özel af durumları da yaygın olarak görülmektedir.¹¹⁹ Bu, kimi zaman padişahların cüluslarında, genel af ilan ederek siyaseten katle mahkum edilmiş kimseleri affetmesi şeklinde, kimi zaman da padişahın yakın adamları, nüfuzlu bir devlet adamı ya da Valide Sultan'ın şefaatçi olmaları şeklinde olmaktadır.¹²⁰

5. Osmanlı Toplum Yapısı Ve "Siyaseten Katli" Karşısındaki Konumları

Osmanlı toplum yapısı, mutlak otorite olan padişah dışında yönetenler (askeriler) ve yönetilenler (reaya) şeklinde iki ana gruba ayrılır. Yönetenler vergi vermeyen ve padişah adına devlet işlerini yöneten bürokratik ve askeri çevrelerdir.(İnalçık, 1990: 31, Ricaut, 1996: 19)Askeri sınıf zaman akışı içinde padişahın kulları olan ve eylemsel biçimde yönetim görevine gelen kimseler ve ulema şeklinde iki ayrı kategoriye bölünmüştür. Bu her kategori de önemli farklarla birbirinden ayrılmıştır. Ancak bu ayrımı Fatih dönemine kadar pek göremiyoruz. Fatih döneminde yargı, din ve eğitim işleri ile uğraşan hizmetliler, yani ulema, devletin diğer hizmetleriyle görevlendirilmemişler ve askeri sınıf içinde ayrı bir kategori oluşturulmuştur. Bunlar dışındaki yöneticiler de padişahın kulları sayılmışlardır.(Üçok-Mumcu, 1993: 172)

Reaya ise askeri sınıf dışında kalan, dolayısıyla yönetime katılmayan, geçimini tarım ve ticaret yoluyla üretim yapmakla sağlayan ve doğal olarak devlete vergi veren çeşitli dil, din, mezhep ve ırklara mensup topluluklardan oluşan ikinci sınıfı oluşturmaktaydı.(Üçok-Mumcu, 1993: 177, Pakalın, 2004: III, 7, 14) İşte görev ve imtiyaz (vergi hukuku, tereke taksimi) (Cin-Akgündüz, 1993: I, 189) olarak birbirinden ayrılan bu iki grup ve "siyaseten katli" uygulamasında da farklı bir statüye sahiptiler. Nitekim "siyaseten katli"de de askeri sınıfın imtiyazlarının, reayanın lehine daraltılmış olduğu görülecektir.(Mumcu, 2007a: 49)

a. Hanedan Mensuplarının Siyaseten Katli

Siyaset cezası padişah hariç tüm askeri ve reaya uygulanmış ve özellikle hanedan mensuplarının katli, saltanat veraseti usulü dolayısıyla egemenlik anlayışının bir tezahürü olarak gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte hanedan mensuplarının katllerinde, eski bir Türk geleneği olan kan akıtılmaması uygulamasına önem verilmiştir.

Osmanlı Devleti'nde diğer Türk ve İslam hatta Bizans, Sasani gibi devletlerde de görüldüğü gibi bir tür saltanatın veraseti uygulaması hakim olmuştur. Buna göre devletin kurucusu Osman Bey'den itibaren padişahlık makamına onun soyundan bir üyenin gelmesi, kaldırılamaz ya da değiştirilemez bir kanun olmuştur. Bu kanuna göre hükümdar öldüğü zaman oğlu onun yerine geçer, eğer oğlu yoksa erkek kardeşi yerini alırdı.¹²¹ Diğer taraftan eski

¹¹⁹ Bkz. Mumcu, *Siyaseten Katli*, 125-7, Mesela Daltaban Mustafa Paşa'nın Anadolu'daki usulsüzlükleri isnadıyla yargılanarak Bosna'ya sürgün edildiği muhakemede, Sultan Mustafa Daltaban'a hitaben, "Sen ki Mustafasın.. Suçların dile düştükten sonra, sen tam suçlusun ve ölüme mahkumsun" dedikten sonra, "Buna karşın özel lütfumuz sayesinde senin esas suçun bağışlanıyor. Fakat yüksek emrimiz şudur ki, sen vezirlik makamından azledilmiş olasan ve Bosna ülkesinde bulunan Biçkiya köyüne menfaya (sürgün) gidesin." diyerek onu affetmiştir. Kantemir, III, 468, Silahdar Mehmed Ağa Sadrazam Amcazade Hüseyin Paşa'nın şefaatıyla affedildiğini aktarır. Bkz. *Nusretname* (1963) 268

¹²⁰ Mesela Vezir-i azam Melek Ahmed Paşa'nın yerine getirilen Siyavuş Paşa, kızlar ağasının tesiriyle azl ve katledilmek üzere bostancı hapsine verilerek katledilmek üzereyken, büyük Valide Kösem Sultan devreye girerek, "Bir serhadde gitsin, hizmette bulunmuş vezirdir. Katli hiçbir surette muvafık değildir" sözleriyle menettiğinden bütün mal ve mülkü müsadere edilerek Malkara'ya sürgün edilmiştir. Uzunçarşılı, IV, 401, Krş. *Ravzatü'l- Hüseyin..*, V, 1368, IV. Mehmed'in, sadrazamlarından Boynuyaralı Mehmed Paşa'nın mallarının müsadere ve katledilmesine dair emrine karşın, halefi Köprülü Mehmed Paşa onun affedilmesi için şefaatte bulunmuştur. Köprülünün şefaati ile affedilen Boynuyaralı Mehmed Paşa yine sadrazamın lüftuyla Kanije eyaleti varidatını elde etmiştir. Hammer, VI, 1606, III. Osman da III. Ahmed'in şehzadelerinden birini, kendi yerine padişah yaparlar korkusuyla öldürtmek istediği zaman vezir-i azam Hekimoğlu Ali Paşa'nın buna muhalefet etmesi üzerine onu öldürtmek istediği zaman devreye annesi Şehsuvar Valide Sultan girmiş ve onun koruması ve aracılığıyla Ali Paşa ölümden kurtulmuştur. *Netayicü'l- Vukuat*, III-IV, 55

¹²¹ "Bu imparatorluk babadan oğla geçer ve başlangıcından beri Osmanlı hanedanının elindedir; bu aile Türkler arasında kutlu kabul edildiği için başka aileden gelen birini hükümdar yapma fikri asla yoktur.", Bkz. Thevenot, 1655-1656'da Türkiye, s. 147-8

Türk hakimiyet anlayışına göre tahta oturan hükümdarın, Tanrı tarafından yetkilendirildiğidir ki başa geçen kişi, kendisine bu yetkinin bizzat Tanrı tarafından verildiği anlayışını kabul etmektedir.¹²² Diğer bir deyişle devleti yönetme yetkisi, Tanrı'nın bahsettiği "kut"a sahip hanedan üyelerinden birine aitti.

Eski Türk inançlarına göre hakanın atanması Tanrı'nın elinde olduğundan, değişmez bir hanedan yasası koymak ya da sultana eylemle meydan okumak, Tanrı'nın istencine karşı çıkmak olarak görülürdü.(İncalçık, 2005: 65) Osmanlı hakimiyet anlayışına göre hükümdarın, ülkesini Allah adına yönettiği ve Allah'ın adaletini reayasına dağıttığı kabul edilmektedir. (Eroğlu, 2006: 55) Dolayısıyla padişah ülkesinde huzur ve güveni, asayişi, siyasi ve sosyal huzuru sağlamak için gerekli her türlü yetkiyi elinde bulundurmaktadır. Bu açıdan Osmanlı Devleti'nde hanedan mensuplarının siyaseten katli hususu da egemenlik anlayışı ve saltanatın intikali usulü ile doğrudan doğruya ilgilidir.(Mumcu, 2007a: 165)

İslam öncesi ve sonrası Türk devletlerinde olduğu gibi Osmanlılarda da kesin olarak belirlenmiş bir taht değişimi geleneği yerleşmediğinden dolayı taht mücadeleleri kaçınılmaz olmuştur. Hanedan üyeleri tahta tek başına hakim olmak için rakiplerini ortadan kaldırmanın zorunlu olduğunu biliyorlardı. Nitekim tahtı ele geçirdiklerinde de kendisi için tehlike arz eden hanedan mensuplarını öldürtmekten geri durmamışlardır.(Thevenot, 1978: 148, Palmer, 1995: 36-7) Merkeziyetçi bir yönetim anlayışına sahip olan Osmanlılar, devletin parçalanması ya da iç ve dış politikada zaafa uğramaması için azami gayret sarf etmişler ve bu yolda şeriata uygun olmayan kardeş katli gibi uygulamalara zemin hazırlayabilmişlerdir. Bizans ve diğer Avrupalı devletler ile Memlük ve Safevi gibi devletlerin elinde rehin olarak bulunan ya da iltica eden şehzadeler diplomatik krizlere¹²³ neden olmuş; rehin şehzadeleri özellikle taht değişimlerinde siyasi bir tehdit unsuru olarak kullanan devletlere karşı Osmanlı devleti, önemli siyasi ve ekonomik tavizler vermek zorunda kalmıştır.¹²⁴

Şehzade ya da kardeş katlinin sebepleri bununla sınırlı değildir. Akman'ın tespitlerine göre kardeş katlini doğuran sebepler başlıca: 1) Yukarıda ifade edilen dış tesirler ve rehin

¹²² Nizamü'l- Mülk, *Siyasetname*, 11-2, 42 vdl., Krş. Ögel, *Türk Kültür Tarihi*, 46, Lewis, *Osmanlı Uygarlığı*, 59, Sevim-Merçil, 497, Turan, *Selçuklular Tarihi*, s. 240, Haldun Eroğlu, (2006) *Osmanlılar Yönetim Ve Strateji*, Gökkuşbu yay., İstanbul, s. 53, Nitekim "Gök-tanrının, güneşin, ayın tahta çıkardığı Tanrı kut'u Tanhu", "Benim hükümdar olmam Tanrı tarafından kararlaştırıldı", "Bilge Kağan ile anam hatunu Tanrı tahta oturttu", "Tanrı irade ettiği için, kutum olduğu için kağan oldum" gibi söylemlere sıklıkla başvurulmaktadır. İbrahim Kafesoğlu, (2003) *Türk Millî Kültürü*, Ötüken yay., İstanbul, s. 248-9, a. mlf. (1980) *Kutadgu Bilig Ve Kültür Tarihimizdeki Yeri*, Kültür Bakanlığı yay., İstanbul, s. 28, Turan, *Selçuklular Tarihi*, 413-4

¹²³ Osmanlı şehzadeleri mücadelesinden en çok istifade eden Bizans imparatorları olmuştur. Tursun Bey'in ifadesi ile Bizans, "Osmanlı neslinden firari bir şehzadeyi yahut bir düzmeji saklayıp onunla fitneye sebep olurdu.", Tursun Bey, *Tarihü'l-Ebu'l- Feth*, s. 43, Nitekim Bizans imparatorunun II. Murad'a gönderdiği elçiler padişahu "Bayezid'in oğlu ve veliahdı Mustafa'nın serbest bırakılarak Osmanlı Avrupa'sının hakimi addedileceğini ve Mustafa'nın çok zaman geçmeksizin Asya'da dahi yegane meşru hükümdar tanınacağı" yollu tehdit etmişlerdi. Hammer, I, 235-6, Bizans, elinde rehlin bulunan ya da taht üzerinde hak iddia eden şehzadeleri yeni padişaha karşı isyana teşvik etmiş ve bu sayede ellerinden çıkan bir kısım toprakları geri almıştır. Tansel Selahaddin Tansel, (1999) *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasi Faaliyetleri*, TTK yay., Ankara, s. 25, II. Mehmed Bizans'ın elinde tutuklu bulunan Şehzade Orhan'ın -gerçi herkes tarafından unutulmuş ve Rumlaşmış olan bu delikanlıdan korkmasına gerek yoktu- salıverilmemesi için, 300 bin akçe tutarındaki gelirinin tahsis edileceğini vaad etmişti. Jorga, II, 23, 26, Bizans, II. Mehmed'in Karaman seferi esnasında Şehzade Orhan için verilen fidyenin artırılması, aksi takdirde Orhan'la Osmanlı memleketlerinde bir ayaklanma meydana getirecekleri yollu tehditlerde bulunmuştu. Tansel, 6, İran Şahı Tahmasp da, Selim ile mücadelesini kaybederek kendisine sığınan Kanuni'nin oğlu Bayezid için 300 000 altın fidye istemişti. Kanuni, Şah'tan Bayezid ve oğullarını serbest bırakmak yolunda söz aldıktan sonra istediği parayı göndermek zorunda kalmıştı. Yaşar Yücel, (1991) *Muhteşem Türk Kanuni İle 47 Yıl*, 2. Baskı, TTK, Ankara, s. 95

¹²⁴ Akman, *Kardeş Katli*, 61, Krş. Halil İncalçık, (1958) "Osmanlı Padişahı", A.Ü. *Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. XIII, S. 4, Ankara, ss. 68-79 73, Cem Sultan Olayı buna dair önemli ve bir o kadar da ilginç bir örneğidir. Nitekim kardeşi ile giriştiği taht mücadelesinde, Cem'in muvafık olamayarak Mısır'a kaçması ile Cem olayı dış politik bir mahiyet almıştı. Osmanlılarla arası iyi olmayan Sultan Kaytbay, Cem Sultan'ı elinde siyasi bir koz olarak kullanmak istemişti. Uzunçarşılı *OT*, II, 165, Daha sonra Rodos şövalyeleri, Papa, Fransız ve Macarlar ondan değişik gayelerle bazen maddi bazen de siyasi çıkarlar için yararlanmak istemişlerdir. Hammer, II, 502, Uzunçarşılı *OT*, II, 172, Nitekim Sultan Bayezid, Cem'in tutulması karşılığında Rodos "üstad-ı azam"ına her sene 45 bin altın vermek zorunda kalmıştı. Jorga, II, 207, Uzunçarşılı, II, 140-1, 170-1 Uzunçarşılı ise İtalya fütuhatının akim kalmasında Cem hadisesinin tesirine işaret eder. A.g.e., II, 137

şehzadelerin padişah için bir koz olarak kullanılması, 2) Ülüş sistemi nedeniyle hanedan mensupları arasındaki taht kavgaları, 3) Ankara Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan *Fetret Devri* sürecinde Bayezid'in oğulları arasındaki taht mücadelelerinin ortaya çıkardığı zaafiyet, 4) Sağ bırakılan şehzadelerin isyan etmeleri¹²⁵, 5) Türk hakimiyet anlayışının Osmanlı Devleti'nde merkezîyetçi yöndeki değişimi ve "gaza devleti" anlayışı gereği devletin güç ve devamlılığının sağlanması düşünceleri şeklinde sıralanabilir. (Akman, 1997: 113-127) Nihayet Osmanlı devletinde, tahta çıkan padişahların bir iç harbi önlemek için kardeşlerini ortadan kaldırması bir teamül halinde yerleşmiştir. (İnalçık, 1958: 73) Padişahların nizam-ı alem için kardeşlerini öldürmelerine çoğu alimlerin fetva vermesini sebep gösteren Fatih de bunu kastetmektedir. Padişahların kardeş katline "siyaseten katl" denmesi bunun keyfi bir uygulama değil, bağı suçunun cezası olarak idam anlamına işaret etmek içindir. (Cin-Akgündüz, 1993: I, 324) Bu bakımdan Osmanlı devletinde şehzade katlinin arka planında devletin parçalanmasını önlemek, milli birliği muhafaza etmek gibi mülâhazalar yatmaktadır. (Turan, 2005: 242, Akman, 1997: 150-1, Lewis, 1975: 60-1, Alderson, 1998: 57-8)

Tahta çıkan padişahın isyan eden veya bu yönde bir girişiminden şüphelenilen kardeşlerini ya da kardeşlerinin çocuklarını öldürmesi olayına şehzade katli adı verilmiştir.¹²⁶ Bu hususiyet padişahın saltanatı için varlığı muhtemel bir tehdit olarak devam eden veya bazı hallerde padişaha varis olma ihtimali olan ailenin erkek üyelerinden herhangi birinin idamını içine alacak şekilde genişletilmiştir. (Alderson, 1998: 57) Nitekim kendisinden önceki şehzade isyanlarının ortaya çıkardığı durumu çok iyi tahlil eden II. Mehmed (gerçi Jorga'ya bakılırsa, çıkarttığı hiçbir kanun bu önemli meseleyi düzenlemiyordu (Jorga, II, 204)- hazırlattığı kanunname¹²⁷ ile bu geleneği kanunlaştırmıştır.¹²⁸ Kardeş katlinde uygulanan idam metodu, eski Türk geleneğinin bir tezahürü şeklinde idi. Kanın kutsal kabul edilmesinden dolayı infaz kan akıtılmadan gerçekleştirilirdi. Bunun dışında asılma¹²⁹, zehirlenme¹³⁰ ve istisnai bir durum olarak baş kesme¹³¹ de infaz yöntemlerinden bazıları idi. Henüz yeni doğmuş çocukların katli ise göbek bağlarının kesilmesi şeklinde gerçekleştiriliyordu. (Mumcu, 2007a: 182) Bununla birlikte katledilen hanedan mensuplarının cesedine ihtimam edilir, bazı istisnalar hariç kafası

¹²⁵ Thevenot da yaşayan kardeşlerin padişahın meşruiyeti için tehlike arz etmesi bir tarafa, onların yaşamlarının yeniçerilerce fırsat telakki edildiklerine işaret etmektedir. Yeniçerilerin, padişahu, şehzadelerinden birini padişah yapmakla tehdit ettikleri isyan girişimlerine sık sık şahit olunmuştur. Yeniçeriler tehditlerini "*Tanrı bize kardeşinizi bağışlasın!*", dile getirirlerdi. A.g.e., s. 149

¹²⁶ Haldun Eroğlu, (2004) *Osmanlı Devleti'nde Şehzadelik Kurumu*, Akçağ yay., Ankara, s. 193-217, Ricaut'da "*Bir şehzade padişah ilan edildiği vakit, aynı endişelerle genellikle kardeşlerini boğdurtur.*" demektedir. Ricaut, 89, Krş. Hammer, I, 110, Akman'ın tespitlerine göre katledilenler arasında I. Murad'ın oğlu Savcı Bey, kardeşleri Halil ve İbrahim, II. Murad'ın kardeşi Mustafa, amcası (Düzmece) Mustafa, İstanbul'un fethinde öldürülen Şehzade Orhan, I. Selim'in kardeşi Ahmed, Kanuni'nin oğlu Bayezid isyan etmek suçuyla katledilmişlerdir. Dündar, Bayezid'in kardeşi Yakup Çelebi, Fatih'in oğlu Ahmed, Cem Sultan'ın oğlu Oğuz, Yavuz Selim'in kardeşi Korkut ve sekiz yeğeni, Şehzade Mustafa ve onun oğlu, Şehzade Bayezid'in beş oğlu, Cem Sultan'ın oğlu Murad ve isimleri bilinmeyen iki oğlu, III. Murad'ın beş kardeşi, III. Mehmed'in oğlu Şehzade Mehmed, III. Mehmed'in on dokuz kardeşi, II. Osman'ın kardeşi Şehzade Mehmed, IV. Murad'ın kardeşleri Şehzade Bayezid, Süleyman ve Kasım, III. Osman'ın amcazadesi Şehzade Mehmed isyan fiilinde bulunmadıkları halde katledilmişlerdir. Akman, *Kardeş Katli*, 39-40

¹²⁷ Kanunnamenin ikinci maddesi: "*Ve her kimesneye evladından saltanat müyesser ola, karındaşların nizam-ı alem için katl etmek münasiptir. Ekser ulema dahi tecviz etmiştir. Anınla amel olalar.*" şeklindedir.

¹²⁸ Bkz. Hammer, II, 434, Lamartine, II, 521, İnalçık, *Klasik Çağ*, 65, Uzunçarşılı *OT*, II, 161, a. mlf. *Saray Teşkilatı*, 45-6, Üçok-Mumcu, 181, Velidedeoğlu, 156, Fatih Kanunnamesi kardeş katli maddesinin konulmasının ana sebebi olarak fetret devri sürecinde Bayezid ile oğulları arasındaki taht mücadelelerinin ortaya çıkardığı sonuçlar gösterilir. Feridun Emecen, (1999) *Kuruluştan Küçük Kaynarca'ya, Osmanlı Devleti Tarihi*, C. I, ed. E. İhsanoğlu, IRCICA, İstanbul, s. 20

¹²⁹ II. Murad amcası Düzmece Mustafa'yı astırmıştır. Akman, *Kardeş Katli*, 162

¹³⁰ I. Selim tarafından Şehzade Cem'in yanına gönderilen Koca Mustafa Paşa'nın, onu zehirli bir ustura ile tıraş etmek suretiyle öldürmüş olduğu da iddia edilmektedir. Bayezid'in casusları, Cem Sultan'ı zehirlenmek için fırsat kollarken..", "*..zira II. Bayezid, zehirlenme hadiselerinde oldukça başarılı olan Papadan, kardeşinin artık ortadan kaldırılmasını istiyordu.*", Jorga, II, 209, III. Osman'ın kardeşi Şehzade Mehmed de zehirlenmek suretiyle öldürülmüştür. Akman, 108-9

¹³¹ Süleyman Çelebi'nin oğlu ve İstanbul'un Fatih tarafından muhasarasında şehri savunan Şehzade Orhan, başı kesilmek suretiyle öldürülmüştür. Selim'in kardeşi Ahmed'in oğlu Kasım, önce boğdurulmuş sonra da başı kesilerek padişaha gönderilmiştir. Akman, *Kardeş Katli*, 163

kesilmezdi. Diğer taraftan idamın şer'î onayı olan fetvayı almak için şeyhülislama başvurmak gerekirdi.¹³²

Sultan Osman'ın amcası Dündar'ı öldürmesi Osmanlı tarihinde hanedana mensup olarak akan ilk kandır.¹³³ Bundan sonra Sultan I. Murad isyan eden kardeşleri İbrahim ve Halil'i¹³⁴ ve oğlu Savcı'yı¹³⁵ katletmiştir. Osmanlı kroniklerinde ise genellikle uygulamanın ilk önce Bayezid döneminde başlatıldığı belirtilmektedir.¹³⁶ Bayezid tahtın tek temsilci olarak kalmak amacıyla kardeşi Yakup'u¹³⁷ öldürtmüştür. Ankara Savaşı sonrasında oğulları Süleyman, Musa, İsa ve Mehmed Çelebiler arasında cereyan eden taht mücadelesi sonunda Süleyman, Musa ve İsa Çelebiler öldürülerek ortadan kaldırılmış ve Osmanlılarda kardeş katlinin meşrulaşmasının zemini hazırlanmıştır.(Jorga, I, 293-319, Afyoncu, 2004: IV, 161, Eroğlu, 2004: 202) Mehmed Çelebi, kendisinden sonra hükümdarın kardeşlerini öldürtme politikasına karşın gereken tedbiri almış hatta kendisinden sonra oğlu Murad'ın hükümdarlığa getirilmesini vasiyet etmişti.(Uzunçarşılı: 1988c: 135) Sultan Mehmed bunun dışında Şehzade Mustafa'yı Hamidoğulları devletine Anadolu'yu yönetmek üzere göndermiş, iki küçük şehzade olan Yusuf ve Mahmud'u da ağabeyleri tahta çıktıktan sonra yaşamalarını sağlamak için Bizans'a yollamıştı.¹³⁸ Mehmed Çelebi'den sonra tahta geçen oğlu II. Murad ise gerek kardeşi Mustafa gerekse Bayezid'in oğlu olduğunu iddia eden Düzmece Mustafa'yı katletmek suretiyle mutlak hakimiyetini tesis etmiştir. (Müneccimbaşı, I, 203-4, Kantemir, 1979: I, 88-9, Uzunçarşılı, 2003b: I, 376-387, 390-393, Uzunçarşılı, 1988c: 135-6, Turan, 2005: 243) Oğlu II. Mehmed'in tahta çıkar çıkmaz verdiği ilk emir, kardeşi Ahmed'in boğdurulması oldu.¹³⁹ Fatih, teşkilat kanunnamesinde "nizam-ı alem" için kardeşlerinin siyaseten katillerini, ulemanın da reyini alarak "ekseri ulema dahi tecviz etmiştir" diyerek meşrulaştırmak istemiştir. Şu halde açık bir örfi hukuk-İslam hukuku işbirliği görülmektedir.(Mumcu, 2007a: 174) II. Bayezid Sultan Cem'i¹⁴⁰ ve oğlu Oğuz'u¹⁴¹ öldürtmüştür. Kendisini tahtı terk etmeye zorlayan oğlu Selim ise kardeşleri Korkut¹⁴², Ahmed (Akman, 1997: 81-2, Hammer, II, 550) ve Ahmed'in oğulları Mustafa, Osman ve Kasım, Şehinşah'ın oğlu Mehmed, Mahmud'un oğulları Musa, Emir, Orhan ve Alemşah'ın oğlu Osman'ı da boğdurtmuştur.¹⁴³ Tek varis olarak tahta oturan I. Süleyman ise

¹³² Kanuni, oğulları Mustafa ve Bayezid için fetva almıştı. Yine II. Osman da oğlu Mehmed için katil fetvası istemiş ancak Şeyhülislam Es'ad Efendi bu fetvayı vermemişti. Bunun üzerine padişah başka bir ulema mensubundan katil fermanını almıştır. Uzunçarşılı, *Saray Teşkilatı*, 48

¹³³ Müneccimbaşı, *Sahaiü'l-Ahbar..*, I, 69, Uzunçarşılı *OT*, I, 103-4, Uzunçarşılı, *Saray Teşkilatı*, 131, Akman, *a.g.e.*, 43-6, Hammer, I, 48, Alderson, 28-9, 61, Mumcu, *Siyaseten Katli*, 170, Eroğlu, *Şehzadeli Kurumu*, 200

¹³⁴ Uzunçarşılı, *Saray Teşkilatı*, 117-8, Akman, *Kardeş Katli*, 48, Stanford J. Shaw, (1982) *Osmanlı İmparatorluğu Ve Modern Türkiye*, C.I., E yay., 1. Baskı, İstanbul, s. 39

¹³⁵ Hammer, I, 98-9, Abdurrahman Şeref, 77, Uzunçarşılı *OT*, I, 142, Alderson, 34, 60, Afyoncu, III, 59, Akman (1997), 48-51, Savcı'nın Bayezid zamanında öldüğü de kaydedilmektedir. Bkz. Müneccimbaşı, I, 117

¹³⁶ Abdurrahman Şeref, 232, "...sonra kardeş kardeşi öldürmek Yıldırım Han zamanında oldu." Oruç Beğ, *Tarih*, Atsız Neşri, Tercüman Gazetesi 1001 Temel Eser Serisi, t.y., s. 34, Aşıkpaşaoğlu (1970) *Tarih*, Atsız, Kültür Bakanlığı Devlet Kitapları, Ankara, s. 68, Müneccimbaşı, I, 101, Hammer, I, 110, Mustafa Nuri Paşa, I-II, 215

¹³⁷ Kantemir, I, 43, Akman, *Kardeş Katli*, 451-8, Uzunçarşılı *OT*, I, 260, Alderson, 61, "Yakup Çelebi'ye haber gönderdiler. Gel, seni baban ister dediler. Çadır içinde kaydını gördüler..", Oruç Beğ, *Tarih*, s. 48

¹³⁸ Shaw, I, 75-6, Sultan Murad Yusuf ve Mahmud isimli kardeşlerine Bursa'daki sarayı tahsis etmiş kardeşi Mustafa'yı ise Hamideli sancak beyliğinde bırakmıştı. Akman, *Kardeş Katli*, 61, Ancak Mustafa'nın isyanından sonra Yusuf ve Mahmud'un gözlerine mil çekilerek muhtemel bir isyan girişiminin önüne geçilmek istenmiştir. *A.g.e.*, s. 64

¹³⁹ Hammer, I, 279, Jorga, II, 22, İnalcık, *Klasik Çağ*, 31, Tansel, *Fatih*, 33, İstanbul'un fethi sırasında kaçmaya çalışan Şehzade Orhan da yakalanarak öldürülmüştür. Jorga, II, 46, Akman, *Kardeş Katli*, 67-9

¹⁴⁰ Cem Sultan'ın katledilmesi hususunda kaynaklar mutabık değildir. Mesela Hammer, İtalyan ve Türk kaynaklarının, şehzadeyi yavaş yavaş tesir eden bir zehirin öldürdüğünde mutabık olduklarını belirtir. Hammer, II, 455-6, Kantemir, II, 28-30, Uzunçarşılı, II, 173-4, Abdurrahman Şeref Cem'in Papa tarafından zehirlendiği belirtir. Bkz. *A.g.e.*, s. 130

¹⁴¹ Akman, 69 vd., Uzunçarşılı *OT* II, 175, Bayezid'in itaatsizlikleri nedeniyle oğulları Mehmed ve Mahmud'un zehirlenerek öldürülmesine emir verdiği belirtilir. Bkz. Freely, *a.g.e.*, 64

¹⁴² Selim'in devlet erkanının ağzından Korkut'a mektuplar yazdığını, Korkut'un ise bu mektuplara tahta geçtiği takdirde kendilerine ihşanlarda bulunacağı şeklindeki ifadeleri onun ölümüne yol açmıştır. Korkut kendisine gönderilen mektuplara verdiği cevaplarda "dava-yı saltanat için huruç ve umerayla birlikte hareket edeceği"ni bildirmiştir. Müneccimbaşı, II, 453-4, Mustafa Nuri Paşa, I-II, 80, Kantemir, II, 47-8, Akman, 78-81, Korkut'un Selim'in yanında bulunan bir oğlu da daha sonra öldürülmüştür. Uzunçarşılı *OT*, II, 251

¹⁴³ "Yavuz Selim Han, alevini islah, işlerin nizamı için bunların vücutlarını bu dünyadan yok etmeye kasd eyledi.", Solakzade, II, 5, Müneccimbaşı, II, 453, Akman, 76, vd., Hammer, II, 5548 vd., Şinasi Altundağ, (1968) "Selim I.", *İA*, C.X, M.E.B. yay..

Cem'in Rodos'taki Hıristiyan olmuş oğlu Murad ile iki oğlunu (Hammer, III, 672, Jorga, II, 315, Uzunçarşılı *OT*, II, 316, Akman, 1997: 83-4), kendi oğullarından Mustafa¹⁴⁴, Mustafa'nın 7 yaşındaki oğlu Mehmed'i (Akman, 1997: 84 vd.) ve diğer oğlu Bayezid'i¹⁴⁵ boğdurtmak suretiyle ortadan kaldırmıştır. Gerek Mustafa ve gerekse Bayezid padişaha isyan ve tahta ele geçirmeyi tasarlamakla suçlanmışlardır. Tek varis olarak tahta çıkan II. Selim hanedandan herhangi birini öldürme gereğini hissetmedi. Ancak oğlu III. Murad beş oğlunu¹⁴⁶ ve torunu III. Mehmed de on dokuz oğlunu¹⁴⁷ katletmekle tarihe geçmiştir. Sultan Mehmed'in bunun dışında Selim (Freely, 1999: 113) ve Mahmud¹⁴⁸ isimli iki şehzadesini de öldürttüğü kaydedilmektedir.

I. Ahmed ile birlikte saltanat veraset usulü değişerek¹⁴⁹ "ekber erşed" denilen hanedanın en yaşlı üyesinin tahta geçme geleneği ile şehzade katlinde bir süre durgunluk yaşanmış görülmektedir.(Abdurrahman Şeref, 2005: 232) III. Mehmed'in iki oğlunu ve on dokuz kardeşini öldürtmesinin kamu vicdanında bıraktığı derin tesirin rolü büyüktü. Nitekim II. Osman tahta çıktığında amcası Mustafa ve kardeşleri Mehmed, Bayezid, Süleyman, Kasım ve İbrahim'i söz konusu tesirin de etkisiyle öldürtmemiştir.(Akman, 1997: 105) Ancak daha sonra herhangi bir sebep yokken kardeşi Mehmed'i katlettirmiştir.¹⁵⁰ Sultan IV. Murad ise dört oğlundan ileride tahta çıkacak olan İbrahim dışında Bayezid, Süleyman ve Kasım'ı öldürtmüştür.¹⁵¹ O şehzade katlinin son müteşebbislerinden olup bundan sonra şehzade katli vukua gelmemiştir.¹⁵²

Burada padişahların katli de ilginç bir yere sahiptir. Nitekim yukarıda da ifade edildiği gibi siyaseten katli için şeyhülislamın fetvası ve padişahın fermanı gereklidir. Dolayısıyla padişahların katledilmesi meselesini hukuken siyaseten katli içinde değerlendirmek mümkün değildir. Katledilmiş ilk padişah Sultan II. Osman'dır.¹⁵³ Sultan Osman'ın katlinin arka planında

Ankara, s. 425, Selim'in Süleyman'ı da öldürtmek istediği hatta zehirli bir gömlek gönderdiği söylentisi varsa da Selim'in tahtın tek varisi olan oğlunu öldürtmesi hanedanın devamlılığı ilkesine aykırı olacağından realitede olması görülmemektedir. Eroğlu, *Şehzadeli Kurumu*, 206, dp. 82, Krş. Freely, 65

¹⁴⁴ Bkz. Peçevi, I, 215, Solakzade, II, 233, Mustafa Nuri Paşa, I-II, 102, Münecimbaşı, II, 565, Kantemir, II, 108, Hammer, III, 857-860, Uzunçarşılı, *Saray Teşkilatı*, 140, Akman, 84 vd., Yücel, 84, Freely, 81-2, Şehzade Mustafa'nın oğlunun boğdurulması hususunda bkz. Hammer, III, 859, Jorga, III, 114-5

¹⁴⁵ Münecimbaşı, II, 584, Peçevi, *Tarih*, I, 271-287, Solakzade, *Tarih*, II, 262 vd., Hammer, III, 882-3, Mustafa Nuri Paşa, I-II, 89, Jorga, III, 120-1, Yücel, 95, Bayezid'in diğer bir oğlu da daha önce öldürülmüştü.

¹⁴⁶ Bkz. Selaniki, *Tarih*, I, 102, Peçevi, *Tarih*, I, 356, Jorga, III, 155, Hammer, IV, 1026, Uzunçarşılı, III, 42, Bu şehzadelerin isimleri Abdullah, Cihangir, Mustafa, Osman ve Süleyman'dır. Bkz. Freely, 99, Lamartine, II, 521

¹⁴⁷ Bkz. Selaniki, II, 435-6, Peçevi, II, 152, Katip Çelebi, 266, Şemdanizade, 54, Hammer, IV, 1114, Alderson, 62, Shaw, I, 255, Kantemir, II, 141, Lamartine, II, 553, İnalçık, *Klasik Çağ*, 66, Öldürülen şehzadelerin isimleri için bkz. Solakzade, II, 362, Akman, 100-1

¹⁴⁸ Peçevi, II, 265, Katip Çelebi, 452, Hammer, IV, 1180, Lamartine, II, 569, Akman, 103-5, Afyoncu, IV, 165

¹⁴⁹ Sancağa gönderilen son şehzade olan III. Mehmed'den sonra bu usul terk edilerek kafes usulü denen bir uygulama başlamıştır. Ancak bu durum şehzadelerin devlet yönetiminde tecrübe kazanmalarının önüne geçtiği gibi ruhsal dünyalarını da derinden etkilemiştir. Kafes usulü ile birlikte birkaç istisna ile tahta çıkan padişahlarda ciddi zaaf emareleri görülmüş bu ise imparatorluğun çöküş sürecinde önemli bir amil olmuştur. Kafes usulü hakkında bkz. Alderson, *Osmanlı Hanedanının Yapısı*, 39 vd.

¹⁵⁰ Peçevi, II, 350, Solakzade, II, 466, Na'ima, II, 460, Hammer, IV, 1259, Uzunçarşılı, *Saray Teşkilatı*, 48, Kemaleddin Efendi'nin de ilk başta fetva vermekten kaçındığı ancak padişahın tehdit etmesi üzerine emrini yerine getirmek zorunda kaldığı ifade edilmektedir. Şehzade Mehmed'in öldürülmeden önce babasına beddua ettiği söylenir. Bkz. Katip Çelebi, *Fezleke Tarihi*, 652, Şemdanizade, *Mür'it- Tevarih*, 92, Uzunçarşılı *OT*, III, 129-130

¹⁵¹ Lamartine, II, 657, Padişahın İbrahim'i de öldürtmek niyetinde olduğu bilinmektedir. Ancak saltanatın devamı için hanedanın tek erkek üyesi olan İbrahim'in öldürülmesinin önüne geçilmiştir. Uzunçarşılı, *Saray Teşkilatı*, 48, a. mlf. *OT*, III, 198-9, Hammer V, 1447, Jorga, III, 390, Thevenot, 148, Emecen, "...Alternatif Arayışlar Üzerine.", 70

¹⁵² Alderson, 62, Sultan İbrahim de sinirli bir anda oğlu Şehzade Mehmed'i öldürmek istemiş ancak saray kadınları buna mani olmuştur. Bkz. Thevenot, 147, Hammer, V, 1487, Freely, 168-9, IV. Mehmed de uzun bir süre kardeşlerini öldürmeyi tasarlamışsa da bu mümkün olmamıştır. Bkz. Hammer, VI, 1761, III. Osman'ın amcası Şehzade Mehmed'i öldürtmüş olduğu da belirtilmektedir. O yüz seneyi aşkın bir zamandır uygulanmayan kardeş katlini devlet adamlarının muhalefetine rağmen tekrarlamaktan geri durmamıştır. Bkz. Mustafa Nuri Paşa, III-IV, 54, Lamartine, II, 854-5, Akman, 108-9

¹⁵³ Bazı kaynaklar II. Bayezid'in, oğlu Selim tarafından öldürülmüş olabileceğini ileri sürmektedirler. Mesela Peçevi Selim'in babasını zehirleterek öldürdüğünü açık bir şekilde ifade eder. Peçevi, *Tarih*, I, 302, Münecimbaşı, "bir rivayete göre Bayezid Han zehirlenerek öldürülmüştür" der, ancak "en doğrusunu Allah bilir" diyerek şüphesini açığa vurur. Bkz. *Sahaifü'l- Ahbar.*, II, 440, Kantemir, II, 232, Afyoncu, "Ya'uz Selim'in ileride bir mesele çıkmasını önlemek için babasını zehirletmiş olması ihtimali oldukça kuvvetlidir." der. A.g.e., II, s. 47, Alderson, 170, Shaw da Selim'in emriyle doktorunun

pek çok sebep yatmaktadır. Bizi ilgilendiren ise padişahın katli siyaseten katli midir? Yani şeyhülislamın fetvası ve padişahın fermanı devreye girmiş midir? Sultan Osman'ın özellikle hacca gitmek hususundaki ısrarı, kapıkularının ayaklanmasına sebep olmuş ve çıkan ayaklanmalar sonucunda padişah tahttan indirilerek yerine Mustafa çıkarılmıştır. Yedikule'ye hapsedilen Sultan Osman ise kendisini sevmeyen Kösem Sultan ve Davud Paşa'nın girişimleriyle katledilmiştir. Katlinde kazaskerlerin verdiği fetva da etkili olduğu gibi Sultan Mustafa'dan ferman alındığı da kaydedilmektedir. Gerçekte Sultan Osman'ın katlini istemeyen kapıkulları padişahın öldürülmesinden ötürü kamuoyu tarafından "padişah katilleri" olarak yaftalanmış hatta Erzurum Valisi Abaza Mehmed Paşa da padişahın intikamını almak için yeniçeri avına çıkmıştı. Bu töhmetten kurtulmak isteyen kapıkulları ise başta Davud Paşa olmak üzere padişahın katillerinin katledilmesi için ayaklanmışlardır. Öldürüleceğini anlayan Davud Paşa'nın Sultan Osman'ı padişahın emriyle katlettiğini söylemesi üzerine ayaklananlar teskin oldularsa da Sultan Mustafa'nın, "*Ben Sultan Osman katlolunsun demedim. Davud Paşa öldürdü, katiller kim ise haklarından gelinerek katlolunsunlar*"¹⁵⁴ demesi üzerine Davud Paşa ve diğerleri katledilmişlerdir.¹⁵⁵ Sultan İbrahim'in katli için Sultan Mehmed'in hatt-ı hümayun çıkardığı henüz bilinmemektedir. Ancak burada da şeyhülislam ve vezir-i azam devreye girmiş ve padişahlık (halifelik) unvanını taşıyamayan ve devleti yönetecek kudrette olmadığı kanısına varılan padişah fetva suretiyle azl ve daha sonra da katledilmiştir.¹⁵⁶ Buradan hareketle II. Osman ve İbrahim'in katli tam bir siyaseten katli kabul edilmemektedir. (Mumcu, 2007a: 87-8) Bu arada III. Selim'in katli ve onun katlini emreden IV. Mustafa'nın katli de kısmen siyaseten katle girmektedir. II. Mahmut, tahtı için tehlike arz eden IV. Mustafa'yı boğdurtmuştur.¹⁵⁷

b. Reaya Sınıfının Siyaseten Katli

Reaya sınıfı her ne kadar müsadere ve siyaseten katli gibi cezalardan muaf idiyse de bu kimi zaman mümkün olmamıştır. Reayanın siyaseten katli sebepleri yönetici sınıfıyla aynıdır. Nitekim devlete, padişahın sahsına ya da bizzat topluma karşı işlenen ağır cürümlerin cezası siyaseten katli olmuştur. Mesela Kanuni döneminde Sultan Selim Camii civarında bir müslümanın hanesi soyulmuş; erkek, kadın, çocuk, köle içinde bulunanların hepsi öldürülmüştü. Bu meseleyle ilgili olarak odun yarıcılığı, ciğer satıcılığı ile şehirde dolaşan Arnavutlar hakkında bazı şüpheler hasıl olduğundan bunlardan sekiz yüzü muhakeme edilmeksizin cellatlara teslim edilmişti.¹⁵⁸ Siyaseten katli hükmü çıkarılmış bir reayanın cezasının infazına muhızırağa, subaşı ve bazen de asesbaşı memur idi. Bu memurların gözcülüğü ve sorumluluğu altında, idam celladlarca infaz edilirdi. Reaya için "kan dökme yasağı" bahis konusu olmadığı için bunlar asılarak veya kafaları kesilmek suretiyle idam

verdiği zehir sonucunda ölmüş olabileceği ihtimali üzerinde durur. *Modern Türkiye*, I, 121, Başka bir yerde geçen bilgi de bu görüşü destekler mahiyettedir. Sultan Selim babası Bayezid'i Dimetoka'ya götürmeye memur ettiği adamı geri dönüşünde تنها bir köşeye çekerek kısa bir isticvaptan geçirdikten sonra cellat Sinan'ı çağırarak bu adamı kementle boğdurtarak leşini denize attırıştır. Ziya Şakir, (1944) *Osmanlı İmparatorluğunda Maktul Vezirler*, İstanbul, s. 25-6, 32, Topkapı Sarayı Arşivi'ndeki bir belgede Şehzade Korkut, tahtı ele geçiren kardeşine yazdığı bir mektupta, babasına iyi davranılmasını ve incitilmemesini istemektedir ki bu da Selim'in babasını öldürttüğü yolundaki şüpheleri artırmaktadır. Eroğlu, *Şehzadelik Kurumu*, 204, dn: 70, Bu hususta bir makale yazan Tekindağ da, "*Netice olarak diyebiliriz ki, çok sert bir karaktere sahip olup tahta geçmek için her çareye başvuran Selim'in, küçük maiyeti ile Dimetoka'ya giden babasını, orada Rumeli beylerini etrafına toplamasından ve bilhassa Anadolu'yu eline geçiren büyük oğlu Şehzade Ahmed ile birleşmesinden endişe ederek öldürtmüş olması hususu pek de uzak bir ihtimal değildir.*" demektedir. Şehabeddin Tekindağ, (1970) "*Bayezid'in Ölümü Meselesi*", *İÜEF Tarih Dergisi*, S. 24, İstanbul, s. 14

¹⁵⁴ Bkz. Na'ima, *Ravzatü'l-Hüseyn*., II, 94, 504 vd.

¹⁵⁵ Bkz. Peçevi, II, 354-363, Solakzade, II, 470-490, Katip Çelebi, 677-686, Na'ima, II, 475 vd., Uzunçarşılı *OT*, III, 140-1

¹⁵⁶ Bkz. Mehmed Halife, *Tarih-i Gülmani*, 26, Na'ima, IV, 1168-9, Hammer, V, 1520, Shaw, I, 279-280, Afyoncu, III, 166, Fetva şöyle idi: "*Menasib-ı ilmiye ve seyfiyeyi ehline virmeyüp rişvetle naehline tevcih itmekle nizam-ı aleme hâlel viren padişahın hal' ve izalesi caiz olur mu? El-cevap: Olur!*" Katip Çelebi, *Fezleke*, 1040

¹⁵⁷ Mustafa Nuri Paşa, III-IV, 232, Jorga, V, 166, Alderson, *a.g.e.*, 62, Akşin, III, 98, Abdülhamid'in V. Murad'ın gizlice öldürülmesi emrini verdiği, ancak bu konuda hiçbir şey yapılmadığını Alderson ifade ediyor. Alderson, 63

¹⁵⁸ Bkz. *Sahaifi'l-Ahbar*, II, 529-530, Peçevi, I, 97-8, Kantemir, II, 84-5, Hammer, III, 689, Solakzade bu olaya işaretler: "*Gerçi şeriat dolayısıyla, katilleri icab eder halleri yok idi. Ancak nizam-ı alem ve işlerin intizamı ve insanlığın düzeni için bu gibi siyasete ruhsat vermek caiz görüldü.*" demektedir. Bkz. Solakzade, II, 160

edilmişlerdir. Cezası infaz edilmiş maktulun cesedi ya da kafasının askeriler gibi teşhir edildiği de görülmektedir.¹⁵⁹

c. Ulema Dışındaki Yönetenler Sınıfının (Askerilerin) Siyaseten Katli

Sultana hizmet edenler, iktidara yakınlıklarından dolayı kamu hukukunca sıradan reayaya tanınan kimi güvencelerden yoksunlardı. Reaya, kişi olarak ve malları ile mirasları bakımından şeriatın korumasından yararlanırken sultan, kendisine hizmet eden herkesin yaşamı, mal ve mülkleri üstünde karar sahibiydi. Özellikle 17. yüzyıldan itibaren devlet ve toplum yaşamında meydana gelen karışıklıklar nedeniyle merkezi yönetim sitemindeki bozulmanın da etkisi ile gerek devlet memurlarına gerekse reayaya karşı keyfi muamele had safhaya çıkmıştır. Bu durumda söz konusu kişiler, bir hiç yüzünden aslı tahkik edilmeksizin ve hiçbir muhakeme ve hüküm olmaksızın siyaseten katli ile karşı karşıya kalmıştır.(Taner, 1999: 222) Bu hususiyet özellikle yönetenler sınıfı için geçerliliğini uzun süre korumuştur. Ne kadar yüksek mevkilere gelirse gelsin veya padişahın gözüne ne kadar girerse girsin imparatorlukta hiç kimse canından emin olamaz ve mevkiini veya servetini güvencede göremezdi.(Lybyer, 2000: 50, Thevenot, 1978: 155 vd., Ricaut, 1996: 91 vd., Hammer, II, 547) Nitekim memurlar hiyerarşisi yani kul bürokrasisinin boyunlarından kılıç hiçbir zaman eksik olmazdı.(Lybyer, 2000: 55) Ricaut'un ifadesiyle "o ulvi mevkilerde ne kadar az kaldıklarını, padişahın bir göz işaretiyle nasıl ölüme yollandıklarını" örnekleyen pek çok hadiseye şahidiz. Osmanlı tarihi boyunca devlet yönetiminin padişahattan sonra en üst mercii olan pek çok vezir-i azam, suçlu ya da suçsuz siyaseten katle maruz kalmıştır.¹⁶⁰ (Ricaut, 1996: 12, Hammer, II, 342)

Ancak bu olaylar konjonktüre göre farklılık arz etmiş ve daha çok 17. yüzyıl gibi devletin her açıdan çözülme sürecine girdiği süreçte yoğunlaşmıştır. Mustafa Nuri Paşa'nın da ifadesiyle (1980: III-IV, 314) "sadrazam öldürme işinin, kimi zamanlarda biraz artmış, kimi zamanlar da biraz azalmış olduğu görülür." Mustafa Nuri Paşa, kuruluş sürecinde buna örnek teşkil edecek bir katli olayı söz konusu değildir. Nitekim bu süreçte vezirler aynı zamanda ölüm cezasından muaf olan ulema mensubudur. Ancak vezirlerini ulemadan değil de kullardan seçen II. Mehmed'in Çandarlı Halil Paşa'yı katlinden¹⁶¹ itibaren vezirlerin ve diğer devlet ricalinin siyaseten katli yaygınlık kazanmıştır. Nitekim 1839'a kadar görev yapan 183 vezir-i azamın 23'ü görev başında ve 20'si azl edildikten sonra olmak üzere 43 adeti katledilmiştir.¹⁶²

d. Ulema Sınıfının Siyaseten Katli

Osmanlı ulema sınıfı, klasik ve yerleşmiş İslami eğitim kurumu olan medresede, usulüne uygun tahsilden sonra icazet ile mezun olup hukuk, eğitim, başlıca dini hizmetler ve nihayet merkezi bürokrasinin kendi sahaları ile ilgili önemli bazı mevkilerini dolduran müslüman ve çoğunlukla Türklerden oluşan bir meslek grubudur.¹⁶³ Ulema, diğer İslam

¹⁵⁹ Mumcu, *Siyaseten Katli*, 122, İstanbul'da katledilmiş olanlar cesetleri ile taşrada katledilmiş olanların ise kesik başı İstanbul'a gönderilmek yoluyla teşhir gerçekleştirilirdi. Bunun dışında maktulun zımmi mi yoksa müslim mi olduğu da cesedin durumuna göre anlaşılırdı. Maktul müslimse sırt üstü ve başları kollarının altına konmuş şekilde, zımmi ise yüz üstü ve başları kollarına konmuş şekilde teşhir edilirdi. A.g.e., 123, Son bir husus olarak, siyaseten katilde maktulun ya da akrabalarının itiraz hakkıdır ki, bu durum hemen hemen kabul görmemiş ve suçlu derhal idam edilmiştir.

¹⁶⁰ Olivier vezir-i azamların işgal ettikleri makamda ihtiyarladıklarının nadiren görüldüğünü belirtmektedir. Bkz. *Türkiye Seyahatnamesi*, 150-1, Hammer de, Selim zamanında Osmanlılar arasında, "Sultan Selim'e vezir olasın" şeklinde bir bedduanın yaygın olarak kullanıldığı belirtilmektedir. Hammer, II, 454

¹⁶¹ Bkz. Çandarlı'nın katlinin arka planında farklı sebepler yer almaktadır. Sultan Mehmed daha önce babası ile yaşadığı taht tebdillerinde rolü olduğu, Rumlarla işbirliği yaparak ihanet ettiği ya da fethe karşı olduğu için Bizans'tan rüşvet aldığı bahanesiyle Vezir-i azam Halil Paşa'nın idamını emretmiştir. Bkz. Uzunçarşılı *OT*, I, 585, Uzunçarşılı *OT*, II, 9-11, Müneccimbaşı, II, 313, Mustafa Nuri Paşa, I-II, 62, Shaw, I, 92-3, Alderson, 109, Emecen, I, 23, Hammer, I, 285, 296-99, II, 342-3, İnalçık, *Klasik Çağ*, 31, Tansel, 50, Jorga, II, 48, "Lakin Sultan Mehmed, Halil Paşa'ya cülus hususunda incinüp İstanbul'un fethinde küffardan sulh için rüşvet almak töhmeti ile..", Hazerfen Hüseyin Efendi, *Telhisü'l- Beyan*, 186, Aşıkpaşaoğlu'nda şöyle bir kayıt vardır: "Eğer bu Türkten (Fatih) bize kurtulmaya çare olursa dostumuz Halil Paşa'ya yalvarmak gerek. Şimdi Halil Paşa'ya balıkçıklar (içi altın dolu balıklar ?) göndermek gerektir.", Bkz. *Tarih*, s. 155

¹⁶² Üçok-Mumcu, *Türk Hukuk Tarihi*, 176, dn: 43, Mumcu, *Siyaseten Katli*, 64-5, dn: 57-8, Pakalın'a göre ise eceliyle ölenler 140, padişahın emriyle öldürülen 44, ihtilalalarda öldürülen 11, şehid düşen 6 ve intihar eden 1. Bkz. Pakalın, III, 88

¹⁶³ Bkz. Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, 16, Krş. Lewis, *Osmanlı Uygurluğu*, s. 168-9, Lybyer., 183, Shaw, I, 190 vd., Dursun, *Siyaset Ve Din*, 23, Okumuş, *Din-Devlet İlişkisi*, 118 vd., Tayyip Gökbilgin, (1993) "Ulema", *İslam Ansiklopedisi*,

devletlerinde olduğu gibi Osmanlılarda da üstün bir yere sahipti. Hatta Hammer'e göre ulema sınıfının Çin'den başka hiçbir ülkede Osmanlı Devleti'nde olduğu kadar kudretleri yoktu.(Hammer, II, 440) Gerçi ulemanın statüsü, kapıkulu sisteminin yerleşmesiyle zayıflamışsa da ulema, devlet örgütü içindeki güçlü konumunu her zaman korudu.(Karatepe, 2004: 97, Okumuş, 2005: 107, 114) Fakat özellikle 17. yüzyılda başlayan ve devlet yapısının tümüne sirayet eden genel bir bozulma/çözülme temayülü ulema sınıfında da kendisini göstermiş ve bununla ilintili olarak ulema kimi zaman sahip oldukları dokunulmazlıklarını yitirmiştir.

Osmanlılardan önce Selçuklular döneminde ulema mensuplarına, diğerlerinden daha az siyaset cezası verildiği görülmektedir.(Nizamü'l- Mülk, 1990: 101-105, 92-101) Türkiye Selçuklu sultanları da, ulemaya ancak sınırlı hallerde ve ender olarak ölüm cezası vermişlerdir. Bu itibarla onlara verilen bu ceza, askerilere göre çok az bir yer işgal etmekte ve ulema genellikle güvenceli bir durumda bulunmaktadır. Ancak sultanlar, kendilerine cephe almaları ve iktidara geçemeyeceklerine dair aleyhlerinde fetva vermeleri gibi durumlar sebebiyle ve düşmanla işbirliği yapmak suretiyle vatana ihanet etme gibi devlet aleyhine işlenen suçlarda baş kadı, papaz gibi din adamlarına katl hükmü vermişlerdir.(Arık, 1999: 72-3 vd.)

Osmanlı devletinde ise ulema sınıfının siyaseten katl hususunda avantajlı bir konumları vardı ki, bu tür bir uygulama uzun bir süre vuku bulmamıştır. Ulema sınıfı, imparatorlukta paşaların ve diğer büyük nüfuz sahibi şahsiyetlerin her türlü müdahalesinden uzak idi. Üstlerinin müsaade ve icazeti alınmaksızın hukuken katl ve idamları mümkün değildi.¹⁶⁴ Nitekim ulemaya verilen ölüm cezası, diğer askerilere (ehl-i örf) oranla hiç denecek kadar azdır. Osmanlı devletinde Tanzimat'a kadar 182 vezir-i azamdan kırk üçünün katledilmesine karşın hemen hemen aynı sayıdaki şeyhülislamdan idam edilenler sadece 3 kişidir.

Daha önce de ifade edildiği gibi ulema sınıfı askeri sınıf içinde yer alır ve fakat birçok bakımdan diğer askerilerden farklı statüde, en imtiyazlı sınıfı oluşturlardı. Peygamberin varisleri olarak görülen ulema mensupları manevi bir nüfuza sahiptilerdi. Kendileri aynı zamanda bir İslam hükümdarı olan Osmanlı padişahları, bu manevi nüfuza istinaden ulema mensuplarına saygı ve hürmet gösterirler; ancak daha da önemlisi bu manevi nüfuzdan faydalanmak amacıyla ulemaya ayrı bir ehemmiyet verirlerdi. Olivier'e göre bunlar, kamuoyunu etkilemeleri ve oluşturmalarından dolayı bizzat "taht" ve "tac"ın da çekindiği, korktuğu ve saygı duyduğu bir varlık arzederlerdi.(Olivier, 1977: 127) Nitekim pek çok meselenin dini dayanağını bilmek ihtiyacı duyan padişahlar, ilk dönemlerde ulemanın desteğine sıklıkla başvurmuşlardır. Diğer taraftan özellikle Fatih'ten sonra ulema sınıfı ile kul bürokrasisi arasında kesin bir sınır çizilerek ulemanın siyasi ve idari salahiyetleri elinden alınarak faaliyet alanları salt ilmi, dini ve hukuki alanlarla sınırlandırılmıştır. Gerçi ulemanın "dokunulamaz" statüsü devam etmiştir¹⁶⁵, ancak 17. yüzyıl ve özellikle de IV. Murad ve İbrahim dönemleri benzeri olmayan bir şekilde bütün rütbelerdeki ulema için kanlı geçmiştir. (Zilfi, 2008: 55) 17. yüzyıl ve sonrasında ulema sınıfının katledilmesine sıklıkla rastlanacak ve katledilen üç şeyhülislam örneğinde olduğu gibi ulemanın dokunulmazlığı ortadan kaldırılacaktır.¹⁶⁶ Bu durum ulema sınıfının devlet yönetim ve siyasetindeki konumunun gösterdiği değişim açısından da oldukça önemli bir yere sahiptir.

C. XIII, MEB y., İstanbul, s. 23 vd., "Evail-i Devlet-i Osmaniyye'de, kaza ve fetva maslahatı bir alim tefviz olunup, umur-ı şer'iyeyi görür idi.", *Telhisü'l- Beyan* (1998), 198, Seyyah Thevenot, "Bütün dinlerde olduğu gibi Türklerin de inançla ilgili bir hususta şüpheye düştikleri zaman başvuracakları ve ibadetin yapılmasında önderlik eden bilgin ve devamlı Kur'an üzerinde araştırma yapan din adamları vardır." demektedir. Bk. 1655-1656'da Türkiye, s. 131

¹⁶⁴ Olivier, *Türkiye Seyhatnamesi*, s. 127, Nitekim Hazerfen Hüseyin Efendi, "Ve bi'l- cümle ulemaya bu Devlet-i Aliyye'de olan ikram, bir devlet-i İslamiye'de olmamıştır. Kendi kesbleri olan zilletten gayri, devlet canibinden amme için tertib olunan siyaset ve ukubat haöfenden emin ve ırz u malları dest-i ta'addi-i a'avamdan masun ve mahfuzdur." diyerek ulema sınıfının ayrıcalıklı konumuna işaret etmiştir. Bkz. *Telhisü'l- Beyan*, 197, Thevenot da, "...kanunlarının, bir müftinin öldürülmesine müsaade etmediğini kabul ederler..", demektedir. Bkz. A.g.e., 132

¹⁶⁵ Mumcu, *Siyaseten Katl*, 61, 109 vd., "ulemanın dokunulmaz şahsiyetini bütün Müslümanların üzerinde tutan, şeyhülislama ulemanın çok üstünde bir derece veren Müslüman kanununa göre", Bkz. Hammer, VII, 192

¹⁶⁶ Bazı araştırmacılar ulema sınıfının "siyaseten katl" dışında tutulmamasını devletin "laik" yönü ile ilişkilendirmektedir. Bkz. Muammer Sencer (1997) *Osmanlılarda Din Ve Devlet*, Toplumsal Dönüşüm yay., İstanbul, s. 92

Aşağıda da ifade edileceği gibi ulema sınıfı hapis¹⁶⁷, müsadere ve siyaset cezasından bağışık idi.¹⁶⁸ Nitekim ilmiye sınıfı, askeri ya da sivil bürokrasiye nazaran daha az can ve mal riski içermekteydi. Bu yüzden devlet adamları evlatlarının geleceklerini düşünerek onların ilmiye sınıfına dahil olmalarını sağlardı. Çok az istisna bir yana, bütün Osmanlı tarihi boyunca ilmiye mensupları soruşturma ve cezadan muaftı.(Abou El- Haj, 2000: 84, Dursun, 1992: 155 vd., Lybyer, 2000: 186-7) Kur'an'a ve Osmanlı İmparatorluğu'nun anayasasına göre, bir mollanın yahut özellikle herhangi bir müftinin ölümle cezalandırılması caiz değildir. Bundan dolayı din bilginleri için azl edilmek dışında en ağır ceza sürgündür.¹⁶⁹ Nitekim Hazarefen Hüseyin Efendi de, zulmü tespit edilmiş ulemaya azil cezası verilmesini yeterli görmüştür. (1998: 197, Mumcu, 2007b: 24, 30)

Rüşvet, katle sebep olma, eşkıyaya yardım, yani zulüm, seyyiat ve tecavüz, ahlaksızlık ve gaddarlık, hilaf-ı riza ve uygunsuz hareket gibi diğer askerilerce işlenmesi halinde hemen siyaseten katl ile cezalandırılacak fiilleri gerçekleştiren ulemaya, suçunun derecesine bakılmayarak sürgün ve bazı durumlarda da ilmiye sıfatının kaldırılması gibi cezalar verilmektedir. Burada şunu da ifade etmek gerekir ki ilmiye sıfatı alınan bir kişi aynı zamanda sahip olduğu dokunulmazlığı da kaybetmiş demektir. Dolayısıyla katlinin önündeki engel de kaldırılmış olmaktadır.(Mumcu, 2007b: 113-4, Zilfi, 2008: 56, Ricaut, 1996: 121) Osmanlı Devleti'nde ulemadan bir kimse idam edileceği zaman, ona önce mirivalık ihsan olunması, böylece ulema sınıfından çıkartılarak "dünyevi" bir makama getirilmek yoluyla katlinin doğuracağı infialin önüne geçilmek düşüncesi hakim idi.(Olivier, 1977: 132, Arık, 1999: 73) Seyyid Feyzullah Efendi'nin katlinde bu tür bir yönteme başvurulmuştur. Bu arada belirtilmesi gereken diğer bir husus da, ulemaya ancak işlediği suç dolayısıyla ve yaptırılan bir soruşturmadan sonra ceza verilebilirdi. Burada soruşturma ve yargılama usullerine riayet edildiği anlaşılmaktadır. Feyzullah Efendi için ise şeyhülislamın fetvası devreye girmiştir. Cezanın infaz şekli ise genel olarak boğulmak ve asılmak suretiyle yerine getirilirdi. İznik kadısı ve Ahizade'nin katli bu babdandır. Ancak Mes'ud Efendi kendisini öldürmek üzere gelenlerle çarpışmış ve kılıç ya da diğer silahlar ile öldürülmüştür. Feyzullah Efendi'nin katledilme biçimi ise daha şiddetli olmuş, kendisi ağır fiziki ve psikolojik işkencelerden sonra başı kesilmek suretiyle katledilmiştir.

Sonuç olarak kamu düzenini bozan ve devlet işlerine mudahil olan ulemadan bazılarının siyaseten katledildiğine şahit olmaktayız.¹⁷⁰ Nitekim nerkeziyetçi devlet anlayışı ve dönemin konjonktürüne göre ulema mensuplarının katledilmesinden de geri durulmamış ve malları da ancak ölüm cezasına çarptırıldıklarında müsadere edilmiştir. Bunların devletin selametine karşı ağır hareketler içerisine girmeleri "hükümdarla birlikte olma" özelliğini kaybetmeleri, yani ona karşı gelmeleri şeklinde yorumlanmıştır.(Mumcu, 2007a: 109-111) Ancak bunun istisnası da vardır ki özellikle şedit ve sinirini kontrol edemeyen padişahlar döneminde, ulemanın sahip olduğu dokunulmazlığın hiçbir anlamı kalmazdı. Saltanatının ilk döneminde kontrolü elinde tutanlara ve sık sık isyan eden sipahi ve yeniçerilere karşı yoğun bir kin depolayan ve fakat dizginleri eline geçirdiğinde çoğu zaman ölçsüzce katl faaliyetinde bulunan Sultan IV. Murad, ulemanın teminatlı konumunu hiçe sayarak önce bir kadı ve hemen akabinde bir şeyhülislamı katlettirmiştir.

¹⁶⁷ İstisnai bir durum için bkz. Selaniki, *Tarih-i Selaniki* (1999) I, 225

¹⁶⁸ Zilfi, *Dindarlık Siyaseti*, 55, " ..Bosnevi İbrahim Efendi çavuş-başı habsine verilmişken şeyhülislam sahip çıkıp, "Ulema habs ve müsadere olmak müvecceh değildir" deyü itlak ettirdi.", Na'ima, V, 1354

¹⁶⁹ Kantemir, III, 496, IV. Mehmed dönemi şeyhülislamlarından Ali Efendi'nin kal'a- bend olunması hususunda bkz. İszade Abdullah, *Tarih-i İsa-zade*, 203, III. Mehmed zamanında çıkan bir isyan girişiminde kendisini katl ettirmek isteyen zorbalara karşı padişaha bir telhis yazan Yemişçi Hasan Paşa bu fitnenin Şeyhülislam Sunullah Efendi'nin tertibi olduğunu ve onun azledilmesini bildirmiştir. Hasan Paşa padişaha yazdığı telhisde, "Gerçi büyük ve hürmete layık mevali zümresinden olmakla, katli günahdır. Amma bari Rodos Adası'na sürgüne gönderilsin.." diyerek şeyhülislamın azlini istemiştir. Bkz. Solakzade, II, 430-1

¹⁷⁰ Ahmet Refik'e göre, "fesatta, çalıp çırpıda ve rüşvette yeniçerileri bile geçen hocaların ceza bahsinde onlardan ayrı tutuldukları yoktu.", Bkz. (1997) *Osmanlı'da Hoca Nüfuzu*, Toplumsal Dönüşüm yay., çev. Güven Akçağ, İstanbul, s. 118

e. Ulema Sınıfının Siyaseten Katline Dair Bazı Örnekler

Daha önce de ifade edildiği gibi ulema sınıfının dokunulmazlığından dolayı Osmanlı Devleti'nde ulema sınıfının siyaseten katli vakalarına sıklıkla rastlanmamaktadır.¹⁷¹ Bu hususta verilebilecek ilk kayıt I. Bayezid dönemine kadar gitmektedir. Kendisini İslam dünyasının hükümdarı olarak gören ve ilim adamlarına gösterdiği hürmet ile bilinen Bayezid'in fesad ve rüşvetle suçlanan kadıları bir evde toplayarak yakmak istediği bilinmektedir. Ancak durumun vahametini anlayan Ali Paşa padişahın nedimlerinden birini aracı yaparak padişahu kararından vazgeçirmiştir. Padişah da geçim sıkıntısı çektiklerinden dolayı bu yola başvurduklarını öğrendiği kadıların gelirlerini yükseltmiş ve onların hayatını bağışlamıştır.¹⁷²

Bir kısım araştırmacıya göre ise Osmanlı Devleti'nde siyaseten katle maruz kalmış ilk ulema mensubu Bedreddin-i Simavi'dir.(Sencer, 1997: 92) Ankara Savaşı'na müteakip Bayezid'in ölümü üzerine başlayan şehzadeler mücadelesinin devam ettiği bir zamanda ortaya çıkan bu ayaklanma sonunda, devrin önemli fıkıh ve tasavvuf alimlerinden olan Bedreddin-i Simavi bizzat ulemadan alınan fetva ile katledilmiştir.¹⁷³ Bedreddin Konya, Aksaray ve Bursa'da medrese tahsilini tamamladıktan sonra Kahire'de yüksek öğrenim görmüş devrin seçkin din bilginlerinden idi. Kahire'den dönüşünde Aydın'da, Börklüce Mustafa ve daha sonra da Kütahya'da ise Torlak Kemal ile tanışmış buradan hareketle Edirne'ye gelmiştir.(Uzunçarşılı, 2003: I, 362) Burada hükümdarlığını ilan eden Musa Çelebi tarafından kazaskerliğe getirilmiş (Aşıkpaşaoğlu, 1970: 88) böylelikle siyasi gelişmelerin içine girmiştir. Ancak Musa Çelebi'nin yenilmesi üzerine İznik'e sürülmüş ve burada isyan bayrağını açmıştır. Bu isyan Sünni anlayışa karşı Şii/Batıni eğilimleri de temsil eden bir düşünürün, bir kısım yoksul halkla birlikte başladığı bir tür başkaldırı niteliği taşımaktadır.(Hammer, I, 225 vd., Lewis, 1975: 31)

Şeyh Bedreddin'in öğretisi eşitlik ve fakirlik kaidesi üzerine tes'is edilmiş olup, kadınlar müstesna olmak üzere her şeyde iştirak (ortaklık) öngörüyor; "*Ben senin evinde kendi evim gibi otururum, sen de benim esvabımı giyer, silahlarımı, arabalarımı kullanırsın.*" (Hammer, I, 225-6) diyordu. Ancak onun kominizmi andıran bu fikirleri ile bir sosyal devrim yapmayı tasarladığı ve kazasker olmasından dolayı yöneticiler arasında da taraftarının olabileceği de göz önüne alınırsa isyanı siyasal bir mahiyet almış ya da böyle telakki edilmiş olmalıdır. Nitekim daha önce tanıştığı Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal'in propagandalarının da etkisi ile asayişin bozulması üzerine harekete geçen Çelebi Mehmed, Bedreddin'in ve diğer elebaşlarının üzerine kuvvet göndermiş ve bu şekilde isyan bastırılmıştır. Şeyh Bedreddin yakalanarak yapılan mukakeme sonucunda mallarının müsadere olunmaması ve kendisinin de katledilmesi kararı alınmış ve düzenlenen bir fetva ile devlete karşı ayaklandığı ve İslam hukukuna göre isyankar ilan edildiği belirtilerek cezanın infazı gerçekleştirilmiştir.(Aşıkpaşaoğlu, 1970: 98-9, Uzunçarşılı, 2003: I, 363-5, Hammer, I, 227, Ricaut, 1996: 133-4) İdamında yargılamanın yapılması, katli için fetva alınması ve servetinin müsadere dışı tutulması ilk siyaseten katli uygulaması açısından son derece dikkate değerdir. (Mumcu, 2007a: 111)

Bu olaydan kısa bir süre sonra II. Murad amcası Mustafa'nın Biga suyundan geçmesini kolaylaştıran Biga kadısını astırmıştır. Bu fetva alınmadan gerçekleştirilen bir ölüm cezasıdır. Mustafa ile Murad arasındaki savaşın bir din savaşı olmadığı ortadadır. Mustafa gibi Murad da çeşitli görevlilerden yardım almıştır. Dolayısıyla Biga Kadısı, bir devlet sorununa karıştığı için kurban gitmiştir.(Aşıkpaşaoğlu, 1970: 105) Bir diğer ulema katli örneği II. Bayezid dönemine aittir. Padişahın gazabına uğrayarak hapse atılan Sinan Paşa, ulemanın telkinleriyle affedilmiş ve Sivrihisar'a kadı ve müderris olarak atanmıştı.(Adivar, 1970: 43, Hammer, II, 441) Ancak

¹⁷¹ Olivier, şeyhülislamın kamuoyunu etkileme gücüne istinaden padişahların ya da büyük devlet adamlarının katlini mümkün kıldıklarını belirtmekle birlikte bunun aksine de temas etmiştir. Ona göre, padişahlar tarafından azil ve katledilen din kurallarına ve milletin çıkarlarına fazla bağlı olmasının kurbanı olmuş şeyhülislamın sayıları daha fazladır. Bkz. *Türkiye Seyahatnamesi*, 128

¹⁷² Bkz. Aşıkpaşaoğlu, *Tarih*, 75, Oruç Beğ, *Tarih*, 53-5, Müneccimbaşı, *Sahaif'ül- Ahbar*, I, 137-8, Hammer, I, 118, Mustafa Nuri Paşa, *Netayic'ül- Vukuat*, I-II, 20

¹⁷³ Oruç Beğ, *Tarih*, s. 74 vd., Müneccimbaşı, *Sahaif'ül- Ahbar*, I, 188, Abdurrahman Şeref, *Devlet-i Osmaniye Tarihi*, 98, Şeyh Bedreddin-i Simavi hakkında bkz. Uzunçarşılı, *OT*, I, 360 vd., Mustafa Nuri Paşa, *Netayic'ül- Vukuat*, I-II, 31-2

Sinan Paşa'nın öğrencisi Molla Lütü Fatih medresesine müderris tayin edildiğinde, eleştirilerine maruz kalan ulemadan İbrahim Hatıpzade'nin kıskançlığından dolayı zındıklıkla suçlanmış, büyük bir meclis huzurunda muhakeme edilerek ve iki yüz şahit dinlendikten sonra Hatıpzade'nin fetvasıyla katline karar verilmiştir. (Adıvar, 1970: 53, Hammer, II, 542)

Ali Kuşçu'nun öğrencisi olan Molla Lütü de katledilen ulemaya örnek verilebilir. Molla Lütü matematik ve ilahiyatçı kişiliği ile ön plana çıkmış, özgür düşüncesi ve batıl inançlarla açıkça alay etmesiyle tutucu ulemayı öfkeliendiren bir müderris idi. II. Bayezid döneminde kendisine karşı bir propaganda savaşı başlatılarak küfürle suçlanmış ve adı "deli"ye çıkarılmıştı. Söylenti ve kuşkular artınca, sultan bir ulema kurulu oluşturup durumun tartışılarak iddiaların doğru olup olmadığının açığa çıkarılmasını emretmiştir. Rakipleri onu zındıklıkla suçluyor, yüzlerce tanık aleyhinde ifade veriyordu. Lütü hiçbir zaman şirk, yani Tanrı'ya ortak koşma suçu işlemediğini sürekli vurgulamış, fakat yargılayan ulema heyeti sultana Lütü aleyhindeki kanıtların, onun idamını gerektirdiğini bildirmiştir. Sultan tereddüt ettiyse de, ulemanın ısrarı üzerine Lütü'yi ölüme mahkum etmiştir. Molla Lütü, İstanbul At-Meydanı'nda büyük bir kalabalık önünde boynu vurularak öldürülmüştür. Ancak, ulemanın bir kısmı olayı bir dedikodu ve iftira olarak görmüş, kamuoyu da Lütü'ye hak yolunda şehit gözüyle bakmıştır. (Adıvar, 1970: 53-4, İnalçık, 2005: 186, Uzunçarşılı, II, 660-1) Dulkadiroğulları beyliğini ilhak etmesine müteakip İstanbul'a geri dönen Sultan I. Selim de, Safeviler üzerine düzenlenen seferde ortaya çıkan yeniçeri ayaklanmalarının teşvikçilerinden biri olarak gördüğü Kazasker Cafer Çelebi'yi idam ettirmiştir.¹⁷⁴ Sultan Selim'in bir kazaskeri askeri ayaklanmaya teşvik etmek ithamı ile idam ettirmesi klasik dönem ulema katllerinin ender örneklerindedir.¹⁷⁵ Ayrıca padişahın herhangi bir dini meşrulaştırma yoluna gitmemesi, yani fetva talebinde bulunmaması daha önce de belirtildiği gibi padişahın tamamen örfi yetki ve tasarrufunu kullandığı şeklinde yorumlanabilir ki burada açık bir siyaseten katl söz konusudur.

Ulema sınıfının katlinde değinilmesi gereken en önemli husus şeyhülislamın katlidir. Çalışmanın girişinde şeyhülislamlık kurumu ve Osmanlı şeyhülislamı üzerinde durulmuştu. Burada ulema sınıfının ve bu sınıfın başı olan şeyhülislamın gerek devlet yönetiminde gerekse toplum gözünde müstesna yerini tekraren vurgulamak gerektir. Nitekim şeyhülislam katllerinde ya da böyle bir girişimde gerek ulema gerekse halk arasında büyük bir infial meydana geldiği muhakkaktır. Buna büyük tepki gösteren devrin uleması da katledilen şeyhülislamı "şehit" sıfatıyla anarak haksız yere öldürüldüklerini belirtmek istemişlerdir. (Akgündüz, 2002: 77)

IV. Mehmed döneminde İstanbul'da elçilik katibi olarak bulunan Ricaut, "*Şeyhülislamlar çok ender olarak idama mahkum edilirler ve eğer böyle bir şey olacaksa önceden makamından azledilirler*" (1996: 121) demektedir ve fakat gerek Ahizade Hüseyin ve gerekse Hocazade Mes'ud'dan bahsetmemektedir. Şeyhülislam Ahizade Hüseyin Efendi'yi katletmekle bu vakada ilk olma özelliğini taşıyan Sultan IV. Murad bilhassa seferleri sırasında meslek farkı gözetmeksizin pek çok idam cezası vermiş ve uğradığı şehirlerde bir hayli kadının idamına da onay vermiştir.¹⁷⁶ Sultan Murad tarafından devrin mühim simalarından İstanbul kadısı Karaçelebizade Abdülaziz Efendi payitahtta yağ kılığında mesul tutularak azl (Katip Çelebi, 2007: 849) ve boğdurulup

¹⁷⁴ Hammer, II, 567, Münecimbaşı, II, 472, Mustafa Nuri Paşa, I-II, 83 Altundağ, "Selim I.", 427, "...Daha sonra Kazasker Cafer Çelebi'ye, "İslam askerini isyan yoluna sevk eden ve fitne ve fesad ilka eyleyen kimsenin cezası nedir?" diye sual eylediğinde, Cafer Çelebi'nin "İspat edilirse katildir" cevabını vermesi üzerine, eşkiyaya tahrik ve iğva ettiği tahkikat sonucu sabit olmakla kaza kılıcı ile ölüm hüccetini müstacel ve imza buyurup ömür defterini dürmeyi tacil eylediler.", Solakzade, II, 38, Ancak Selim'in Amasyalı Müeyyезде Abdurrahman Efendi'den bahsederken "Anın son zamanlarına yetiştik. Tacizade Cafer Çelebi'ye de kendi elimizle kıydık" dediği ve bundan zaman zaman teessüf duyduğu söylenmektedir. Uzunçarşılı, Saray Teşkilatı, 84

¹⁷⁵ Selaniki'nin naklettiği ve III. Mehmed döneminde yaşanan ilginç bir olay için Bkz. Tarih-i Selaniki (1999) II, 750-1

¹⁷⁶ Yolların bozukluğu ve halkın şikayeti üzerine İznik kadısı padişahın gazabına uğrayan ilk kadıdır. Bunun dışında İzmir Kadısı Tefkizade ve Konya Kadısı Şehla Mehmed Efendi de idam edilmiştir. Hammer, V, 1407, Katip Çelebi, Fezleke Tarihi, 850-1, Na'ima, Ravzatü'l- Hüseyin., III, 803-4, Yine Revan Seferi sırasında ordu Boldavin menziline gelindiğinde Karaağaç kadısı şikayetler üzerine katledilmiştir. Solakzade, II, 536, Katip Çelebi, Fezleke Tarihi, 850, Na'ima, III, 802, Kayseri Kadısı Bursevi Gökdereli-zade ise orduya zahireyi fazlasıyla pahalı satması için çarşı ve pazarı kapatması nedeniyle katl edilmiştir. Solakzade, II, 537, Na'ima, III, 803, Lamartine, II, 655, Bunun dışında Şam Kadısı Mantiki Efendi'nin de padişahın emriyle katledildiği söylenir. Bkz. Na'ima, III, 823, Şemdanizade, Mür'it- Tevarih, 124

denize atılması emri verilmiştir.(Shaw, 1982: I, 273, Hammer, V, 1400) Bizzat padişahın yazıp Bostancıbaşı Duce Efendi'ye gönderdiği fermanında, artık gözden düşen Abdülaziz Efendi'nin bir gemiye bindirilip adaların birinden denize atılması emr olunmuştu. Ancak Abdülaziz Efendi'nin şansı yaver gitmiş, gemi fermanın tatbik mevkiine konulacağı Büyükada'ya yaklaşırken, hamisi Sadrazam Bayram Paşa'nın kopardığı ikinci bir irade ile idam cezası sürgün şekline çevrilmiş ve Abdülaziz Efendi Kıbrıs'a sürgün edilmiştir.¹⁷⁷

Devrin en önemli tıbbi eserini yazan ve padişahın hekimbaşılığına kadar yükseldiği bilinen Emir Çelebi de padişahın gazabına uğrayanlardan olmuş, afyon kullandığı bahanesiyle ve düşmanlarının fitnelemesi üzerine, padişahın zorla yedirdiği çok miktarda afyondan zehirlenerek katledilmiştir.(Adıvar, 1970: 112, D'ohsson, t.y.: 51 vd., Hammer, V, 1426) IV. Murad bunun dışında nüfuzlu bir nakşibendi şeyhi olan Mahmud'u 1639'da idam ettirmiş, yanına yedi-sekiz bin kadar yandaş toplamış olan Sakarya Şeyhi'ni de Iğın'da öldürtmüştür. (İnacık, 2005: 106, Katip Çelebi, 2007: 885-6, Na'ima, 2007: III, 867-8) Sultan Murad'ın gazabına uğrayan ulema mensuplarından en önemlisi ise Ahizade Hüseyin Efendi'dir ki, Osmanlı tarihinde ilk defa bir şeyhülislam "siyaseten katl" e maruz kalmıştır. (Katgı, 2011: 118 vd.)

Bu dönem ulemasının sahip oldukları hususiyetler ve devlet işlerinde ulemanın konumunu tahlil eden Ahmet Refik'e göre, ulemanın bütün işi gücü şeyhülislamlık, arpalık, kadılık, makam-mansıp sahibi olma ve medreseleri ele geçirmekten ibaretti. Bilginin hiçbir ehemmiyeti olmadığı bu dönemde rüşvet ve çalıp çırpma ve bir takım partileşmeler ile devlet işlerine müdahale etme ulema sınıfının alışkanlığı olmuştu.(Altınay, 1997: 117 vd.) Bu durumda ulemanın katli de kaçınılmaz olmuştur. Mesela IV. Mehmed'in cülusuna müteakip Sultan İbrahim üzerinde güçlü bir nüfuz kurmuş olan ve onun saltanatı döneminde büyük bir servet edinen Anadolu kazaskeri Cinci Hoca nam Şeyh Hüseyin Efendi Ekim 1648 senesinde öldürülmüştür.¹⁷⁸ Cinci Hoca'nın katli kamuoyunda ciddi bir reaksiyon yaratmamıştır. Çünkü gayr-ı resmi ulema mensubu olarak görülen ve daha çok sihir ve üfleme gibi batıl işlerle ünlenmiş olan Cinci Hoca, saray nezdinde kazandığı nüfuzdan istifade ile devlet işlerine müdahale etmiş ve pek çok suiistimal ile karşısında büyük bir cephe yaratmıştı.

Halep, Kudüs, Bursa, Edirne ve İstanbul kadılıklarında bulunan Ruhullah Efendi (İsazade Abdullah, 1996: 68, dn: 1, Şemdanizade, 2009: 208, Abdi Paşa, 2008: 149), Bursa Kadısı Numan Efendi¹⁷⁹ IV. Mehmed döneminde katledilen kadılardır. Abdi Paşa'nın aktardığına bakılırsa Bursa kadısı Haşimizade'nin¹⁸⁰ de katledilmesi emredilmiş, fakat daha sonra bundan vazgeçilmiştir. Şeyhülislam Ebu Said Efendi de katline ferman çıkmışsa da araya girenlerce affedilen ulema mensuplarından biridir. Ayaklanan asiler, Sadrazam İpsir Mustafa Paşa ile Şeyhülislam Ebu Said Efendi'nin katledilmelerini ve bu olmadığı sürece isyana nihayet vermeyeceklerini padişaha bildirmişler; Sultan Mehmed ise çaresiz İpsir Paşa ve Ebu Said'in katline karar vermişti. Hatta ulemadan bile birçokları, Ebu Said'in zulümlerinden bahisle onun katlini uygun görmüşlerdi. (Abdi Paşa, 2008: 76, İsazade Abdullah, 1996: 18-9) Ancak mensubu olduğu mesleği koruma adına ileri atılan Nakibüleşraf Zeyrekzade, Ebu Said Efendi'nin katledilmesini engellemiştir.¹⁸¹ Ebu Said Efendi katledilmekten kurtulmuş fakat aynı dönemde

¹⁷⁷ Na'ima, *Ravzatü'l-Hüseyin...*, III, 788, Hammer, V, 1400, A. H. Ongunsu, (1993) "Abdülaziz Efendi (Karaçelebizade)", *İslam Ansiklopedisi*, C. I, MEB yay., İstanbul, s. 64, Shaw, Karaçelebizade'yi idam edilmekten kurtarının Valide Sultan olduğunu belirtir. *A.g.e.*, I, s. 273

¹⁷⁸ Bkz. Katgı, "Cinci Hoca", 228 vd., Katip Çelebi, *FezlekeTarihi*, 1050-1, Mustafa Nuri Paşa, I-II, 248, Shaw, I, 280, "...Mihâlic'e nefy ü iclâ olunup anda cellâd-ı sitem-i rüzgâra nakd-ı cân nisârıyla mihnet-bend-i belâ-i du'âyândan kârbend-i rehâ kılındı; fi şehri'l-mezbur.", Bkz. Karaçelebizade, *Ravzatü'l-Ebrar Zeyli*, 18, Thevenot'a bakılırsa bu dönemde bir de "kadi"nın boğdurulduğu anlaşılmaktadır. *A.g.e.*, 162

¹⁷⁹ "emr-i veliyyü'l-emr ile katline verilen fetva mucebince ferman-ı Padişahi ile katl olundu.", Abdi Paşa, *Vekayi-name*, 140, Krş. Na'ima, *Ravzatü'l-Hüseyin...*, VI, 1839 vd.

¹⁸⁰ "Ve kezalik yine Celali-i mezbure tarafından rikab-ı hümayuna Vezir-i a'zamun azli için arzlar getiren Bursa Kadısı Haşimizade dahi mağlub-i Sultani olup katl olunmak mukarrer iken, nesebine ri'ayeten afo ü azlile iktifa buyuruldu.", Abdi Paşa, *Vekayi-name*, 123, Krş. Na'ima, *Ravzatü'l-Hüseyin...*, VI, 1788

¹⁸¹ Zeyrekzade'nin şu ifadeleri ulemanın ayrıcalıklı konumuna işaret etmektedir: "Katledilmesi talebinin altında büyük bir fesad yatmaktadır. Şeyhülislam adını taşıyan kişinin öteki suçlular gibi kabul edilerek katledilmesi doğru olmaz. Bundan sonra ulemanın namusu lekelenir. Yarın bir gün birer bahane ile hepimizi katlederler. Bu kaçınılmazdır ve bunun nedeni fesadın

başka bir şeyhülislam bu kadar şanslı olmamıştır. Bu dönemde ikinci kez bir şeyhülislam katli gerçekleşmiş, Hocazade Mesud Efendi, siyasi ihtiraslarının bir sonucu olarak katledilmiştir.¹⁸² (Katgı, 2011: 205 vd.) II. Mustafa'nın hal'i ile sonuçlanan *Edirne Olayı* adı verilen gelişmeler sonunda da Şeyhülislam Feyzullah Efendi katledilmiştir.¹⁸³ (Katgı, 2011: 388 vd.)

SONUÇ

Tarihin en eski dönemlerinden itibaren insanlar arasında çatışmalar yaşanmış ve bu çatışmaların önlenmesi için bir takım önlemler getirilmiştir. Bu önlemler bizzat din ve toplumsal kuralları düzenleyen örf ve adetler/törelere olduğu gibi bizzat devlet erki tarafından düzenlenen yazılı hukuk kurallarıdır. Bu kurallara uymayanlar için belirli cezalar getirilmiştir. Bu cezalar içerisinde ölüm cezası da yer almaktadır. Hükümdarlar asayişin temini, bireylerin can güvenliği ve devlete karşı işlenen menfi fiillere karşı ölüm cezasına sık sık başvurmuşlardır.

Ölüm cezası İslam öncesi Türkler ve Türk-İslam devletlerinde başvurulan cezalandırma yöntemlerinden biridir. Türk hükümdarları çeşitli suçlara, bilhassa siyasi suçlara ölüm cezası vermişlerdir. İslamiyet'in kabulü ile ceza hukukunda önemli değişiklikler olmuş; İslam Ceza Hukukunun yetersiz kaldığı durumlarda örfi hukuk ve dönemin şartlarına göre ortaya çıkan uygulamalara başvurulmuştur. Osmanlılar ceza sistemlerinde bu dualist ve faydacı hukuk sistemini işletmişler ve ölüm cezasını "siyaseten katl" adı altında kurumsallaştırmışlardır.

Osmanlı devletinde siyaseten katl padişahın emriyle infaz edilen ölüm cezasıdır. Siyaseten katlin pekçok sebebi olmakla birlikte bilhassa devlete (padişahın ve hanedanın meşruiyetine karşı olan fiiller) karşı işlenen suçlar başlıca siyaseten katl sebepleridir. Nihayet ölüm cezasının verilmesi belirli hukuki esas ve kaidelere bağlanmış olup adil yargılama ilkesinden taviz verilmemiştir. Ceza bizzat devlet kurum ve görevlileri eliyle infaz edilmiştir; infaz usul ve yöntemleri de belirli kurallara bağlanmıştır. İnfaz için farklı yöntemler vardı. Siyaseten katlin bir sonucu olarak maktulün cesedi teşhir edilir ve maktulün malları da devlet

büyüküğüdür. Şer'i kurallara göre cezalandırma bile herkesin hal ve şanına uygun şekildedir. Halktan kimseye uygulanan katlin ulemaya uygulanması caiz değildir. Akıl sahibi insanlar böyle bir şeye izin verir mi? İlk başta hepimiz katledilmedikçe müfti katledilemez.", Na'ima, Ravzatü'l- Hüseyin, VI, 1616, Şemdanizade, Mür'it- Tevarih, 183, Altınay, Hoca Nüfuzu, 118-9, Hammer, V, 1586, Altınay, a.g.e., 67-8, Yine kendisinden şikayetçi olunan Çivizade Molla'nın cezalandırılması hatta öldürülmesini Ebussuud Efendi'ye bırakmışsa da Ebussuud Efendi ya şahsi kararı ya da bir çavuşun şefaatiyle onu öldürmekten kurtarmıştır. Bkz. Peçevi, I, 44

¹⁸² Bu arada aynı dönemde Şeyhülislam Bolevi Mustafa Efendi de padişahın katl emrine rağmen Köprülü Mehmed Paşa'nın affıyla ölümden kurtulmuştur. Mustafa Efendi Köprülü'nün Hüseyin Paşa'nın katli için istediği fetvayı vermemiş ve Girit seferi'nin devam ettiği sırada Venedik'e bir sefer lazım iken Anadolu'ya yapılacak sefer niyeti için vezir-i azamı eleştirmiş hatta onun azli için padişah bir tezkire de göndermiştir. Padişah bu tezkireyi Köprülü'ye göstererek onu katletmesini istemişken Köprülü onu Bursa'ya sürmekle yetinmiştir. Bkz. Şemdanizade, *Mür'it- Tevarih*, s. 204-5, Abdi Paşa, *Vekayi-name*, 133-4

¹⁸³ Katledilmiş üç şeyhülislâmdan başka, I. Abdülhamid dönemi şeyhülislâmlarından ve aynı zamanda Feyzullah Efendi ailesinden Azize Hanım'la evli olan Dürriyade Mehmed Atâullah Efendi'nin de katledilmiş olabileceği şüphesidir. İki yıl kadar şeyhülislâmlık makamında kalan Atâullah Efendi, Sadrazam Halil Hamid Paşa'nın I. Abdülhamid'i tahttan indirip yerine yenilik taraftarı Selim'i getirme teşebbüsünde onunla birlikte hareket ettiği gerekçesiyle 31 Mart 1785'te azledilmiştir. Önce Rumeli Hisarı'ndaki yalısında oturmasına izin verildiyse de daha sonra sürgüne gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Deniz yoluyla Hicaz'a gitmesine müsaade edilen Mehmet Atâullah Efendi, kethüdası Osman Efendi ile yola çıkmış, ancak Gelibolu'ya vardığında vefat ederek oraya gömülmüştür. Mehmet İpşirli, (1994) "Dürriyade Mehmet Atâullah Efendi", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, X, TDV yay., İstanbul, s. 37, Ölüm sebebi olarak Ahmet Vasif Efendi ve ondan naklen Cevdet Paşa kinâyeli bir ifade ile ishal ve vücudun su toplamasından bahsederlerken, *Vak'aname* adlı bir esere dayanan Uzunçarşılı onun yolda zehirlenerek öldürüldüğünü belirtir. Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilatı* adlı eserinde onun Gelibolu'da iken zehirlenerek burada vefat ettiğini belirtmektedir. Bkz. (1988c) *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, TTK yay., Ankara, S. 223 Beydilli de "Böyle bir hareketin içinde oldukları belirlenen Dürriyade Mehmed Atâullah Efendi, önceki Yeniçeri Ağası Yahya Ağa ve vezir Raif İsmail Paşa'nın da görevlerinden uzaklaştırılıp bir süre sonra katledilmiş olmaları bu ihtimali güçlendirmektedir." diyerek Şeyhülislam Atâullah Efendi'nin katl edilmiş olduğu kanısına varmıştır. Bkz. A.g.m., 318, Sarıkçıoğlu ise Cevdet Paşa ve Uzunçarşılı'ya istinaden zehirlenmiş olacağı düşüncesindedir. Ekrem Sarıkçıoğlu, (1982), "Şeyhülislâmlık Makamı", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 5, Erzurum, ss. 208, Nitekim Belge de buna benzer bir görüştedir., *Osmanlı'da Kurumlar Ve Kültür*, 213, Bu hususta kesin bir şey söylemek mümkün olmasa da, ileride yeni belge ve kaynak eserler ortaya çıktığı takdirde Atâullah Efendi'nin ölüm sebebi kesin olarak açıklığa kavuşacaktır.

hazinesine devredilirdi. Diğer taraftan siyaseten katle hüküm çıkarılmış bir kişinin affedilmesi de mümkündü. Nitekim araya giren bir saray mensubu ya da sözü geçer nüfuzlu bir devlet adamı katline hükmedilmiş kişi için hükmdardan şefaahatçi olabilirdi.

İmparatorluk tebaası yani reaya ve ulema sınıfı siyaseten katli açısından avantajlı bir konumda olmasına karşın kimi zaman padişahın “siyaset”inden kaçamamışlardır. Bunlar dışında kalan ve padişahın kulları olan askeri sınıf ise siyaseten katli karşısında en talihsiz kesimi oluşturmaktaydı. Osmanlı devletinde ilki Çandarlı Halil Paşa olmak üzere 44 adet vezir-i azamın siyaseten katledildiği göz önüne alınırsa mesele anlaşılır hale gelecektir. Bunlar dışında katledilen şehzadeler ve hatta şeyhülislamlar da siyaseten katli içerisinde değerlendirilecektir. Şeyhülislamlar ulema sınıfının siyaseten katilden bağımsız olması itibariyle istisna teşkil etmektedir.¹⁸⁴ Padişahların katli ise tam anlamıyla bir siyaseten katli değildir. Nitekim siyaseten katli için ulemadan alınan bir fetva ve padişahın emri (fermanı) gereklidir.

KAYNAKÇA

- Abdurrahman Abdi Paşa (2008). *Vekayiname*, haz. Fahri ç. Derin, Çamlıca yay., İstanbul
- Abdurrahman Şeref (2005). *Osmanlı Devleti Tarihi*, haz. Musa Duman, Gökkuşbu yay., İstanbul
- ABOU EL-HAJ, Rıf'a'at Ali (2000). *Modern Devletin Doğuşu*, çev. Oktay Özel-Canay Şahin, İmge yay., Ankara
- ACAR, İsmail (2002). “Osmanlılarda Zina Suçu Ve Cezası”, *Türkler*, X, Yeni Türkiye yay., Ankara,
- ADIVAR, Adnan (1970). *Osmanlı Türklerinde İlim*, Remzi yay., İstanbul
- AFYONCU, Erhan, *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu*, Cilt I (2002), II-IV (2004), Yeditepe yay., İstanbul
- Ahmed b. Mahmud, (1977). *Selçuk-Name*, I-II, haz. Erdoğan Merçil, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul
- AKGÜNDÜZ, Murat (2002) *Osmanlı Devleti'nde Şeyhülislamlık*, Beyan yay., İstanbul
- AKMAN, Mehmet (1997). *Osmanlı Devleti'nde Kardeş Katli*, Eren yay., İstanbul
- AKMAN, Mehmet (2004). *Osmanlı Devleti'nde Ceza Yargılaması*, Eren yay., İstanbul
- AKŞİN, Sina, (2009) *Siyasal Tarih (1600-1789)*, *Türkiye Tarihi*, III, haz. Sina Akşin, Cem yay., İstanbul
- ALDERSON, A. P. (1998). *Osmanlı Hanedanı'nın Yapısı*, İz yay., İstanbul
- ALTINAY, Ahmet Refik (1997). *Osmanlı'da Hoca Nüfuzu*, Toplumsal Dönüşüm yay., çev. Güven Akçağ, 2. Baskı, İstanbul
- ALTUNDAĞ, Şinasi, (1968) “Selim I.”, *İA*, C.X, M.E.B. yay., Ankara, ss. 423-434
- AND, Metin (1969) “XVI. Yüzyılda Osmanlılarda Cezalar”, *Hayat Tarih Mecmuası*, C. I, S. 3, İstanbul, ss. 29-33
- ANHEGGER, Robert ve İNALCIK, Halil (2000) *Kanunname-i Sultani Ber Muceb-i Örfi Osmani*, TTK, Ankara
- Anonim Osmanlı Tarihi*, (2000) haz. Abdülkadir Özcan, TTK yay., Ankara
- ARIK, Fedâ Şamil, (1999) “Türkiye Selçuklu Devleti'nde Siyaseten Katli (1075-1243)”, *Belleten*, LXIII, S. 236, TTK yay., Ankara, ss. 43-93
- ARIK, Fedâ Şamil, “Eski Türk Ceza Hukukuna Dair Notlar -I”, *AÜDTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 28, Ankara, ss. 1-51
- Aşıkpaşaoğlu (1970). *Tarih*, Atsız, Kültür Bakanlığı Devlet Kitapları, Ankara
- ATAR, Fahreddin (1979). *İslam Adliye Teşkilatı/Ortaya Çıkışı Ve İşleyişi*, Diyanet İşleri Başkanlığı yay., Ankara
- AVCI, Mustafa (2004). *Osmanlı Hukukunda Suçlar Ve Cezalar*, Gökkuşbu yay., İstanbul
- AYDIN M. Akif (1999). *Türk Hukuk Tarihi*, Beta yay., İstanbul
- BARKAN, Ömer Lütfi (1968). “Kanunname”, *İA*, C.VI, MEB Basımevi, Ankara
- BAYSUN, Cavit (1987). “Murad IV.”, *İA*, VIII, MEB yay., İstanbul, ss. 625-647
- BECCARİA, (1961) *Suçlar Ve Cezalar Yahut Beşeriyetin Mecellesi*, çev. Muhiddin Göklü, Güven yay., 2. Baskı, İstanbul
- BELGE, Murat (2005). *Osmanlı'da Kurumlar Ve Kültür*, Bilgi Üniversitesi yay., 1. Baskı, İstanbul
- BEYDİLLİ, Kemal (1997). “Halil Hamid Paşa”, *DİA*, C.XV, TDV yay., İstanbul, ss. 316-318
- CAMUS, Albert-KOESTLER, Arthur (1986). *Ölümler Cezası Üstüne Düşünceler*, çev. Ali Sirmen, Alan yay., İstanbul
- CİN, Halil-AKGÜNDÜZ, Ahmet (1993). *Türk Hukuk Tarihi*, C.I, Timaş yay., İstanbul
- ÇAĞATAY, Neşet, (1987). “İslam Hukukunun Ana Hatları Ve Osmanlıların Bunun Bazı Kurallarını Değişik Uygulamaları”, *Belleten*, C.LI, Sayı: 200, Ankara, ss. 625-636
- DANIŞMEND, İsmail Hami (1972). *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. III, Türkiye yay., İstanbul
- Defterdar Mehmed Paşa (1995). *Zübde-i Vekayiat*, haz. Abdülkadir Özcan, TTK yay., Ankara
- DEVELLİOĞLU, Ferit (2003). *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügât*, Aydın yay., Ankara
- D'OHSSON, M. de M., 18. Yüzyıl Türkiyesinde Örf Ve Adetler, çev. Zerhan Yüksel, Tercüman 1001 Temel Eser, t.y.
- DURSON, Davut, (1992). *Osmanlı Devleti'nde Siyaset Ve Din*, 2. Baskı, İşaret yay., İstanbul
- EMECEN, Feridun (1999). *Kuruluştan Küçük Kaynarca'ya, Osmanlı Devleti Tarihi*, C. I, edt. Ekmeleddin İhsanoğlu, IRCICA, İstanbul
- EMECEN, Feridun (2001). “Osmanlı Hanedanına Alternatif Arayışlar Üzerine Bazı Örnekler Ve Mülahazalar”, *İslam Araştırmaları Dergisi*, S. 6, İstanbul, ss. 63-76
- EROĞLU, Haldun (2004). *Osmanlı Devleti'nde Şehzadelik Kurumu*, Akçağ yay., Ankara

¹⁸⁴ Bkz. KATGI, İsmail, *Osmanlı Devleti'nde Öldürülen Şeyhülislamlar*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep, 2011

- EROĞLU, Haldun (2006). *Osmanlılar Yönetim Ve Strateji*, Gökkuşbu yay., İstanbul
- Feyzullah Efendi (2009). *Fetava-yı Fevziye*, haz. Süleyman Kaya, Klasik yay., İstanbul
- FREELY John (1999). *Osmanlı Sarayı: Bir Hanedanlığın Öyküsü*, çev. Ayşegül Çetin, Remzi Kitabevi, İstanbul
- GENÇ, Mehmet (2007). *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet Ve Ekonomi*, Ötüken yay., İstanbul
- GÖKBİLGIN, Tayyip (1993). "Ulema", *İA*, C. XIII, MEB yay., İstanbul
- HAMMER, J. Von (2010). *Devlet-i Osmaniye Tarihi*, I-X, haz. Mümin Çevik, İstanbul
- Hazarfen Hüseyin Efendi (1998). *Telhisü'l- Beyan Fi Kavanin-i Ali Osman*, (haz.) Sevim İlgürel, TTK yay., Ankara
- HEYD, Uriel, "Eski Osmanlı Ceza Hukukunda Kanun Ve Şeriat", trc. Selahaddin Eroğlu, *A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXVI, ss. 633-652
- İbn-i Fazlan (1995). *Seyahatname*, haz. Ramazan Şeşen, Bedir yay., İstanbul
- İMBER, Colin (2004). *Şeri'attan Kanuna: Ebussuud Ve Osmanlı'da İslami Hukuk*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul
- İNALCIK, Halil (1958). "Osmanlı Padişahı", *A.Ü. Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. XIII, S. 4, Ankara, ss. 68-79
- İNALCIK, Halil (1990). "Osmanlı Toplum Yapısının Evrimi", Çev. Mehmet Özden, Fahri Unan, *The Nature of Traditional Societi:Turkey, Politikal Modernization İn Japan and Turkey*, ed. R.E. Ward, D.Rustov, Princeton University Pres, 1964, (Türkiye Günlüğü, S.11 içinde) ss. 42-64
- İNALCIK, Halil (1993a). "Örfi-Sultani Hukuk Ve Fatih'in Kanunları", *Osmanlı Toplum Ve Ekonomi*, Eren yay., İstanbul
- İNALCIK, Halil (1993b). "İslam Arazi Ve Vergi Sisteminin Teşekkülü Ve Osmanlı Devrindeki Şekillerle Mukayesesi", *Osmanlı Toplum Ve Ekonomi*, Eren yay., İstanbul
- İNALCIK, Halil (2003). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Klasik Çağ*, Yapı Kredi yay., İstanbul
- İPŞİRLİ, Mehmet (1993). "Cellad", *DİA*, C. VII, TDV yay., İstanbul, ss. 270-1
- İPŞİRLİ, Mehmet (1994). "Dürrizade Mehmet Ataullah Efendi", *DİA*, X, TDV yay., İstanbul, ss. 37-8
- İsazade Abdullah (1996). *Tarih-i İsa-zade*, haz. Ziya Yılmaz, İstanbul Fetih Cemiyeti yay., İstanbul
- JORGA, Nicolae (2009). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epçeli, C. I-V, Yeditepe yay., İstanbul
- KAFESOĞLU, İbrahim. (1993). *Türk Milli Kültürü*, Ötüken yay., İstanbul
- KAFESOĞLU, İbrahim. (1980). *Kutadgu Bilig Ve Kültür Tarihimizdeki Yeri*, Kültür Bakanlığı yay., İstanbul
- KAFESOĞLU, İbrahim. (1979). "Melikşah", *İA*, C. VIII, MEB yay., ss.
- KANTEMİR, Dimitri, *Osmanlı Devleti'nin Yükselişi Ve Çöküşü*, I-II (1979), III (1980), çev. Özdemir Çobanoğlu, Kültür Bakanlığı yay., Ankara
- Karaçelebizade Abdülaziz (2003). *Ravzatü'l Ebrar Zeyli*, haz. Nevzat Kaya, TTK yay., Ankara
- KARATEPE, Şükrü (2004). *Osmanlı Siyasi Kurumları (Klasik Dönem)*, İz yay., İstanbul
- KATGI, İsmail (2011). *Osmanlı Devleti'nde Öldürülen Şeyhülislamlar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep
- KATGI, İsmail (2012). "Osmanlı Devleti'nde Ulema Yozlaşmasının Tüpk Bir Temsilcisi Olarak Safranbolulu Hüseyin Efendi: Nam-i Diğer Cinci Hoca", *Hikmet Yurdu*, C. 5, Sayı: 10, Temmuz-Aralık-2012/2, ss. 197-235
- Katip Çelebi, *Fezleke Tarihi Tahlil Ve Metin*, I-III, haz. Zeynep Aycibin, MSGSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul
- Koçi Bey (1997). *Risale*, haz. Musa Şimşekçakan, Yeni Zamanlar yay., İstanbul
- KORTEK, S. Haluk (2006). *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat*, TTK yay., Ankara
- KÖPRÜLÜ, Fuad (1936). "İslam Amme Hukuku'ndan Ayrı Bir Türk Amme Hukuku Var Mıdır?", *Belleten*, C.II, TTK yay., Ankara, ss. 39-72
- LAMARTİNE, Alphonse de, *Osmanlı Tarihi*, I-II, Sabah yay. t.y.
- LEWİS, Bernard (2000). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, çev. Metin Kıratlı, TTK yay., Ankara
- LEWİS, Bernard (1975). *İstanbul Ve Osmanlı Uygurluğu*, çev. Nihal Önel, Varlık yay., İstanbul
- LYBYER, Albert Howe (2000). *Kanuni Sultan Süleyman Devrinde Osmanlı İmparatorluğu'nun Yönetimi*, çev. Seçkin Cılızoğlu, Sarmal yay., İstanbul
- MANTRAN, Robert (1990). *XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul*, I, çev. M. Ali Kılıçbay-Enver Özcan, TTK yay., Ankara
- Mehmet Arif, *Binbir Hadis*, I, haz. Ahmet Karaman, 1001 Temel Eser, t.y.
- Mehmet Halife (1976). *Tarih-i Gilmani*, haz. Kamil Su, Kültür Bak. 1000 Temel Eser, İstanbul
- MUMCU, Ahmet (2007a). *Osmanlı Devleti'nde Siyaseten Katl*, Phoenix yay., 3. Baskı, Ankara
- MUMCU, Ahmet (2007b). *Osmanlı Hukuku'nda Zulüm Kavramı*, Phoenix yay., Ankara
- Mustafa Nuri Paşa (1992). *Netayic ül- Vukuat*, C.I-II, haz. Neşet Çağatay, TTK yay., 3. Baskı, Ankara, C.III-IV (1980)
- Müminzade Ahmed Hasib (2003). *Ravzatü'l- Kübera*, haz. Mesut Aydın, TTK y., Ankara
- Müneccimbaşı Ahmed Dede, *Sahaif- ül Ahbar fi Vekayi-ül A'sar*, Arapça aslından Türkçeleştiren: İsmail Erünsal, II, Tercüman 1001 Temel Eser Serisi, t.y.
- Na'ima Mustafa Efendi (2007). *Tarih-i Na'ima (Ravzatü'l- Hüseyin fi- Hulasati Ahbari'l-Hafikayn)*, I-VI, haz. Mehmet İpşirli, TTK yay., Ankara
- NALLİNO, Carlo A. (1954). "İslam Hukuku", çev. Akif Ergin Ay, *A.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, XI, S.1-2, Ankara, ss. 543-562
- OKUMUŞ, Ejder (2005). *Klasik Dönem Osmanlı Devleti'nde Din-Devlet İlişkisi*, Lotus yay., Ankara
- Olivier (1977). *Türkiye Seyahatnamesi: 1790 Yıllarında Türkiye Ve İstanbul*, çev. Oğuz Gökmen, Akyıldız Matbaası, Ankara
- ONGUNSU, A. H. (1993). "Abdülaziz Efendi (Karaçelebizade)", *İA*, C. I, MEB yay., İstanbul
- Oruç Beğ, *Tarih*, Atsız Neşri, Tercüman Gazetesi 1001 Temel Eser Serisi, t.y.
- ÖGEL, Bahaeddin (1988). *İslamiyet'ten Önce Türk Kültür Tarihi*, TTK yay., Ankara
- ÖZCAN, Abdulkadir (1992b). "Bostancı", *İA*, C. VI, TDV yay., İstanbul, ss. 308-309
- PAKALIN, M. Zeki (2004). *Osmanlı Tarihi Deyimleri Ve Terimleri Sözlüğü*, III, MEB. yay., İstanbul

- PALMER, Alan (1995). *Osmanlı İmparatorluğu Son Üç Yüz Yıl: Bir Çöküşün Yeni Tarihi*, çev. Belkıs Çorakçı Dilbudak, Yeni Yüzyıl yay., İstanbul
- Peçevi İbrahim Efendi (1992). *Tarih*, I-II, haz. Bekir Sıtkı Baykal, Kültür Bak. yay., Ankara
- RİCAUT (1996). *Türklerin Siyasi Düsturları*, çev. M. Reşat Uzmen, Milliyet yay., İstanbul
- SARIKÇIOĞLU, Ekrem (1982). "Şeyhülislamlık Makamı", *A. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 5, Erzurum, ss. 197-218
- SCHACHT, Joseph (1977). *İslam Hukukuna Giriş*, çev. Mehmet Dağ-Abdülkadir Şener, A.Ü. İlahiyat Fakültesi yay., Ankara
- SENCER Muammer (1997). *Osmanlılarda Din Ve Devlet*, Toplumsal Dönüşüm yay., İstanbul
- Selaniki Mustafa Efendi (1999). *Tarih*, I-II, haz. Mehmet İpşirli, TTK yay., Ankara
- SEVİM, Ali-MERÇİL, Erdoğan (1995). *Selçuklu Devletleri Tarihi (Siyaset, Teşkilat Ve Kültür)*, TTK yay., Ankara
- SHAW, Stanford J. (1982). *Osmanlı İmparatorluğu Ve Modern Türkiye*, C. I., E yay., İstanbul
- Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa (1962). *Nuretname*, C. I/Fasikül-1, (1969) C.II/ Fasikül-2, sad. İsmet Parmaksızoğlu, MEB yay., İstanbul
- Silahdar Tarihi: XVII. Asır Saray Hayatı*, haz. Mustafa Nihat Özön, Akba Kitabevi, t.y.
- ŞAFAK, Ali (1991). "Bağy", *DİA*, C. IV, Türkiye Diyanet Vakfı yay., İstanbul
- ŞAKİR, Ziya (1944). *Osmanlı İmparatorluğunda Maktul Vezirler*, İstanbul
- Şemdanizade Fındıklılı Süleyman (2009). *Şem'danizade Fındıklılı Süleyman Efendi'nin Mir'üt- Tevarih Adlı Eserinin (180b-345a) Tahlil Ve Tenkidi Metni*, haz. Mustafa Öksüz, MSGSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul
- Solakzade Mehmet Hemdemi (1989). *Tarih*, II, haz. Vahid Çabuk, Kültür Bakanlığı yay., Ankara
- TANER, Tahir (1999). "Tanzimat Devrinde Ceza Hukuku", *Tanzimat I*, MEB yay., İstanbul, ss. 221-232
- TANSEL, Selahaddin (1999). *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasi Faaliyetleri*, TTK yay., Ankara
- TAVERNIER, Jean-Baptiste (2007). *17. Yüzyılda Topkapı Sarayı*, çev. Teoman Tunçdoğan, Kitap Yay., İstanbul
- TEKİNDAĞ, Şehabeddin (1970). "Bayezid'in Ölümü Meselesi", *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Sayı: 24, İstanbul, ss. 1-16
- THEVENOT, Jean (1978). *1655-1656'da Türkiye*, çev. Nuray Yıldız, Tercüman Gazetesi 1001 Temel Eser, İstanbul
- TURAN, Osman (2005). *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi*, Ötüken yay., İstanbul
- TURAN, Osman (1993). *Selçuklular Tarihi Ve Türk-İslam Medeniyeti*, Boğaziçi yay., İstanbul
- Tursun Bey, *Tarih-i Ebu'l Feth*, Tercüman Gazetesi 1001 Temel Eser Serisi, t.y.
- Urfalı Meateos (1987). *Urfalı Meateos Vekayi-Namesi (952-1136) Ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, çev. Hrant D. Andreasyan, Notlar. E. Dulaurer, M. Halil Yinanç, TTK, Ankara
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1988a). *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, TTK yay., Ankara
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1988b). *Osmanlı Devlet Teşkilatına Medhal*, TTK yay., Ankara
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1988c). *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, TTK yay., Ankara
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (2003a). *Anadolu Beylikleri Ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, TTK yay., 5. Baskı, Ankara
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (2003b). *Osmanlı Tarihi*, IITK yay., Ankara
- ÜÇÖK, Coşkun-MUMCU, Ahmet (1993). *Türk Hukuk Tarihi*, Savaş yay., İstanbul
- ÜÇÖK, Coşkun (1946a). "Osmanlı Kanunnamelerinde İslam Ceza Hukukuna Aykırı Hükümler", *A.Ü. Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. III, S. I, ss. 125-146
- ÜÇÖK, Coşkun (1946b). "Osmanlı Kanunnamelerinde İslam Ceza Hukukuna Aykırı Hükümler", *A.Ü. Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. III/2-4, ss. 365-383
- VELİDEDEOĞLU, Hıfzı Veldet (1999). "Kanunlaştırma Hareketleri Ve Tanzimat", *Tanzimat I*, MEB yay., İstanbul, ss. 139-209
- YÜCEL, Yaşar (1991). *Muhteşem Türk Kanuni İle 47 Yıl*, 2. Baskı, TTK, Ankara, s. 95
- ZİLFİ, Madeline C. (2008). *Dindarlık Siyaseti Osmanlı Uleması*, çev. Mehmet Faruk Özçınar, Birleşik yay., Ankara